

ისტორიული გეგვიდრაობა

სამეცნიერო-პოპულარული ჟურნალი, 2013 წ. ივნისი, №6 (35), ფასი 3 ლარი

**«ტყვიების ქარხანებიდან
მხოლოდ უნნ მიერ გაკეთებული
სიკეთე თუ გამოვიყვანოს»**

იური თხეროვი:
7 როცა
ბუნატი
სტალინის
გრივით
ჯარის ნიწ
გაწაბრათ...
მკვდრებით
აღმდგარი
სტალინი
ეგონათ

კონსტანტინე
გამსახურდია
— 120.
ნაკრული
9 კვლი

განათლებული
მასხინს
მართვა
ადვილი
10 არ არის

მერაბ
შათირიშვილი:
საქართველოში
გვიანდელის
ჩატარება და
ერთმანეთთან
ქორწინების
დაშვება
14 ნიშნავს,
რომ ამ
დისკულდა
მართლმადი-
დებლური
სარწმუნოება

17 ვახტანგ
მეფის
შთამო-
გვლეხი
კუსეთში

XIX საუკუნის
გამორჩენილი
ქართველი
მწერლები
25 და
საზოგადო
მოდუნაეხი
აფსახუთის
შესახებ

ვ. კრივონოშოვი — „პრატის ციხისიმაბარის დასველეუბი“ (ჯრაგინი)

სარჩევი

■ ვეტერანი	
ტერენტი სუზუა: ტყვიების ქარხნისგან მხოლოდ უნე მიერ გაქვთავებული სიკეთე თუ გამოგვიყვანს	4
■ თარიღი	
იური ოზაროვი: როგორ გუნები სტალინის გრივით ჯარის წინ გავატარებ... მკვლავით ადვოკატი სტალინი ეპონათ	7
■ მამულიშვილი	
ქონსტანტინე გამსახურდია – 120. ნაკუთვლილი ქვალი	9
■ განათლება	
განათლებული მასების მართვა ადვილი არ არის	10
■ წინდა წინს ნაფილი სხელი	13
■ ატუალური ინტერვიუ	
მერაბ შთირიშვილი: საქართველოში გინაღუების ჩატარება და ერთქენინათე ქორწინების დაშვება ნიუნავს, რომ აქ დასრულდა მართლმადიდებლური სარწუნოება	14
■ ქართული რუსები	
გორის ანდრონიკაშვილი – ვანტანგ მენქსის შთამოგავლები ჩუნათე	17
■ ისტორია	
XIX სუქუნის გომოჩენილი ქართველი მნარლები და სუოგადო მოდუნაეები აფსუხეთის უნსახე	25
■ XIX სუქუნის აფსუხი სუოგადო მოდუნაეები და მნარლები და საქართველო. გრიგოლ შარუნეიქ	30
■ დიდი სელოგანი	
სიქო დოლიქა	34
■ სპორტი	
ნარკუნათეან რომ ჩაქრა ვარსკვლავი, მუხინ ეპოქა დასრულდა დიდი...	36
■ თბილისის ისტორია	
თბილისის ქულტურული განვითარება XVIII სუქუნეში	40
■ პრესის არქივიდან	
სიხილის ოსტატი	45
■ ფოტოგრაფი	
მარინე თბილელი	48

გამომცემელი: არასამუნარმეო იურიდიული პირი „ისტორიული მემკვიდრეობა“

სარედაქციო კოლეგია

პასუხისმგებელი რედაქტორი ღბრეჟუნ ანდრიაძე

მისამართი: თბილისი, დავით ბაქრადის ქ. № 6 ტელ.: 234-32-95

ტერენტი ხუბუა:

ტყვიანის ქარხანის დან მსოფლოდ უნე მიერ გაკეთებული სიკეთე თუ გამოგონება

მეორე მსოფლიო ომი ყველაზე მასშტაბური და სისხლისმღვრელი კონფლიქტი იყო კაცობრიობის ისტორიაში. მან უდიდესი გავლენა იქონია კაცობრიობის ბედზე. გერმანია, იტალია და იაპონია გამოეთიშნენ მსოფლიოს, როგორც ძლიერი სახელმწიფოები. ომში მონაწილეობდა 72 სახელმწიფო (დედამიწის მოსახლეობის 80%). ბრძოლები მიმდინარეობდა 40 სახელმწიფოს ტერიტორიაზე. შეიარაღებულ ძალებში მობილიზებულ იქნა 110 მლნ. კაცი. დაიღუპა 62 მლნ. კაცი (სსრკ — 27 მლნ., გერმანია — 5,25 მლნ., პოლონეთი — 4,5-6 მლნ., იუგოსლავია — 1,7 მლნ., იაპონია — 1,8 მლნ., აშშ — 318.000, დიდი ბრიტანეთი — 386.000, საფრანგეთი — 810.000, იტალია — 330.000, რუმინეთი — 378.000, უნგრეთი — 420 000, ფინეთი — 84 000), სამხედრო ხარჯები და ზარალი 4 ტრილიონ დოლარს შეადგენდა.

ომს თან სდევდა საშინელი ნგრევა. განადგურდა ათიათასობით ქალაქი და სოფელი, უბედურება თავს დაატყდა ათეულობით მლნ ადამიანს. ამ ომში საბოლოოდ განადგურდა ფაშიზმი, როგორც საერთაშორისო იმპერიალიზმის დამკვირვებელი ძალა. ომმა ცხადყო სოციალიზმისა და სსრკ-ის, მსოფლიოში პირველი სოციალისტური სახელმწიფოს უძლიერეობა. ანტიჰიტლერული კოალიციის გადამწყვეტმა გამარჯვებამ ხელი შეუწყო რევოლუციურ გარდაქმნებს მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში. მეორე მსოფლიო ომის შედეგებმა გააადვილა და დააჩქარა მთელ რიგ ქვეყნებში სახალხო-დემოკრატიული და სოციალისტური რევოლუციების გამარჯვება. სოციალიზმის გზას დაადგა ევროპის ქვეყნები (100 მლნ. კაცი). კაპიტალისტურ სისტემას ჩამოსცილდა აზიის სახელმწიფოები (1 მლნ. კაცი), სოციალიზმი იქცა მსოფლიო სისტემად.

კაპიტალისტურ ქვეყნებში დაჩქარდა ხალხის მასების გარეოლუციურების პროცესი, გაიზარდა კომუნისტური და მუშათა პარტიების გავლენა, მსოფლიო კომუნისტური და მუშათა მოძრაობა ავიდა ახალ, უფრო მაღალ საფეხურზე. სსრკ-მა გადამწყვეტი როლი ითამაშა ფაშისტურ გერმანიაზე გამარჯვებაში. დიდი სამამულო ომი წმიდათანმიდა იყო თითოეული საბჭოთა ჯარისკაცისათვის.

96 წლის კურსკის ბრძოლის გმირის — **ტირენტი ხუბუას** ისტორია იმითაა საინტერესო, რომ იგი ერთ-ერთია იმ 10 კაციდან, რომლებიც კურსკის ბრძოლის დროს სრული საარტილერიო ბატალიონიდან ცოცხალი გადარჩნენ. ტერენტი ხუბუა დიდი სამამულო ომის ვეტერანი და აფხაზეთიდან დევნილია. აი, რა გვიამბო მან:

— ომში წასვლამდე სოფელ გუდავაში სკოლის დირექტორი გახლდით, 1939 წელს სამხედრო სამსახურში გამინვიეს და საარტილერიო სკოლაში გამამწესეს. იმ დროს ჯარი ოთხწლიანი იყო. კარ-

გად მახსოვს, 1941 წლის 22 ივნისს კურსანტები ლვოვში გაგვანაწილეს. დილის 7 საათისთვის ჯერ არ ვიყავით ლვოვში შესული, რომ დაბომბვა დაიწყო. სისხლი თვალითაც არ მქონდა ნანახი, აფხაზე-

თის ერთი ზღვისპირა სოფლის სკოლის დირექტორი გახლდით. ძალიან მალე მოხდა ყველაფერი, 50 კურსანტი ვიყავით, სულ ყველა ჩემი ამხანაგი. ყველაზე უფროსი მე ვიყავი — 27 წლის. დაბომბვის შედეგად ყველა ერთიანად ამოიხოცა, 50 კაციდან მხოლოდ ოთხი გადავრჩით — ერთი რუსი, ერთი ბაშკირი, ორი ქართველი. ის მეორე ქართველი კონსტანტინე ბერიძე იყო, ჩემსავით ოფიცერი. მაშინ დავთქვით, რომ, თუ ერთ-ერთი მაინც გადავრჩებოდით, ერთმანეთის ოჯახებს მივხედავდით. ლვოვის მერე კოსტა აღარ მინახავს საქართველოში ჩამოსვლამდე. სხვადასხვა ნაწილში მოვხვდით. ომი რომ დასრულდა, 1945 წლის აგვისტოში თბილისში ჩამოვედი და, სანამ ჩემებთან ნავიდოდი სოფელში, პირველ რიგში, კოსტა ბერიძის ოჯახის მონახულება გადავწყვიტე. არაფერი ვიცოდი მის შესახებ, მხოლოდ ის, რომ წყაროს ქუჩაზე ცხოვრობდა ნახალოვკაში. მოკ-

ლედ, თბილისში ჩასვლისთანავე დაკარგული მეგობრის ოჯახისთვის უნდა მომეველო და ვიპოვე ეს წყაროს ქუჩა, ბერიძეების სახლიც. ჰოდა, ჩემი მეგობარი კოსტაც იქ არ დამხვდა! ჩემსავით ფეხში იყო დაჭრილი. კონსტანტინემ მითხრა, ვიყავი წასული სოფ. გუდავამი და დედაშენი და მამაშენი ვინახულეო. კოსტა იმის მერე აღარ დამიკარგავს — ჩემი ქალიშვილი მოვანათლინე. თვითონ უკვე გარდაცვლილია, მაგრამ ოჯახების ნათესაობა ახლაც გრძელდება.

— ვიცით, რომ კურსკის ბრძოლის მონაწილე ხართ. ეს ბრძოლა ერთ-ერთ გარდამტეხ ეტაპად არის მიჩნეული სამამულო ომის ისტორიაში.

— იცით კურსკი რა იყო?

მეორე სტალინგრადი. 1943 წელს მოხდა ეს უსასტიკესი ბრძოლა და ჩემი ბატალიონიდან რადისტებიც კი არ გადარჩენილან. სულ ათიოდე მძიმედ დაჭრილი მეომარი გადარჩა, მათ შორის გადავრჩი მეც, მაგრამ მკითხეთ როგორ? გეტყვით, რაც მახსოვს. ამ ბრძოლის შემდეგ ნახევრად-დაფლეთილი გორკის ჰოსპიტალში ვინეჩი და კარგა ხანს გონს ვერ მოვდიოდი. გეტყვით, რაც დამრჩა მეხსიერებაში.

მე მაშინ საარტილერიო ბატალიონის მეთაური ვიყავი, 30-40 კმ-ის დისტანციაზე ვხსნიდით ცეცხლს და წინა ხაზს ვასუფთავებდით. მოხდა ისე, რომ ბატალიონი მთლიანად გამინადგურეს, არადა, უკან დახევის უფლება არ გვქონდა, ჩვენს უკან ჯარი იდგა. ბოლოს მარტო მე, რადისტი და ადიუტანტი დავრჩით. მეორე სანგარში გადავინაცვლეთ, რომ დაბომბვისგან თავი დაგვეცვა. მოკლედ, სანგრის გამოცვლა და იმ სანგარში ყუმბარის მოხვედრა ერთი იყო. ადიუტანტი და რადისტი იქვე დაიღუპნენ, ჩემ თვალწინ. მე წელს ქვემოთ ერთიანად მოვწყდი და ერთი ცხრა ადგილიდან გამასხა სისხლმა. ასე ვიყავი ორი საათი — გონება ხან მეკარგებოდა, ხან ისევ ვფხიზლდებოდი. ბრძოლა უკვე დასრულებულიყო, სანიტრები დადიოდნენ და მკვდრებს შორის

ცოცხლებს ეძებდნენ. მე თურმე მკვდარი ვეგონე და ჩამიარეს, მაგრამ ერთ სანიტარს ჩემი გმინვა გაუგონია. ამომათრია გვამებიდან და მიუხედავად იმისა, რომ სხვა სანიტრები უებნებოდნენ, გზაში მოგიკვდება, ვერ ხედავ ხორცები ნაფლეთებად ჰკიდია, დატოვეო, მაინც არ დამტოვა. ამ კაცმა ოთხი კილომეტრი ზურგით მათრია. წყურვილი მახრჩობდა, არადა, დალევა არ შეიძლებოდა. იარაღი საფეთქელზე დავადე და ვუთხარი, ახლავე წყალი დამალევიწე, თორემ მოგკლავ-მეთქი. ძაან გავანვალე გზაში, მაგრამ მაინც მიმიყვანა ნაწილამდე, იქიდან კი გორკის სამხედრო ჰოსპიტალში გადამაფრინეს. მერე ვეძებე ის სანიტარი და მოვნახე — ვასილი ონოპკო იყო. 1967 წლამდე ვმეგობრობდით და მიმონერაც გვქონდა. მერე მისამართი დავკარგე და ველარ დავუკავშირდი.

— ქუდბედიანი ადამიანი ყოფილხართ, ლვოვის 22 ივნისის დაბომბვას გადაურჩით, შემდეგ — კურსკის ბრძოლას...

— კურსკი ყველაზე მძიმე იყო. ღმერთმა გადამარჩინა და მგონი, ვიცი რატომაც — 8 წლის გოგონას გამო. ეს კურსკამდე მოხდა, 1942 წელს ლვოვის ერთ-ერთი ფრონტიდან იარაღის მისაღებად გამაგზავნეს მოსკოვში, ქვემეხები უნდა მიგველო. ჩვენი მატარებლით მივდიოდით, ღია ვაგონებით. ჩვენ წინ

მიდიოდა მატარებელი ევაკუირებული ხალხით სავსე — ბავშვებით, ქალებითა და მოხუცებით. გერმანელებმა დაბომბეს ეს მატარებელი. სისხლის გუბეები იდგა, მატარებლის ბორბლები წითლად შეიღება. ჩვენი მატარებელი ნახევარი კილომეტრით ჩამორჩებოდა და დაბომბვა რომ დაიწყო, გავეჩრდი. უფროსობამ ორ ნაწილად დაგვყო: ერთ ნაწილს ცხედრები უნდა წამოეკრიფა, მეორეს რკინიგზა შეეკეთებინა, გზა რომ გაგვეგრძელებინა. მე ვიყავი ერთ-ერთი ქვედანაყოფის უფროსი. ჩვენ ლიანდაგის აღდგენა გვევალებოდა. მივედი იმ საშინელებამდე და ატირებული 8-9 წლის გოგონა ვნახე. მუშა ბატალიონი გვამებისგან წმენდდა ტერიტორიას. ბავშვმა მითხრა, ჩემი და სწავლობს მოსკოვში და დედასთან ერთად იქ მივდიოდითო, მამა კიდეც ჯარშიაო. ბავშვმა არ იცოდა მოსკოვის მისამართი, მაგრამ რახან მოსკოვში მივდიოდი, გადავწყვიტე, ბავშვი თან წამეყვანა და მისი და მომენახა „სოვეტსკი ინფორმ ბიუროს“ დახმარებით. ჩავიყვანე მოსკოვში გოგონა, ვიპოვე და და ჩავაბარე. შემდეგ მივიღე ქვემეხები და წამოვიღე. მერე იყო კურსკის ბრძოლა. იქ ცხრა ადგილას ვიყავი დაჭრილი, წამიყვანეს გორკის ჰოსპიტალში, ორ ადამიანს მოვწერე წერილი — ერთი იმ გოგონას დას მოსკოვში და მეორე ჩემს ცოლს

აფხაზეთში. ცოლს მივწერე, მაშინ ერთი ქალიშვილი მყავდა მხოლოდ, რომ ჰოსპიტალში ვარ და არ წამოხვიდეთ-მეთქი. მეშინოდა, გზაში რამე არ დამართნოდათ. ამდგარა ეს მოსკოველი გოგო და თავის პატარა დასთან ერთად ჩამოვიდა გორკში. არადა, ჰოსპიტალში არავის უშვებდნენ, თუ ცოლი ან ოჯახის წევრი არ იყო. ამ ქალს უთქვამს, მისი ცოლი ვარ, ეს კი მისი შვილიო. შემოვიდა ექიმი პალატაში და მეუბნება, შენი ცოლ-შვილი ჩამოვიდაო. ისე მენყინა, მეტი არ შეიძლება, მაგრამ მოსკოველი დები რომ დავინახე, ძალიან გამიხარდა. საღამომდე იყვნენ და მერე წავიდნენ. ბოლოს, ჰოსპიტლიდან რომ გამომწერეს, ვინახულე მოსკოვში. ხშირად ამაზეც მიფიქრია, იმ ერთი ბავშვის მაგივრად ლვოვიდან ყველა ბავშვი რომ წამომეყვანა და პატრონებისთვის ჩამებარებინა, შეიძლება ასე მძიმედაც არ დავჭრილიყავიმეთქი. ენდეთ გამოცდილ მეომარს - არც ბრძოლის ტაქტიკის ცოდნა, არც ქუდბედიანობა, არც მოხერხებულობა არ გამოგიყვანს ტყვიების ცეცხლიდან ცოცხალს. მხოლოდ შენ მიერ გაკეთებული სიკეთე თუ აგეფარება ფარად, სხვა არაფერი. ამაში დავრწმუნდი. მარტო ჩემს მაგალითზე არ ვამბობ ამას. ზუსტად არ მახსოვს, მინსკთან იყო მგონი ის ბრძოლა,

ჩემი ბატალიონის ჯარისკაცმა ნახევრადმკვდარ გერმანელს თავისი ფარაჯა გადააფარა. არადა, ის გერმანელი ძლივს სუნთქავდა, ვერ გადარჩებოდა. ნოემბერი იყო და ფარაჯის გარეშე დარჩენა სრული სიგიჟე იყო. ეს ჯარისკაცი ისე გაცივდა, რომ ვიტებსკუმი ინვა ამის გამო პლევრიტიო. სამი წლის შემდეგ ლადოგის ტბაზე გადასვლისას ერთ-ერთ შენაერთში 1022 კაცი დაიღუპა, ეს ბიჭი გადარჩა მხოლოდ. გესმით, 1000 კაციდან ეს ერთი. სამამულო ომი ჩემთვის წმინდა ომი იყო. იქ ვისწავლე სიკეთისა და ბოროტების გარჩევა. მტერს ებრძვი და ხვდები, თუ მტერი არ დაინდე, ვერც შენ გადარჩები. გაგიჭირდებათ ახლა ამის გაგება, მაგრამ, თუ გაუძელი ამდენ სისხლს, იქიდან რალაცნაირად გაკეთილშობილებული გამოდიხარ.

— დიდ თეატრში როგორ იმღერეთ, ის მოგვიყვით.

— 1942 წელს მოსკოვში ჩავედი იარაღის მისაღებად. დიდ თეატრში დავბანაკდით, ოფიცრები — ფოიეებში. სანამ იქ ვიყავით და ვუცდიდით იარაღის მიღებას, თქვეს, რომ დიდი თეატრის შენობაში ვართ და მოდი, ბარემ კონცერტი გავმართოთო. უკრაინელებმა, ყაზახებმა, ტაჯიკებმა და ა.შ. ჯგუფები დაალაგეს ეროვნების მიხედვით და კონცერტს ორგანიზება გაუკეთეს. ისე გამოვიდა, რომ იმ მომენტში ქართველი

ჩემ გარდა არავინ იყო და მე ვიმღერე „სულიკო“ და ვიცეკვე ქართული, ანუ საქართველო წარმოვადგინე. ასე რომ, დღესაც ვტრიაბახობ, რომ დიდ თეატრში ნამღერიც მაქვს და ნაცეკვიც.

— ომის დამთავრების შემდეგ სად მსახურობდით?

— ომიდან დაბრუნების შემდეგ გავაგრძელე სკოლის დირექტორად მუშაობა სხვადასხვა სოფლებში, მერე კოლმეურნეობის თავმჯდომარედ დამნიშნეს ჩემსავე სოფელში, პარტიის რაიკომში ინსტრუქტორად ვიმუშავე და ბოლოს, პენსიაში გასვლამდე ენგურჰესის პარტიული კომიტეტის სექტორის გამგე ვიყავი. თავის დროზე ძალიან მაღალი ხელფასი მქონდა, დაჭრილი რომ ვიყავი, ვსარგებლობდი ყველა იმ შეღავათით, რომელიც ჰქონდა ყველა ომის მონაწილეს, დავდიოდი კისლოვოკში, ერთხელ სერიოზული მკურნალობაც დამჭირდა, კუჭი მანუხებდა და ლენინგრადის სამხედრო აკადემიაში ვინეტი, კაპიკი არ გამოერთმევი ჩემთვის არავის. სულ ბოლოს, ომის ვეტერანის ხელფასის საკითხი რომ დადგა, მაშინ დამატებით მომთხოვეს ძირეული დოკუმენტის წარდგენა ჩემი ნაწილიდან. ეგეთი არის პოდმოსკოვიეში შოდოლსკის არქივი — „არხივ სოვეტსკოი არმიი“. თქვენ წარმოიდგინეთ, იქ აღმოჩნდა ჩემი ყველა საბუთი, ბატალიონის დასახელება და ა. შ.

— ვიცით, რომ დღეს მაინც და მაინც არ გილხნით.

— ვეტერანები ომის ვეტერანის პენსიასა და ინვალიდობის პენსიას ვიღებთ, ბევრი არაფერია, მაგრამ რა ვუყოთ ახლა. მე დევნილის თანხას მაძლევენ კიდევ — 28 ლარს; მყავს 3 შვილი, 9 შვილიშვილი, 6 შვილთაშვილი. დღეს ბევრი რამე გვაკლია, მაგრამ არაფერი არ მინდა, არც ეს სოციალური შეღავათები, არც მაღლობები და ჯილდოები, მემორიალს რომ გვიფეთქებენ და ჩვენს ცხოვრებას არად აგდებენ, ამასაც მოვითმენ რამენაირად, მაგრამ... ჩემს სახლში, სოფელ გუდავაში დაბრუნება მინდა! სიკვდილის წინ მაინც რომ ვნახო!

ესაუბრა
თამარ ქავსიშვილი

ბუხუტი ზაქარიაძე სტალინის როლი

ბელი აღფრთოვანებულია. ყველა როლს განსხვავებულად თამაშობს. თავისი სტილი აქვს, თავისი დამახასიათებელი, დასამახსოვრებელი ხმის ტემბრი. თამაშობს ტემპერამენტით, ეს ტემპერამენტი პარტნიორისთვისაც გადამდებია და დარბაზისთვისაც...

მაყურებლისგან აღიარებული დიდი მსახიობის, სერგო ზაქარიაძის ძმას — ბუხუტი ზაქარიაძეს რუსთაველის თეატრში მოსვლამდე უკვე მოპოვებული აქვს გულწრფელი მსახიობის სახელი.

მოგვიანებით ძმები ერთად დადგებიან სცენაზე. სპექტაკლ „სამანიშვილის დედინაცვალში“ კი ბეკინას როლში ერთმანეთს შეცვლიან. მაყურებელი მათ შორის განსხვავებას გრძნობს. სერგოს ბეკინა უფრო ქედმაღალი და თავდაჯერებულია, არ თმობს თავკაცობას, ბუხუტის ბეკინა — უფრო რბილი და მორჩილი. ორივე შეუდარებელია. ორივე თავისებურად ასრულებს ამ როლს და მაყურებელი აღფრთოვანებულია. გამუდმებულმა შემოქმედებითმა ძიებამ თავისი სტილი და მანერა დაუმკვიდრა მსახიობს.

1942 წლის მძიმე დღეებში „ოლეკო დუნდიჩი“ დაუდგამს რუსთაველის თეატრს. გაზეთ „კომუნისტის“ ერთ-ერთ ნომერში რეცენზენტი დ. ჯანელიძე წერს: „**ოლეკო დუნდიჩის როლის შემსრულებელს, რუსთაველის თეატრისათვის ახალ მსახიობს — ბ. ზაქარიაძეს ბევრი კარგი აქტიორული თვისება აღმო-**

აჩნდა. მეორე სურათში მარჯვედ მიგნებული ლირიკული ტონით მან უკვე დაიპყრო მაყურებელთა ყურადღება და ტაში დაიმსახურა.

...სარდლის მისაღებ ოთახში მან კარგად ჩაატარა შეცდომის აღიარების ამალეღვებელი სცენა და გამარჯვებით გაიტანა თავი საფინალო სურათში. ბ. ზაქარიაძე ბევრის აღმთქმელი მსახიობია“.

ახლა გ. ბუხნიკაშვილს მოვუსმინოთ: „**განსაკუთრებით აღსანიშნავია მსახიობი ბ. ზაქარიაძე, რომელიც საგასტროლო სპექტაკლებში ნიჭიერად ასრულებს ზანგი სემის („მომავალი ჩვენია“) და თევდორე პროტასოვის („ცოცხალი ლეში“) როლებს. განცდის სიღრმითა და გულწრფელობით ამ ტრაგიკულ სახეებს აღტაცებაში მოჰყავს მაყურებელი. ეს და ზოგიერთი სხვა როლი ბ. ზაქარიაძეს გამოყოფს, როგორც ქართული საბჭოთა თეატრის ერთ-ერთ საუკეთესო ტრაგიკოს მსახიობს“ (გაზეთი „ზარია ვოსტოკა“).**

დღეს უკვე ქართული საბჭოთა თეატრის ისტორიის კუთვნილება, მისი „ოქროს ფონდია“ ბ. ზაქარიაძის სახეები სპექტაკლებში: „აურ-ზაური არაფრის გამო“, „პირველი ნაბიჯი“, „ჩადირული ქვები“, „რღვევა“, „ჩვენებურები“, „ეზოში ავი ძაღლია“, „არაგველები“, „ბორის გოდუნოვი“, „რევიზორი“, „მასკარადი“, „სამანიშვილის დედინაცვალი“, „ბებერი მეზურნეები“ და ა.შ. ამ სპექტაკლებიდან ზოგიერთში ბ. ზაქარიაძე გამოჩნდა, როგორც სა-

ხასიათო როლების შესანიშნავი შემსრულებელი.

ბ. ზაქარიაძის ხელოვნებას საზღვარგარეთიც გულლიად უკრავდა ტაშს. არც პრესას გამოჰპარვია მისი ოსტატობა. „საარბრიუკერ ცაიტუნგი“ წერდა: „დიდი შთაგონებით, ზუსტი შტრიხებით გვიხატავს ბუხუტი ზაქარიაძე ბეკინა სამანიშვილის სახეს“. 50-იანი წლებიდან ბუხუტი ზაქარიაძემ კინემატოგრაფი რამდენიმე საუცხოო როლით დაამშვენა. მსახიობი ერთმანეთისაგან მკვეთრად განსხვავებულ სახეებს სთავაზობს მაყურებელს „ქართული ფილმის“, „მოსფილმის“, „მოლდოვაფილმის“ კინოსურათებში. აბა, გავიხსენოთ მისი კეთილი მოხუცი სოსა „ბებერ მეზურნეებში“, ი. სტალინი „განთავისუფლებაში“, გაუბედურებული მედუქნე „დათა თუთაშხიაში“ და ბევრი სხვა როლი, რომლებშიც დიდ სიმართლეს გარდასახვის ხელოვნება შენივეთებია, ეროვნული სულით გაუფერებია.

მსახიობის პოპულარობა დიდად გაიზარდა სტალინის როლის შესრულების შემდეგ, თუმცა აზრთა სხვადასხვაობაც გამოიწვია ამ სახემ, არადა, ფილმის მაყურებელი საიდან შეიტყობს, რომ დამდგმელი ჯგუფის მოთხოვნები, ხშირად ნაკლებად ექვემდებარება მსახიობის ნება-სურვილს. თავდაპირველად სტალინის როლზე სერგო მიიწვიეს. მერე რატომღაც ამ როლზე ბუხუტის დაამტკიცებენ. რუსი რეჟისორი იური ოზეროვი მოგვიანებით იტყვის: „**როცა ბუხუტი სტალინის გრიმით ჯარის წინ გავატარე, ჯარისკაცები გაგიჟდნენ, მკვდრეთით აღმდგარი სტალინი ეგონათ“.** ბუხუტი უხერხულად გრძნობდა თავს ძმის წინაშე და უკითხავს კიდეც: „სტალინის როლზე დამამტკიცეს. წინააღმდეგი ხომ არ იქნები?“ „**აუცილებლად უნდა ითამაშოო“**, — ასეთი პასუხი მიუღია.

ზაქარიაძეების სახლში ხელოვანის უახლოესი მეგობრები, მსახიობები, რეჟისორები ხშირად იკრიბებოდნენ. მასპინძელს ყოველთვის სიკეთის, სიხარულის ღიმილი დასთამაშებდა სახეზე.

ბუხუტი ზაქარიაძე 1983 წელს გარდაიცვალა. იგი დაკრძალულია საბურთალოს პანთეონში.

დეა სკანია

კონსტანტინე გამსახურდია — 120

ნარკუშული კვალი

„კამეჩის ენერგია სჭირდება მწერალს. ამ სათუთი კალმიდან ქალღმერთი გადატანილი წნევის გაზომვა რომ მოხერხდეს, ალბათ, რამდენიმე ათასი ცხენის ძალა გამოვა“. მართლაც, 20 წელი მონადრმა და 1962 წელს დაამთავრა ისტორიული რომანი „დავით აღმაშენებელი“, რომელიც ოთხ წიგნს მოიცავს. ამ რომანისთვის 1965 წელს ერთ-ერთ პირველს მიენიჭა რუსთაველის პრემია. ის თამაშითა და ბრძოლით წერდა თავისი გმირების თამაშისა და ბრძოლის ამბავს. ბრძოლა და თამაში ცხოვრებაშიც არ დაჰკლებია.

XX საუკუნის საბჭოეთის ყველაზე მძიმე პერიოდში მოუწია მოღვაწეობა. ერთხელ დააპატიმრეს

კიდეც, 1931 წელს მწერალთა ფედერაციიდან გამორიცხეს, როგორც რეაქციონერი, შოვინისტი და ანტისაბჭოთა მწერალი. ისიც ხომ ნიჭია, ცოცხალი გადარჩე, როდესაც რალაც გაქვს სათქმელი, მოვალეობა გაკისრია. აკაკი ბაქრაძე გამსახურდიას ამსგავსებს იმ ადამიანს, რომელსაც შინ პური მიაქვს და უკან ქოფაკი მიდევს, ამიტომ იძულებულია, დროდადრო ნაგაზს პურის ნატეხი გადაუგდოს. ასე უყრიდა საბჭოთა ხელისუფლებას „ბელადს“, „ვაზის ყვავილობას“, „ნარკვევებს, რომ დაწერილიყო „დიონისოს ღიმილი“, „მთვარის მოტაცება“, „დიდოსტატის მარჯვენა“, „დავით აღმაშენებელი“.

როგორც ყველა დიდ შემოქ-

მედს, გამსახურდიასაც საკუთარი სამწერლო ენა და სტილი აქვს. ამალღებული, ოდნავ არქაული, ლექსივით მწყობრი. თუ პროზის ზეპირად სწავლა შეიძლება, ერთ-ერთი ასეთი ნაწარმოებია, ალბათ, „დიდოსტატის მარჯვენა“. მართლაც, ზეპირად სწავლობდნენ, ლექსივით კითხულობდნენ. 1944 წელს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრად აირჩიეს.

ჩოხაში გამოწყობილი, მუდამ წელგამართული, ამაყი მზერითა და ღირსებით სავსე დააბიჯებდა ყოფილ გოლოვინის ქუჩაზე, რომელსაც რუსთაველის სახელი მისი ინიციატივით დაარქვეს.

კონსტანტინე გამსახურდიას თავისი დაბადების 80 წლისთავზე უთქვამს: არც დიდხანს სიცოცხლე ვარგებულაო. უკანასკნელ განსასვენებელადაც გამორჩეული ადგილი მონახა: საკუთარი სახლის, კოლხური კოშკის ეზოში დაკრძალეს.

ჭეშმარიტს ბრძანებდა სულკურთხეული: „კურთხეულია მხოლოდ ნაზიჟი ვალმოსდინისა, შრომაა უდიდესი სიძველე ამჟამინად და არც არაფერი ამშვენებს ისე ვაჟკაცს, რომორც შრომაში გამოჩენილი სიამაყე. უდიდესი სიამაყე შეუდგება გულს, როცა შემოქმედების შენის ნაყოფი ცხოვრებასა და მიწას სამაჟულად გამოადგება. ხელოვნებაა თვით უკვდავება, მხოლოდ ოსტატს ვერ ეწევა სიკვდილი“. უტყუარი წინასწარმეტყველება გამოდგა მწერლის ნათქვამი: „მე ვიტყვი სიტყვას — ათასები ყურს დამიგდებენ. მე ვიტყვი სიტყვას შვენიერისა და ღვთაებრივის გამო და, ჩემი სიტყვა თუ დაეცა ფხვიერყამირზე, ამ სიტყვის მერე ათასები ისევ იტყვიან“.

ეს ფოტო 1965 წლის ნოემბერში გადაღებული იყალთოს აკადემიაში, სადას ქართული სიტყვის დიდოსტატი ჩვეული გზებით წარმოთქვამს სიტყვას ხალხმრავალი აუდიტორიის წინაშე. აქვე პრაზიდიუმი არიან (მარცხნიდან) ლადო გუდიაშვილი, ირაკლი აბაშიძე და ვისეილ მკავლიშვილი.

განათლებული მასების პარტიზა აღვილი არ არის

შეშფოთება ცოტაა იმის გამოსახატავად, როცა დღევანდელი საშუალო სკოლის მოსწავლეებისგან სასწავლო პროგრამიდან გამომდინარე დასმულ შეკითხვებზე პასუხად ისეთ რამეს მოისმენ, ყოველგვარ ფანტაზიას რომ სცდება. ამ ცოტა ხნის წინ ჩატარებული გამოკითხვიდან, რომელიც ტელეეთერით გადაიცა, მხოლოდ ერთი დასკვნის გაკეთება შეიძლება: **მათი ქართული ლიტერატურის შესახებ თითქმის არაფერი იციან;** წარმოდგენა არ აქვთ, ვინ არის შოთა რუსთაველი და უფრო მეტიც: მაყურებელი საგონებელში ჩააგდო ერთი მოსწავლის ნათქვამმა – ნესტანი და დარეჯანი შეყვარებულები იყვნენო. მოდი და არკვიე, ეს სექსუალური უმცირესობების პროპაგანდის ნაყოფი იყო თუ ბავშვმა უბრალოდ, დაუფიქრებლად წამოისროლა აღნიშნული ფრაზა. რა ხდება დღეს: მოდის თუ არა ეროვნულ ნიადაგზე — მშობლიურ ლიტერატურაზე აღზრდილი თაობა, რა დონეზეა სკოლებში ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლება, უნერია თუ არა ქართულ ენას „ნახდენა“, რადგან „რა ენა ნახდეს, ერიც დაეცეს“, — ამ და სხვა მნიშვნელოვან საკითხებზე თავიანთ მოსაზრებებს გამოთქვამენ ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი **ბურჯა კვარაცხელია** და თბილისის №77 საჯარო სკოლის ქართული ენისა და ლიტერატურის სერთიფიცირებული პედაგოგი **ბელა ღუდაური**.

გურია კვარაცხელია:

როგორ შეიძლება, რომ ბავშვმა თქვას, ნესტანი და დარეჯანი შეყვარებულები იყვნენო?! ვფიქრობ, ეს პროვოკაციაა, კლასიკის აბღება

— ქალბატონო გურია, თქვენის აზრით, რა არის მიზეზი იმისა, რომ მოსწავლეებს ნესტანი და დარეჯანი შეყვარებულები ჰგონიათ, ხოლო შოთა რუსთაველზე ამბობენ, მე-12 საუკუნეში მეფობდაო?
— ვერ წარმომიდგენია, რომ ვინმემ მსგავსი სისულელე თქვას. როგორ შეიძლება, რომ ბავშვმა თქვას, ნესტანი და დარეჯანი შეყვარებულები იყვნენო?! ვფიქრობ, ეს პროვოკაციაა, კლასიკის აბღება. არ სწავლობენ, არ სწავლობენ, მაგრამ თავის ადგილზე

მაინც დატოვონ ეს ყველაფერი, თავი დაანებონ. ეს როგორ შეიძლება?!
სკოლებში ცუდი სწავლება არ არის, როდონიას ჯგუფის მიერ დაწერილი სახელმძღვანელოა. წინათ ჟურნალის სახით გამოდიოდა ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლებისთვის. ამ ჟურნალებით ჩვენ მთელ საქართველოში ვმოგზაურობდით, ვხვდებოდით პედაგოგებს, ვაცნობდით სიახლეებს, სხვაგვარი ანალიზები იყო ტექსტის. პირადად მე მაქვს ერთი ნამუშევარი „რატომ მოკლა ხევისბერ-

მა შვილი“. მასში სულ სხვაგვარი ხედვა იყო, ანალიზმა ცხადყო, რომ ეს ძალიან ეხმარებოდა პედაგოგებს, ბევრს ახალს სწავლობდნენ, მეცნიერების ახალ-ახალ ნამუშევრებსა და კვლევებს ეცნობოდნენ. იმისთვის, რომ მოსწავლე დააინტერესო, სულ უნდა მუშაობდე, ეძებდე გზებს, რომლითაც ბავშვს ამა თუ იმ მწერლის მიმართ ინტერესი უნდა გაუჩინო. მათ უნდა იკითხონ ქართული ლიტერატურა, თვლიან, რომ იქ ისეთი არაფერი არ არის, რისი ნაკითხვაც ღირს, მაგრამ ეს ასე არ არის. მაგ. ვაჟა სულ სხვანაირია, ამას თავის დროზე ჩვენ ვანვდიდით პედაგოგებს, ვაცნობდით სიახლეებს. სოფლებში არასახარბიელო სიტუაცია გვხვდებოდა — სოფლის მასწავლებლებს დრო არ ჰქონდათ, რომ წიგნები წაეკითხათ. **ფილოლოგმა არ შეიძლება, რომ ნიგნის ბავშვებს სწავლიან, ფილოლოგების, ენათმეცნიერებისა და ლიტერატურათმცოდნეებისთვის საფუძვლად ათეხი ოცდაოთხი საათია, ამას გადაჭარბების ბარემი ვამბობ.** ეს დაგროვებითი ცოდნაა, პედაგოგებს კი იმდენად უჭირთ, რომ ამის დრო არ რჩებათ. მათ დასახმარებლად უნდა იქმნებოდეს სპეციალური ლიტერატურა, მოკლედ, ლაკონურად დაწერილი, რომელიც ყველა სიახლეს მოიცავს, უნდა იყოს ინფორმაციული. **ბავშვს, როდესაც ტექსტს ასწავლი, პარალელურად აზროვნებაც უნდა ასწავლო, აზროვნება აუცილებელია როგორც ლიტერატურაში, ასევე გრამატიკაში, წესები კი არ უნდა დააზოტოხინო. როცა იზროვნებს, მიხვდება, რა იცის და რა არა, ასეთ შემთხვევაში სისულელეს მაინც არ იტყვის.**
ახალგაზრდების თავში ქაოსია. ისინი სოციალურმა ქსელებმა

მთლიანად გამოფიტა. აი, ახლა მოდაშია „დაალაიქა“. რა არის ეს?! გამოიტანა ვილაცამ სურათი, მეორემ ადგა და „დაალაიქა“, იმას კი არ შეხედა, მოენონა ეს ფოტო თუ არა, მან ეს უაზროდ გააკეთა.

ინდივიდუალურობა მთლიანად დაკარგული აქვთ, ჯგუფებში ერთიანდებიან. ერთი შეხედვით, თითქოს ეს ცუდი არ არის, რადგან უსამართლობის წინააღმდეგ ადვილად ირახმებიან, მაგრამ რის ხარჯზე?! ანალიზი — არა, ნიგნის კითხვა — არა, ტექსტი — არა... ასე ხომ ვერ განვითარდება ადამიანი?! უნდა განვითარდე ფიქრით, აზროვნებით, ახალი მცნებებით. ყოველი სიტყვა მცნებაა, ყველა დროში ენისა და ლიტერატურის სპეციალისტები ლექსიკის გამდიდრებისთვის ვიბრძოდით, ლექსიკის უკან ცნება დგას, ცნება ცნობიერებაა. დაუკვირდით რა ვითარებაა: **ადამიანის ხელოვნურად განვითარება ხდება.** ტექნიკა ხელოვნური განვითარებაა და მომხიბვლელი გახდა ყველასთვის. ის ძალიან შრომატევად სამუშაოს გვისრულებს, მაგრამ ეს ავტომატური სამუშაოა. **ბავშვის ხელში მოხვედრილი ავტომატური საშუალებები ძალიან მძიმე შედეგების მომტანია. დღეს ამაზე უკვე მთელი მსოფლიო ლაპარაკობს, ცდილობენ, ბავშვები ამ ყველაფრისგან დაიცვან, სადაც ფაცერს დგამენ, მაგრამ ეს საკმარისი არ არის.** დღეს უმაღლესში მოდიან ძალიან სუსტი აბიტურიენტები. ოცდარვა წლის ვიყავი, სტუდენტებთან მუშაობა რომ დავიწყე. მას შემდეგ ყოველწლიურად ცოდნის კლება შეიმჩნევა. მართალია, არიან განსა-

**დღევანდელი მაგისტრანტი
ასპირანტებს უნდა უდრიდნენ,
მაგრამ სამწუხაროდ, სუსტები არიან.**

კუთრებული ნიჭის მქონე ადამიანებიც, მაგრამ ჩვენ ახლა ზოგადად საზოგადოებაზე ვსაუბრობთ. გაცდებით-ხოლმე ბავშვებმა ისეთი რალაცები არ იციან, მაგრამ მე, ჩემი ბუნებიდან გამომდინარე, არ შემიძლია ისინი შევარცხვინო, ვცდილობ, ძალიან შეპარავით, ფრთხილად მივუდგე მათ. **დღევანდელი მაგისტრანტი ასპირანტებს უნდა უდრიდნენ, მაგრამ სამწუხაროდ, სუსტები არიან.**

არ მინდა, დავიჯერო ის, რაზეც ხშირად საუბრობენ, რომ სადაც მასონები არიან, შეთქმულებები ხდება, თუმცა ეჭვი ხშირად მიჩნდება, რადგან **განათლებული მასონის მართვა ადვილი არ არის, არავის უნდა წინააღმდეგობის გამწვანო ადამიანი, ყველას ურჩევნია ადვილად მართვად, თანაფრთხილ, კომპიუტარში შეიმკვრალ ადამიანებთან ჰქონდეს საქმი.** ეს არის გლობალური პრობლემა.

არ იქნება მართალი მხოლოდ იმაზე საუბარი, რომ ეს გლობალიზაციამ მოიტანა. სათანადოდ არ ხდება ქართული ლიტერატურის პოპულარიზაცია, ახსენებენ ვაჟას, გალაკტიონს, ანა კალანდაძეს და სულ რამდენიმე ლექსს კითხულობენ, სიღრმისეული შესწავლა არ ხდება. სულ არაფერს ჯობია, რა თქმა უნდა, თუნდაც ერთი ლექსი მაინც რომ იცოდნენ ზეპი-

რად, მაგრამ პოეზიის გაგება ასე შეუძლებელია.

დღეს იკრძალება და ბავშვზე ზეწოლად ითვლება ის, რომ საზეპირო ასწავლო. ბავშვის უნარი მესხიერებით განისაზღვრება, საზეპიროები მესხიერების სავარჯიშოა, უაზროდ კი არ უნდა დააზეპირებინო, უნდა ესმოდეს, ანალიზი უნდა ჰქონდეს გავლილი. ამბობენ, ბავშვები არ შევანუხოთო, მაგრამ სწავლა და ცოდნის მიღება შენუხების გარეშე წარმოუდგენელია.

ისიც კარგად მესმის, რომ შემოსულ სიახლეს ვერაფრით ავუვლით გვერდს, მაგრამ განათლების სისტემამ თავისი უნდა დაუხვედროს. არსებული ვითარებიდან გამოსავალზე ზრუნვის გამოხატულებაა ის, რომ ჩვენ, მეცნიერებათა აკადემიის თანამშრომლები ოფიციალურად განათლების სისტემის, სამინისტროს მრჩეველები ვართ. ვიკრიბებით, ვკითხულობთ მოხსენებებს, ვმართავთ დისკუსიებს, მაგრამ მეცნიერება არასდროს იქნება ისეთი პოპულარული, როგორც საესტრადო მუსიკაა, ვერც მეცნიერი იქნება მუსიკოსივით პოპულარული და არც უნდა იყოს, ეს სირცხვილია, თუმცა, რასაც ვნერთ და ვაქვეყნებთ, მარტო ჩვენთვის ხომ არ ვაკეთებთ? თავს ხომ არ ვიტყუებთ, ხალხს ხომ არ ვატყუებთ, ვაგზავნით სამინისტროში, არ ვიცი, იქ კითხულობენ თუ არა, პასუხი არ მოდის. მჯერა, ერთ დღეს მიხვდებიან და ჩვენგან გაგზავნილი რჩევებითა და რეკომენდაციებით დაინტერესდებიან.

აღსანიშნავია ისიც, რომ ჩვენს ქვეყანაში იმდენად დიდია სოციალური პრობლემა, რომ ვერაფრისთვის ვეღარ იცლის ადამიანი.

და თუკი ხელისუფლება მოახერხებს იმას, რომ სოციალური პრობლემები მოგვარდება, მჯერა, რომ ყველაფერი გამოსწორდება.

სათანადოდ არ ხდება ქართული ლიტერატურის პოპულარიზაცია, ახსენებენ ვაჟას, გალაკტიონს, ანა კალანდაძეს და სულ რამდენიმე ლექსს კითხულობენ, სიღრმისეული შესწავლა არ ხდება. სულ არაფერს ჯობია, რა თქმა უნდა, თუნდაც ერთი ლექსი მაინც რომ იცოდნენ ზეპირად, მაგრამ პოეზიის გაგება ასე შეუძლებელია.

ბელა დუდაური:

ქართული საბანოა საბანია

— უკვე საკმაოდ შესამჩნევი გახდა, სკოლის მოსწავლეებს რომ ელემენტარული ცოდნა არ აქვთ ბევრ მნიშვნელოვან საკითხში, რაც საზოგადოების, განსაკუთრებით ძველი თაობის, აღშფოთებას და შეშფოთებას იწვევს, რა არის ამის მიზეზი? და აქვე ერთსაც გკითხავთ: თქვენი მოსწავლე იტყვის, რომ ნესტანი და დარეჯანი შეყვარებულები იყვნენო?

— მინდა მჯეროდეს, რომ ჩემი მოსწავლე ამას არ იტყვის, მაგრამ დარწმუნებული არ ვარ. სკოლაში არსებული პრობლემის ძირითადი მიზეზი მშობლები არიან. ცოტა ასაკიანი მშობლები ჯერ კიდევ აფასებენ, პატივს სცემენ და ენდობიან პედაგოგს, ახალგაზრდა მშობლებს კი მასწავლებლის ნდობა არ აქვთ — ჩასაფრებულები არიან, რაიმე რომ წამოგცდეს და ბავშვს „ზედმეტი“ გაუბედო, ვხუმრობ-ბოლმე, თოფი აქვს გადაკიდებული და პროკურატურასთან დგას-თქო.

წინათ მასწავლებლის მიმართ უდიდესი პატივისცემა იგრძნობოდა, თვლიდნენ, რომ ის, რასაც მასწავლებელი ამბობდა და აკეთებდა, იყო სწორი და მართალი. დღეს კი მშობელი ძალიან ხშირად გედავება, რომ თავისი შვილი ძალიან კარგად სწავლობს, არ იღებს შენგან შენიშვნას და გადმოდის იერიშზე. ეს იმან გამოიწვია, რომ ბოლო პერიოდში კანონში შესული ცვლილებები, რომლებიც მიმართული უნდა ყოფილიყო ბავშვის სასარგებლოდ, ძალიან ცუდად გაიგეს მშობლებმა, მასწავლებლები კი შებოჭა — ზედმეტად სიტყვა რომ არ დასცდეს. ბოლოსდაბოლოს დავით გურამიშვილს ვასწავლი ბავშვებს, „სწავლა მოსწავლეთა“ საოცარ სიბრძნეს აფრქვევს ცოდნის მიღებასთან დაკავშირებით, რომ სწავლართული პროცესია და მის შესაძენად დიდი ძალისხმევა და ნების-

ყოფაა საჭირო. ამ პროცესში კი მასწავლებლის როლთან დაკავშირებით ისიცაა აღნიშნული, რომ ზოგჯერ გამართლებულიც და აუცილებელიც კია „ყრმის ნკებლის ცემით კვილი“, რადგან „ნკებლის ცემით დაშუშვა სჯობს საუკუნოდ ცეცხლში ბმათა“.

ბავშვს არა აქვს მოპრბა-ლაბა პედაგოგის მიმართ. შინაბანანანის თანახმად, მასწავლებლისგან ითხოვენ მაქსიმუმს, თავად კი პასუხისმგებლობას არაფერზე იღებენ.

მასწავლებელი ასეთი არჩევანის წინაშე დგას — ან კარგი მსახიობი უნდა იყოს (სამწუხაროდ), ან მსხვერპლად უნდა შეენიროს მეტოდეებს. დაუძახებენ ინტრიგანს, იქნება გალანძღული მშობლისგან, იქნება დანუნებული მასწავლებელი, დღეს მშობლებსაც და ყველას მოსწონთ მლიქვნელური მეთოდი — მოფერება, თავზე ხელის გადასმა. ყოველთვის მომყავს დავით გურამიშვილი, რომ დაუმსახურებელმა შექებამ, ტყუილმა და ფარისევლობამ ქვეყანა დააქცია.

პედაგოგის ყურადღება მიმართული უნდა იყოს იქითკენ, რომ ბავშვმა ლიტერატურიდან ისწავლოს ზნეობა, სწორედ წიგნის კითხვამ უნდა ჩამოუყალიბოს, კარგისა და ცუდის გარჩევის უნარი, მაგრამ, სამწუხაროდ, დღეს ლიტერატურის სწავლა ბავშვების გაგებაში მხოლოდ იმ დონეზეა, რომ როგორღაც ნიშანი მიიღოს და გამოცდა ჩააბაროს. იმის იქით არაფერი აინტერესებს.

— რამდენად მოგწონთ ერთიანი ეროვნული და სასკოლო გამოცდები, არის თუ არა ისინი ბავშვის ცოდნის სრულყოფილად წარმომჩენი?

— ეროვნულიც და სასკოლო გამოცდებიც ბავშვის უნარის, აზროვნების წარმომჩენაზეა ორიენტირებული. **ბამოცდაზე მოდის სულ უცხო ტექსტი, რომელ-**

ზეც თავად უნდა იმსჯელონ. სამწუხარო ფაქტია, რომ ბავშვებს ხშირ შემთხვევაში შინაარსი, მსჯელობა, ანალიზი ერთმანეთში ერევათ, საერთოდ არ იციან, რაზე უნდა ისაუბრონ, ადეკვატურ პასუხს ვერ გცემენ; ბავშვები იმას ვერ მიეჩვივნენ, რომ შეკითხვის არსს კარგად ჩასწვდნენ და პასუხი ისე გააცვენ, უნერ დაფაზე და მაინც გეკითხებიან — რა უნდა გააკეთონ.

— რა მიგაჩნიათ პედაგოგის ყველაზე დიდ პრობლემად?

— არ შეიძლება არ აღინიშნოს პედაგოგების ყველაზე დიდი პრობლემა — ხელფასი. პედაგოგს არ რჩება არაფრის სახსარი, რომ ელემენტალურად საკუთარ თავს მიხედოს, როგორც სპეციალისტმა, იყიდოს ახალი წიგნი, არიან პედაგოგები, რომელთაც კომპიუტერი არ აქვთ. კი ვამტკიცებთ, რომ წიგნია ყველაფერი, მაგრამ კომპიუტერიც მნიშვნელოვანია, გინდა ეს თუ არა. პედაგოგი ვერ იცლის, რომ განვითარდეს, გაიზარდოს, გამუდმებით ფიქრობს ყოფით პრობლემებზე, ვერ იხდის გადასახადებს... მიუხედავად ამისა, გაკვეთილზე რომ შედიხარ, მაინც ყველაფერი გავიწყდება. გამოცდები ჩავაბარეთ, სწავლებები გავიარეთ, რომელიც მეტად მნიშვნელოვანი იყო, ბავშვებთან, მშობლებთან ურთიერთობის დეტალები განვიხილეთ, მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენ ამას ისედაც ვაკეთებდით, უბრალოდ, სხვა სახელი ერქვა ან საერთოდაც არ ერქვა არაფერი, ეს ჩვევა იყო.

ჩემი მრავალწლიანი პედაგოგობის მანძილზე სულ ვცდილობ, რამე ახალი, საინტერესო შევიტანო ჩემს მეთოდებში, რაც ბავშვებს გაახალისებს, სწავლას გაუადვილებს, დააინტერესებს. არიან ბავშვები, რომელთაც ინტერესი აქვთ, სამწუხაროდ, ცოტაა ასეთი ბავშვი, მაგრამ მაინც ხომ არის? ბავშვებმა, შესაძლოა, ბევრად

უკეთ დაინახონ მასწავლებლის შრომა, ვიდრე მშობლებმა.

თითქოს რალაცები იცვლება სწავლების მეთოდებში, მაგრამ მე მაინც ვიტყვი, რომ ჯერ მშობლებს სჭირდებათ აღზრდა. შესაძლოა, ეს ბევრს ენყინოს, მაგრამ მართლა სჭირდება ბევრ მშობელს აღზრდა. მთავარია ისიც, რომ **პროფესიონალიზმს ჩვენს საქმეში წინ ვერაფერი ვერ უნდა დაუდგეს.** მაგალითად, ასაკობრივი ზღვარის გამო კარგი მასწავლებელი სკოლიდან არ უნდა გაუშვან. მართალია, მოდის ბევრი კარგი ახალგაზრდა კადრიც, მაგრამ პრაქტიკულ გამოცდილებას, დამეთანხმეთ, რომ მართლაც ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს. ძველ მასწავლებლებს ბარიერი შეგვიქმნა ინგლისური ენის არცოდნამაც, პირადად მე, ინგლისური არაფერში მჭირდებოდა, მაგრამ ვერსად ვერ გავრისკე ნაბიჯის გადადგმა იმიტომ, რომ ინგლისური არ ვიცოდი, მე ვისწავლე ფრანგული და საკმაოდ მაღალ დონეზე, მაგრამ ეს საკმარისი არ იყო.

ახალგაზრდებს შესაძლებელია ცოდნა საკმარისი არ ჰქონდეთ, მაგრამ მათ იციან ინგლისური. გაჩნდება თუ არა ბავშვი, იმ წუთიდან ინგლისურს ასწავლიან. ტერმინები ინგლისურია, ქართული ტერმინები თითქმის აღარ არსებობს. ბავშვებს და არამხოლოდ მათ, სიტყვა „რამოდენიმე“ ვერაფრით ამოვალეზინე ლექსიკონიდან, ეს არის ძალიან დიდი შეცდომა და, ბავშვს რომ შენიშვნას ვაძლევ, მოდის მშობელი და მეუბნება, მთელი საქართველო ასე ლაპარაკობს და თქვენ ჩემს შვილს შენიშვნას რატომ აძლევთო. ბავშვების დამორჩილება გვიჭირს, არა იმიტომ, რომ ცუდები არიან, იმიტომ, რომ კომპიუტერთან სხედან დღედაღამ, უკეთიათ ყურსასმენები, მარტო ყოფნას მიეჩვივნენ, შეგვხედებიან სკოლაში და ყვირით ლაპარაკობენ, ხმამაღლა აზროვნებენ, ფიქრს ახმოვანებენ, თუ არა კომპიუტერი, რას შეიძლება ეს ყველაფერი დააბრალო? ძნელია მათი დარწმუნება, რომ კომპიუტერი ყველაფერი არ არის.

— როგორ ფიქრობთ, თქვენი ნამონაფარი ახალგაზრდები საკმარისი ცოდნით წავიდნენ სკოლიდან?

— საკუთარ თავზე ლაპარაკი ძალიან ძნელია, მაგრამ, თუკი ჩემგან ვინმე წასულა ან სხვა სკოლაში, ან სკოლა დაუმთავრებია, მირეკავენ და მეუბნებიან, რომ მთელი ცხოვრება მადლობელი ვიქნები, რომ ქართული გრამატიკა ასე მასწავლეთო.

ბოლო დროს ვაკანსიებს რომ გადავხედავ ხოლმე, ყველგან წერია – საჭიროა ქართულის კარგი ცოდნაო. ეს ახალგაზრდებს სტიმულს მისცემს, რომ ქართული ისწავლონ. ქართულ ენასა და ლიტერატურას თუ თავად მთავრობა დააყენებს სათანადო დონეზე, ხომ იცით, ხალხი როგორია — მოდას აყოლილი, მე ვისურვებდი, რომ ქართულის ცოდნა შემოვიდეს „მოდაში“, რადგან ქართული საგანთა საგანია.

ესაუბრა
იკა ნასყიდაშვილი

წმინდა ნინოს ნამდვილი სახელი

მე-19 საუკუნის ორმოციანი წლებიდან მეცნიერებმა დაიწყეს მსჯელობა, ნინო — ეს წმინდა ქალწულის ნამდვილი სახელია თუ არა. ბროსესა და იოსელიანს სხვადასხვა ვერსიები ჰქონდათ. გიორგი გამრეკელი კი წუხილს გამოთქვამდა, რომ ეს საკითხი ისევე გამოურკვეველი დარჩებოდა ქართულ ისტორიაში, როგორც მრავალი სხვა, რომ არა უცხოელი მეცნიერის კვლევა.

წმინდა ნინოს ჭეშმარიტი სახელის საკითხით დაინტერესდა რუსეთის საიმპერატორო მეცნიერთა აკადემიის წევრი ოსკარ ლემი. პასუხი მან უცხოურ ხელნაწერებში იპოვა. უძველეს არაბულ, ეთიოპურ და კოპტურ ტექსტებში, ყველგან ერთნაირადაა აღწერილი წმ. ნინოს მოღვაწეობა და ყველგან მოიხსენიება, როგორ წმინდა ფეოგნოსტა.

უცხოურ ტექსტებში წმ. ნინოს ცხოვრების აღწერა სრულიად ემთხვევა ქართულ წყაროებს, მაგრამ ჩვენს ხელნაწერებში სახელი ფეოგნოსტა არსად ჩანს.

რატომ ვიცნობთ წმინდა ქალწულს ნინოს სახელით, თუ მას ფეოგნოსტა ერქვა? ბროსე წერს, რომ ნინო, წარმოიშვა ლათინური ნონასგან, რაც მონაზონს ნიშნავს. იოსელიანიც თითქმის იმავე დასკვნას აკეთებს, ოღონდ ერთი განსხვავებით: ნინო მცხეთაში მოსვლამდე ეგვიპტეში მონაზონად იყო შემდგარი, იქ კი მათ ნონებს ეძახოდნენ. ოსკარ ლემი კი სახელ ნინოს წარმოშობას სხვა ეთნოგრაფიას უკავშირებს.

„კავკასიაში, — წერს ლემი, — ჩერქეზები დედას ნანეს ეძახიან, ჩეჩნები — ნანას, მაგრამ განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია ის, რომ გურულები და ლაზები დედას ნენას და ნანას ეძახიან. გასაკვირია, რომ არც ერთმა ქართველმა მკვლევარმა ამას ყურადღება არ მიაქცია.

ლოგიკურია, რომ ქალწული, რომელმაც მთელი ერი ქრისტიანობას აზიარა, იბერიელებმა აღითქვეს, როგორც ერის დედა და ნენა უწოდეს.“

მერაბ შათირიშვილი:

საქართველოში გეიბლუგის ჩატარება და ერთსქესიანთა ქორწინების დაშვება ნიუნაჰს, რომ ამ დასრულდა მართლმადიდებლური სარწმუნოება

17 მაისს რუსთაველის გამზირზე განვითარებულმა მოვლენებმა კიდევ ერთხელ ნათლად დაგვანახა, რომ, მიუხედავად იმ ძირეული ცვლილებებისა, რომლებიც 1 ოქტომბერს განხორციელდა, შიდაპოლიტიკურ ასპარეზზე დესტრუქციული ძალების გავლენა კვლავაც დიდია. ცხადია, რომ ხელისუფლებიდან ოპოზიციურ სპექტრში გადაბარებულ „ნაცმოძრაობას“ პროცესების ზედაპირზე სატივტივოდ ერთადერთი გზა დარჩა — მუდმივად დაძაბული ფონის შექმნა, სოციალური საკითხების წამოწევა და შეუსრულებელი დაპირებებით აპელირება; სექსუალური უმცირესობების „უფლებების“ დასაცავი ღონისძიებაც, ამ შემთხვევაში, პროვოკაციას უფრო ემსახურებოდა, ვიდრე წმინდა ობიექტური რეალობით ნაკარნახევ მორალურ-სამართლებრივ საჭიროებას. ამიტომაც იყო საზოგადოების აბსოლუტური უმრავლესობის რეაქციაც ესოდენ მძაფრი; მაგრამ უცნაურია და იმის ნაცვლად, რომ ამ რეაქციას მიმდინარე ანტირელიგიური კამპანია ნაწილობრივ მაინც ჩაეხშო, პირიქით — ის უფრო გამწვავდა. დღეს უკვე თამამად შეიძლება ითქვას, რომ შეტევა და მაკომპრომატირებელი ქმედებები ეკლესიის წინააღმდეგ გაათმაგებელი ძალებით ხორციელდება. რიგი არასამთავრობო ორგანიზაციებისა ამ პროცესების სათავეში დგანან... კონკრეტულად ვინ და რა ძალები ებრძვიან ეკლესიას, ვის ინტერესებშია სამღვდულოების დისკრედიტება და არატრადიციული შეხედულებების დამკვიდრება, უფრო გვესაუბრება მწერალი მერაბ შათირიშვილი.

ლურ სარწმუნოებასთან. აქედან გამომდინარე, როცა ირყევა მართლმადიდებლობა და მიდის მისი შეურაცხმყოფელი კამპანია, ეს პირდაპირ ურტყამს ქართველი ერის გენეტიკას, მის მომავალს. რაც შეეხება 17 მაისის მოვლენებს, ამასთან დაკავშირებით არაერთხელ ვთქვი და კიდევ გავიმეორებ, რომ ეს იყო თავიდან ბოლომდე ინსპირირებული „ნაცმოძრაობის“ მიერ. მათ სჭირდებოდათ დაძაბულობა ქვეყანაში, რომ მერე მისცემოდათ სალაპარაკო და ეკრიტიკებინათ ხელისუფლება. ყველაფერი ძალზე მარტივია, მაგრამ ღვთის წყალობით საზოგადოებას ეყო გონიერება, სამღვდულოებაც აქტიურად ჩაერთო ამ პროცესებში და ავიცილეთ ის უბედურება,

— ბატონო მერაბ, 17 მაისის დაპირისპირების შემდეგ ანტი-მართლმადიდებლური კამპანია განსაკუთრებით გამძვინვარდა. სოციალური ქსელები ეკლესიის წინააღმდეგ მებრძოლთა ნამდვილ ასპარეზად იქცა. თქვენი აზრით, რა ძალები დგანან ამ ყველაფრის უკან?
— ეს თემა პრობლემატურია არა მხოლოდ ჩვენთან, არამედ მთელ მსოფლიოში, მაგრამ მიდგომა ყველგან განსხვავებულია. მაგალითად, პოლონეთში ლეხ კაჩინს-

კიმ, რომლის თაყვანისმცემლებიც იყვნენ და დღესაც არიან „ნაცმოძრაობის“ ლიდერები, ორჯერ აკრძალა გეიპარადის ჩატარება. ისრაელში ეს ვერ მოხერხდა და ჩაატარეს, მაგრამ ხალხი მათ გაუსწორდა ფეკალიებითა და ლაყე კვერცხებით. **საქართველოში, რა თქმა უნდა, ყოველთვის უფრო მწვავე რეაქცია მოჰყვება ამას, იმიტომ, რომ ჩვენი აღზრდა, ტრადიციები და მენტალიტეტი, ფაქტობრივად, სინთეზურია მართლმადიდებ-**

რომელიც შეიძლება, მომხდარიყო. მხედველობაში მაქვს სისხლისღვრა, რომელიც ნამდვილად გარდაუვალი იქნებოდა, რომ არა სასულიერო პირთა დროული მოქმედება.

— დაპირისპირების მეორე დღეს ჩვენ მოვისმინეთ კოალიციაში შემავალი სუბიექტების შეფასებები. მათი უმეტესობა გამოხატა მომხდარ ფაქტს, კერძოდ კი — სასულიერო პირების მოქმედებას.

— გასაგებია ეს შეფასებები. ზოგიერთი მათგანის ფრაზებში ისმოდა ასეთი რამ — თანაუფრთხოვ საზოგადოების უმრავლესობას, მაგრამ მე არ მაქვს სხვა განცხადების გაკეთების უფლება... **მარნეულის, რომ „ქართული ოცნების“ ყველა ჯანსაღი წარმომადგენელი შინაგანად გამოხატა ამ უმცირესობის ძმადგინებას; უბრალოდ, ამის ხმადასმული გაცხადება და ტირაჟირება არ შეუძლია.**

— დავაკონკრეტოთ, რატომ...

— ვილაცას შეიძლება მიაჩნია, რომ ამით საფრთხე შეექმნება იმ ევროპულ კურსს, რომელიც ქვეყანას აღებული აქვს. ვილაცა ანგარიშს უწევს სხვა ძალებს და ა. შ. მე არ ვიცი, ეს შიში რამდენად რეალურია, მაგრამ ფაქტია, ხელისუფლება ამით გარკვეულწილად შეზღუდულია.

— რაც შეეხება უცხოელი პარტნიორების შეფასებებს, ჰამერბერგიდან დაწყებული, ქეთრინ ეშტონითა და რიჩარდ ნორლანდით დამთავრებული, ყველამ ერთხმად განაცხადა, რომ 17 მაისის მოვლენები იყო მკვეთრად არადემოკრატიული და არაცივილიზებული ქმედება. ნატოსა და ევ-

როკავშირში განევრინების პროცესის შესაძლო გართულებაზეც გაკეთდა რამდენიმე მინიშნება. როგორ ფიქრობთ, რა პერსპექტივა აქვს საქართველოს დასავლეთთან ურთიერთობაში, თუ მათი რეკომენდაციების გათვალისწინება ვერ მოხერხდება?

— არ მიმაჩნია, რომ ჩვენმა ხელისუფლებამ უცხოეთიდან მიღებული ყველა რჩევა, მითითება თუ რეკომენდაცია ზედმინიშნებით უნდა შეასრულოს. ამას სააკაშვილის გუნდი აკეთებდა 9 წლის განმავლობაში და, რაც მივიღეთ შედეგად, ყველა ვხედავთ. ცხადია, ევროპაც და ამერიკაც ჩვენი მნიშვნელოვანი პარტნიორები არიან, მაგრამ არ უნდა დაგვავინყდეს, რომ ჩვენ შორის არის ასევე სერიოზული განსხვავებებიც. საქართველო თვითმყოფადი ქვეყანაა საკუთარი მრავალსაუკუნოვანი ტრადიციებით, ნეს-ჩვეულებებითა და მენტალობით. ამიტომ, ინტეგრაციაზე როცა ვსაუბრობთ რომელიმე ოჯახში, აქ ძალიან დიდი სიფრთხილეა საჭირო; ჯერ ერთი მათთვისაც მიუღებელია ის პროპაგანდა, რომელსაც ახლა ჩვენთან ცდილობენ. მართალია, იქ გეიალუმებსაც მართავენ და იმავე საფრანგეთში ერთსქესიანი ქორწინებაც დააკანონეს, მაგრამ მოსახლეობა არ არის ამას შეგუებული. სხვათა შორის ამ ერთსქესიანთა ქორწინების გამო, პარიზში პროტესტის ნიშნად 78 წლის მწერალმა დომენიკ ვენერმა ღვთისმშობლის ტაძარში საკურთხეველთან თავი მოიკლა. ხვდებით, ეს რამხელა პროტესტია?! რაც შეგვეხება ისევ ჩვენ, გადაჭარბების გარეშე ვიტყვი, **ამ ერთსქესიანი ქორწინების დაუ-**

შევა ნიშნავს, რომ საქართველოში დასრულდა მართლმადიდებლური სარწმუნოება, მაგრამ ამას უკვე ქართული ეკლესია არ დაუშვებს.

— კერძოდ რას გულისხმობთ?

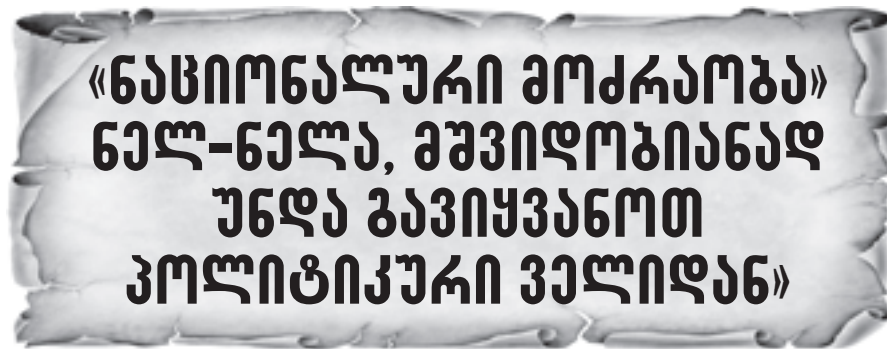
— თქვენ კარგად იცით, რომ ეკლესია მუდმივად შუალედურ პოზიციას იჭერდა და მთელი ამ 9 წლის განმავლობაში სერიოზულ წნეხს განიცდიდა ხელისუფლებისგან. დღეს ეს წნეხი აღარ არსებობს, რეჟიმი დამთავრდა, ამიტომ ახლა ეკლესია თავის სულიერ მისიას იბრუნებს. ამ მისიას მას ვერავინ წაართმევს, ასე რომ, ის დადგება იქ, სადაც საჭიროა, სადაც ერსა და ქვეყანას სჭირდება.

— თქვენი აზრით, არსებობს მომავალში იმის ალბათობა, რომ ვინმემ კიდევ სცადოს 17 მაისის მსგავსი ღონისძიების ჩატარება?

— ცხადია, ეს ალბათობა არსებობს და ამის გამორიცხვა შეუძლებელია, მაგრამ კიდევ ვიმეორებ, რომ არა „ნაციონალური მოძრაობის“ მოლაღატებოვრივი პოლიტიკა და დინამიტივით ყველგან ჩანყობილი მზაკვრობა, „ქართული ოცნება“ ყველა ამ საკითხს ბევრად იოლად გადაჭრის. არავინ არავის დევნიდა და არც ახლა დევნის საქართველოში. ამის ტირაჟირებას ახდენს სააკაშვილის გარემოცვა. ხოლო იმ ახალგაზრდებს, რომლებიც აქციებზე გამოდიან ლოზუნგით, რომ შეწყდეს მათი დისკრიმინაცია, უბრალოდ, ბრმა იარაღად იყენებენ...

— ისინი ამბობენ, რომ ჩვენი საზოგადოება უკიდურესად ჰომოფობიურია. რომ თითქოს არატრადიციული სექსუალური ორიენტაციის მქონე ადამიანებს ქუჩაში სცემენ და ა. შ.

— ეს აბსურდია, ქართულ საზოგადოებაში მსგავსი გართულება არასდროს ყოფილა. მეტსაც გეტყვი, მთაწმინდაზე გიგანტ, ზნეობრივად გამართულ ადამიანებს შორის წევს დიდი მაესტრო ვახტანგ ჭაბუკიანი, რომელიც არასდროს მალავდა თავის ორიენტაციას. ის ყოველთვის იმსახურებდა ქართველი ერის ტაშს და ხალხის მთელ ამ სიყვარულს მის-

დამი განაპირობებდა მისი ხელოვნების თაყვანისცემა. იგივე ფარაჯანოვი აიღეთ, კაცი ციხეში იჯდა ორიენტაციის გამო და შემდეგ არც ერთი კინოსტუდია არ იკარებდა. მერე მიცვალებული ნაიყვანეს სომხებმა და ერევანში დაკრძალეს, როგორც სახელოვანი რეჟისორი და მხატვარი. უამრავია ასეთი მაგალითი. ასე რომ, აქ ეს პრობლემა არ იდგა არასდროს.

— ამ შემთხვევაში არა ერთეულ გამონაკლისებზე, არამედ რიგით მოქალაქეებზე ვსაუბრობთ.

— რიგით მოქალაქეებს რაც შეეხება, ამასწინათ იმ უმცირესობების ერთ-ერთი წარმომადგენელი გამოვიდა და განაცხადა, მშობლები ხშირად ვერ უგებენ შვილებს და ცოლის მოყვანას აიძულებენ, ამ დროს არ იციან, რამხელა ზიანს აყენებენო. შეკავი დედ-მამის შვილო, ჯერ მშობელში არაა მომნიფებული, რომ თავის შვილს აპატიოს ამგვარი გადახრა და საზოგადოებისგან ითხოვ?! კიდევ, ხშირად ამბობენ, სამსახურებში არ იღებენო. კი მაგრამ, შეოჯახაშენებულო, 9 წელი „ნაციონალები“ იყვნენ და ახლა რომ დამცველებად გამოგიჩნდნენ, ერთხელ მაინც მიგიღეს სამსახურში?!

— პოლიციაზეც მინდა გკითხოთ, მათ მიმართაც არაერთი ბრალდება გაისმა და, თქვენი აზრით, რამდენად ადეკვატურად მოქმედებდნენ იმ დღეს სამართალდამცავები?

— პირდაპირ შემიძლია გითხრა, რომ ასეთი მონესრიგებული და თავიდან ბოლომდე კანონის კარნახით მოქმედი ქართული პოლიცია მე აქამდე არ მინახავს. ზოგადად კი, ისინი კანონს იცავენ, მაგრამ შინაგანად ყველა პოლიც-

«რომ არა «ნაციონალური მოქარაობის» ოლალატობრივი პოლიტიკა და დინამიტიკით ყველგან ჩაწყობილი მზაკრობა, «ქართული ოცნება» ყველა ამ საკითხს ბეპრად იოლად გადაჭრის. არავინ არავის დავნიდა და არც ახლა დავნის საქართველოში. ამის ტირაჟირებას ახდენს სააკაშვილის გარემოსვა. სოლო იმ ახალგაზრდაებს, რომლებიც აქსიაზზე გამოღიან ლოზუნგით, რომ შეწყდეს მათი დისკრიმინაცია, უბრალოდ, ბრმა იარაღად იყენებენ...»

იელი ყოველთვის ასეთი ადამიანების წინააღმდეგია. მხედველობაში მყავს სექსუალური უმცირესობები. ეს დაუნერეელი კანონია; ამდენად, ჩემთვის ისიც გასაგებია, რომ ძალოვნები არ იყვნენ განსაკუთრებით მკაცრი კონტრაქციის მონაწილეების მიმართ.

— ბატონო მერაბ, დასაწყისში ანტიმართლმადიდებლურ კამპანიაზე ვსაუბრობდით და თქვით, რომ ქართული ეკლესია არატრადიციული შეხედულებების, ნესჩვეულებების შემოღებას არ დაუშვებს. მიუხედავად ყველაფრისა, ეკლესიის საწინააღმდეგო პროპაგანდა აქტიურად მუშაობს. რა შეიძლება ამის საპირისპიროდ გაკეთდეს?

— კიდევ ვიმეორებ იმას, რაც დასაწყისში ვთქვი, ამ ყველაფრის მიღმა დგას ერთადერთი ძალა — „ერთიანი ნაციონალური მოძრაობა“. ამიტომ საზოგადოებამ ნელ-ნელა, მშვიდობიანად უნდა გაიყვანოს ეს პარტია პოლიტიკური ველიდან ისე, რომ უკან მობრუნების შანსი მას აღარ ჰქონდეს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ცხადია, ისინი არ გაჩერდებიან, იქნება პროვოკაციები და ყველანაირი მცდელობა იმისა, რომ ბიძინა ივანიშვილის ხე-

ლისუფლებას ჩირქი მოსცხონ. მათ ამის რესურსი აქვთ და, რაც ყველაზე სამწუხაროა, ამას შეენიერება არა მხოლოდ ხელისუფლების იმიჯი, არამედ ხალხისა და ქვეყნის ინტერესებიც.

— პოლიტიკური ველიდან გაყვანაში, არ ვიცი, რას გულისხმობთ, მაგრამ ნებისმიერ მცდელობას, რომელიც მიმართული იქნება „ნაცმოძრაობის“ წინააღმდეგ, ისინი პოლიტიკურ დევნად აფასებენ.

— ჰოდა, 1 ოქტომბერს, ხალხმა უარი უთხრა ასეთ მზაკრობებს, ოღონდ არა მთლიანად. ახლა კი ეს საზოგადოება უნდა მომნიფდეს იმისთვის, რომ ხელისშემშლელი ძალები საბოლოოდ გვერდზე განიოს და თვითონ მიხედოს თავის წიაღში წარმოქმნილ პრობლემებს. თუ ეს მართლა მოხერხდება, დამერწმუნეთ, ვერავინ შეძლებს საზოგადოებისათვის მტკივნეული საკითხებით მანიპულირებას — ვერც ხელისუფლება, ვერც ოპოზიცია და ვერც ის ე.წ. არასამთავრობო ორგანიზაციები, რომელთა უმეტესობაც ვილაცის ბრმა იარაღადა გამოყენებული.

რაც შეეხება დასავლეთს, როგორც კი „ნაციონალურ მოძრაობას“ ქართველი ხალხი საბოლოოდ თავის ადგილს მიუჩინეს, დარწმუნებული ვარ, ის კითხვის ნიშნები, რომლებიც მისი მხრიდან დაისვა, აღარ იქნება. შეიძლება ითქვას, რომ ეს დროის საკითხია და ვერანაირი პროვოკაცია, სააკაშვილის გარემოცვა ამას ვერ შეაჩერებს...

ესაუბრა ჟაბა ჟვანია

«რაც შეეხება დასავლეთს, როგორც კი «ნაციონალურ მოქარაობას» ქართული ხალხი საბოლოოდ თავის ადგილს მიუჩინეს, დარწმუნებული ვარ, ის კითხვის ნიშნები, რომლებიც მისი მხრიდან დაისვა, აღარ იქნება»

ბორის ანდრონიკაშვილი

ვასტანო ბეჩვასის შთამომავლები რუსეთში

სცენარისტი და ისტორიკოსი ბორის ანდრონიკაშვილი (1934-1996) იყო საბჭოთა კინოს ქალღმერთის – ნატო ვაჩნაძის დისშვილი; შვილი მსახიობისა და რეჟისორის, მშვენიერი კირა ანდრონიკაშვილისა (რომელიც ერთი როლით შევიდა კინოს ისტორიაში – „ელისო“ მსოფლიო კინოს საგანძურის კუთვნილება) და სახელგანთქმული რუსი მწერლის — ბორის პილნიაკისა.

მკითხველს უთუოდ დაინტერესებს წინამდებარე ნაშრომი, რომელშიც ბორის ანდრონიკაშვილი ქართველ უფლისწულთა რუსეთში დამკვიდრებულ შთამომავლებზე მოგიტხრობთ.

„ლიტერატურულ წყაროებში მათ შესახებ ცოტა რამ მოიძებნება, მაგრამ მათი ცხოვრების ისტორია თითქმის მთლიანად უცნობია. მე შევეცადე, ეს ხარვეზი შეძლებისდაგვარად შემევსო“, — აღნიშნავს ავტორი.

გასული საუკუნის ლიტერატორმა ფ. ფ. ვიგელმა თავისი „ჩანაწერების“ მეორე ტომში დაგვიტოვა საკმაოდ სრული მოგონებები მე-19 საუკუნის პირველი ნახევრის მოღვაწეებზე. ეხება რა 1820 წელს ნიჟნი-ნოვგოროდში ყოფნას, მოგვითხრობს შემდეგ: „...ამ გუბერნიაში დიდხანს ცხოვრობდა ერთი ქართველი უფლისწულის ვაჟი, თავადი მამო (ბიორბი) ალექსანდრეს ძე.“

მეფის შთამომავალი, სამხრეთული სისხლის, მგზნებარე ვნებების, მკაცრი ხასიათის მქონე თავადი გრუზინსკი ჭეშმარიტი მფლობელი იყო თავისი მდიდარი და ვრცელი სოფლის — ლისკოვოსი, რომელიც ვოლგის ნაპირას, მომცრო დაბა მაკარევოს მოპირდაპირე მხარეს მდებარეობს... იმ დროს თავადი ქვრივი იყო: მისი მეუღლე, ბახმეტევას ქალი ახალგაზრდა გარდაიცვალა, დარჩა ვაჟი და ქალიშვილი. ვაჟი, გვარდის ოფიცერი, სიჭაბუკეშივე გარდაიცვალა. ეგორის ერთადერთი უმშვენიერესი ასული კი გაურბოდა საზოგადოებას და, სხვა ლამაზმანების ჩვეულების წინააღმდეგ, გულმოდგინედ მალავდა თავის სილამაზეს...“

„შემდგომ, — განაგრძობს ვიგელი ამ ქალიშვილის ამბავს, — იგი ცოლად გაჰყვა ჩემს კარგად ნაცნობ გრაფს — ტოლსტოის. მისი ღვთისმოსაობა და განმარტოებული ცხოვრება საოცარ ცნობის მოყვარეობას აღუძრავდა უსაქმურ პროვინციელებს. ერთი ჭაბუკის ამბავი, რომელიც მათ სახლში იზრდებოდა და ბერად აღიკვეცა, მთელი რომანის საბაზი გახდა.“

ამბობენ, როცა გამიჯნურებულემა თავადს გაუმხილეს თავიანთი გრძნობები, მან განუცხადა, რომ ეს შეუღლება შეუძლებელია, რადგან ვაჟი ჩემი უკანონო შვილია და დასთან მისი დაქორწინება არ მოხდებაო. მაშინ ორივემ ბერ-მონაზვნობის აღთქმა დადეს. ერთმა ინგლისელმა ქალმა, რომელიც მოსკოვში ჩამოვიდა, მოინახულა სამების მონასტერი, სადაც მამა ანტონი, ყოფილი მიჯნური, მაშინ მოსაყდრედ იყო. მოგზაურ ქალს მოუთხრეს ანტონის ცხოვრების პოეტური ამბავი. მოხიბლულმა ქალმა დანერა მშვენიერი მოთხრობა და დაბეჭდა ერთ-ერთ კრებულში. მე კი მგონია, რომ ქალიშვილს მამის ახირებული ხასიათი გამოჰყვა და

ვასტანო VI

იგი უბრალოდ უარყოფდა მაღალ საზოგადოებას“.

ფ. ფ. ვიგელის თხრობის სტილი ისეთია, რომ ხშირად ეჭვს იწვევს. მართლაც, რას არ შეხვდებით აქ, სამხრეთელ თავადს და მის მშვენიერ ქალიშვილს, უიღბლო სიყვარულსა და მოგზაურ ინგლისელ ქალბატონსაც კი. მაგრამ დიდი ხანია, დადგენილია, რომ ვიგელი მოურიდებელი ლაყბობის ტონით გადმოგვცემს მართლაც მნიშვნელოვან ცნობებს, გვიყვება ნამდვილ მოვლენებზე.

აქ მოყვანილ ნაწყვეტში ყველაფერი სწორია, თუმცა არა სავსებით.

ა. ი. სმირნოვა-როსეტცი, პუშკინის, ლერმონტოვისა და გოგოლის მეგობარი, მოგვითხრობს ამ რომანტიკულ ამბავს.

„ანტონი იყო ქართველი უფლისწულის უკანონო შვილი, რომელიც დაიბადა მის სახლში, ნიჟნიში, ლამაზი გარეგნობისა და ძალზე თავმოყვარე. მამამ სააფთიაქო საქმე და მკურნალობა შე-

ასწავლა. უფლისწულის ერთადერთ ქალიშვილს — ანას შეუყვარდა ლამაზი ჭაბუკი. მამამ ურჩია ვაჟს, ღვთისმსახურებისთვის შეენირა თავი და გაგზავნა საროვის უდაბნოში. მალე ვაჟი ბერად აღიკვეცა. ქალიშვილმა, თავადის ასულმა, აღარ ისურვა გათხოვება და მოითხოვდა მონასტერში წასვლას, რამაც ძალზე შეაშფოთა მოხუცი მამა. ბოლოს გაუშვა ქალიშვილი კოსტრომის გუბერნიის ერთ-ერთ სავანეში“.

ასე და ამგვარად, **ანტონმა და ანა ბიორგის ასულმა არა მხოლოდ მონასტერში წასვლის „აღთქმა მისცეს ერთმანეთს“, არამედ შეასრულეს კიდევ ეს ფიცი.** შემდგომ ა. ო. სმირნოვა გვაცნობებს, რომ მალე „იღუმენიამ შეამჩნია, რომ ანა ეგორის ასული ვერ დააშოშმინა მონაზვნობამ და წერილობით აცნობა უფლისწულს: „ჩემი აზრით, შენი ასული სამონასტრო ცხოვრებისათვის არ არის გაჩენილი“, და მამამაც გამოიყვანა იგი მონასტრიდან.

ა. ო. სმირნოვა კარგად იცნობდა ანა გიორგის ასულს, ისინი ერთ საზოგადოებას ეკუთვნოდნენ, ერთ წრეში ტრიალებდნენ. სმირნოვა იცნობდა, აგრეთვე, მამა ანტონსაც, გაიცნო ზაგორსკში ანტონის წინამძღვრად ყოფნისას.

ანტონი (საერო ცხოვრებაში მედვედევი), ბერად აღკვეცის შემდეგ, სწრაფად დანიშნაურდა და 1831 წელს სერგიევსკის სამების ტაძრის წინამძღვარი იყო ახლანდელ ზაგორსკში. უფრო მეტიც, მის სახელთანაა დაკავშირებული რუსეთის ამ ერთ-ერთი უდიდესი ტაძრის აყვავება-დანიშნაურება.

ა. ნ. მურავიოვი, რომელმაც გამოიკვლია რამდენიმე მონასტერი და ეკლესია, სინოდის ობერ-პროკურორს, გრაფ ნ. ა. პროტასოვს 1837 წელს სწერდა:

„სამების ტაძარში, სადაც განსაკუთრებულ სადღესასწაულო ფუსფუსში გავატარე ორი დღე, მაინც დიდი სიამოვნებით შევინახე უდიდესი წესრიგი, რომე-

ლიც იქ შემოიღო მოსაყდრე არქიმანდრიტმა ანტონმა, ერთობ შესანიშნავმა ადამიანმა, თვითნასწავლი სასულიერო განათლებით, რაიც მიიღო საროვის უდაბნოში. მისი ყოველდღიური ტაბლა გლახაკათვის და საავადმყოფო, სადაც თავადაა მკურნალი და საღმრთო სახლი, ნამდვილად იმსახურებს დიდ ყურადღებას. მისი შვიდწლიანი მართვის განმავლობაში სამების მონასტერი სრულიად გარდაიქმნა“.

აგრეთვე, ცნობილია, რომ ანტონმა მოიხილა პალესტინისა და სინას წმინდა ადგილები, შეაგროვა იქ უძველესი ხელნაწერი ნიგნები და სხვა რუსული სიძველეები და რუსეთში ჩამოიტანა. იგი იყო უახლოესი თანამოსანგრე მოსკოვის მიტროპოლიტის ფილარეთისა, რომელმაც ბევრი რამ გააკეთა ეკლესიის გავლენისა და მისი კეთილდღეობის განმტკიცებისთვის.

ანა გიორგის ასული, მიუხედავად მამის დიდი გულისტკივილისა, არ თხოვდებოდა, განმარტოებით ცხოვრობდა და განსაკუთრებული ღვთისმოსაობით გამოირჩეოდა. იგი ამ დროს ცხოვრობდა ნიჟნი-ნოვგოროდში, სადაც მამამისი გუბერნიის თავად-აზნაურთა წინამძღოლი იყო. მათი სახლი ახლანდელ გრუზინსკის ქუჩაზე იდგა, ბალთან ერთად მას ორი კვარტალი ეკავა. ხის შენობის პირობაზე, ეს სახლი უზარმაზარი იყო. ნათლად ჩანდა, რომ აქ ოდესღაც ეკატერინესდროინდელი ვინმე დიდებული ცხოვრობდა.

ნიჟეგოროდელი მხარეთმცოდნე ხრამპოვსკი, თავის შრომაში ნიჟნი-ნოვგოროდის შესახებ მიუთითებს, რომ „გრაფის მეუღლე ტოლსტოის ბაღს — ჩრდილუხვი ცაცხვებით, არყის ხეთა ხეივნითა და მრავალნაირი ხეხილით დაბურულს — ირგვლივ ერთ ვერსზე მეტი ფართობი ეჭირა. მე-19 საუკუნის ოცდაათიან წლებში ეს იყო სასაიერო ადგილი ნიჟეგოროდის საზოგადოებისა; აქ იყო საკონდიტრო, დღესასწაულებზე საღამოობით უკრავდა მუსიკა და ცეკვავდა მაღალი საზოგადოება“.

ღვთისმოსავი გრაფის მეუღლე დადიოდა პოკროვსკის ეკლესიაში, აქ 1820-1828 წლებში არაერთხელ უწირავს **საქართველოს უკანასკნელ კათალიკოსს ანტონ მეორეს.** ეს ეკლესია ამჟამად აღარ არსებობს. ანას, აგრეთვე, ძალიან უყვარდა მუსიკა.

პოკროვსკაზე, კეთილშობილთა საკრებულოს პირდაპირ, საკუთარ სახლში ცხოვრობდა თავად **ტრუბეცკოების ოჯახი,** გრაფის მეუღლის მამიდაშვილები. მათი დედა, **დარეჯან ალექსანდრეს ასული გრუზინსკაია, ანას მამიდა იყო.**

„მამინ, ქალაქის ზემო ნაწილში, — ვკითხულობთ მეორე ნიჟეგოროდელი მხარეთმცოდნის, გასიცკის, ჩანანერებში, — ცხოვრობდნენ უპირატესად თავადაზნაურობა და ჩინოვნიკები, ქვემო ნაწილში კი — ვაჭრები. ქალაქელთა სასაიერო ადგილი ჩორნი პრუდი გახლდათ. თავადთა სახლებში და გუბერნატორისას მეჯლისები იწყებოდა არაუგვიანეს 7 საათისა და თავდებოდა 11 საათისთვის. ყველიერში ნიჟეგოროდელი საზოგადოება მუსიკითა და სიმღერით სეირნობდა ქალაქის ქუჩებში უზარმაზარი ნავეების მსგავსი რვა და ათცხენიანი მარხილებით, ქუჩები და ტროტუარები ფიცარნაგით იყო დაფენილი, ზედ ისე დასრიალებდნენ, როგორც იატაკზე“.

მაგრამ ანა გიორგის ასული, როგორც უკვე ვიცით, გაურბოდა ყველა ამ სიამოვნებას, გაურბოდა საზოგადოებას და მთელ დღეებს ატარებდა განმარტოებულად, ზამთრობით — ნიჟეგოროდის სახლში, ზაფხულობით — ლისკოვოში, სადაც იყო შესანიშნავი პარკი, რომელიც ვოლგას გადაჰყურებდა. ხშირად დადიოდა, აგრეთვე, ვსესვიატსკოეში.

ეს ლამაზი, მდიდარი საპატარძლო ერთთავად უარყოფდა ხელის მთხოვნელთა წინადადებებს და მარტოობაში ატარებდა ახალგაზრდობის წლებს. მიცემული ალექიმის ასეთმა ერთგულებამ და საკუთარი თავისაგან განდგომამ არ შეიძლება პატივისცემა არ გამოიწვიოს. გონებაშეზღუდული

ადამიანები კი ამას ახირებას ეძახდნენ. მოგვიანებით თავიანთი გრძნობის ერთგულ ტურგენევისეულ ქალიშვილებსაც ამგვარ უცნაურობას სწამებდნენ. უეჭველია, ეს სიმტკიცე აიხსნებოდა მისი ღვთისმოსაობით. თავადის ასულ გრუზინსკაიას, როგორც ეს მთელი მისი ცხოვრებიდან ჩანს, სურდა, ეპოვნა რაიმე შეუცვლელი, მტკიცე, მყარი საყრდენი. ამას პოულობდა ღვთის რწმენასა და სასოებაში.

რელიგიური რწმენის გაძლიერება, როგორც პროტესტი მზარდი სავაჭრო კაპიტალის გავლენისა და „ახალი დროების“ ზოგიერთ იმ ნიშან-თვისებათა საწინააღმდეგოდ დამკვიდრებულ აზნაურულ ეთიკას რომ ამსხვრევდა, დამახასიათებელი იყო მაშინდელი საზოგადოებრივი ცხოვრებისთვის. ეკლესია გახდა თავშესაფარი იმათთვის, ვინც საეკლესიო მცნებებში „არა კაც ჰკლა“, „არა იცრუო“ და ა.შ. ეკონომიური ევოლუციის რთულ სამყაროში საკუთარი ღირსებისა და სახის შენარჩუნების შესაძლებლობას ხედავდა.

ჩვენ დავინახავთ, რომ არამართო გრაფ ტოლსტოის მეუღლის ცხოვრებაში, არამედ სხვა მის დიდ თანამედროვეთა მოღვაწეობაში როგორც იყო, მაგალითად, გოგოლი, რელიგიური მოტივები და განწყობილებანი არსებით როლს თამაშობდა.

ანა გიორგის ასული 35 წლის გახდა, თავადი უკვე მოხუცდა, ქალი მარტოხელა და უმწეო იყო. და აი, 1833 წელს მან, ბოლოს და ბოლოს, თავისი ბედი გრაფ ა. პ. ტოლსტოის, ტვერისა და ოდესის გენერალ-გუბერნატორს დაუკავშირა.

რატომ უღალატა მან ალექსანდრეს და რითი განისაზღვრა ბოლო მისი არჩევანი?

ბევრი რამ თვით ა. პ. ტოლსტოის პიროვნებით უნდა აიხსნას.

უფლისწული გიორგი, ვახტანგ VI-ის უმცროსი ვაჟი, ბაქარისა და ვახუშტის ძმა, მოსკოვის უნივერსიტეტის უხვი შემწირველი და ბოლშაია გრუზინსკაიას ქუჩაზე

წმინდა გიორგის ეკლესიის ამგები, იყო რუსეთის არმიის მეტრძოლი გენერალი, მონაწილეობდა მრავალ ომში, მათ შორის შვედებთან ომში, სადაც მეთაურობდა გრენადერებსა და მუშკეტერებს, მონაწილეობდა რაინის ლაშქრობაშიც, სადაც „რუსებმა პირველად გამოიჩინეს თავი ევროპაში“ და შვიდწლიან ომშიც. საბრძოლო დამსახურებისთვის დაჯილდოებული იყო უმაღლესი ორდენებითა და გენერალ-ანშეფის ჩინით, რომელსაც მხოლოდ გამოჩენილ გენერლებს ანიჭებდნენ. ამას გარდა, იგი იყო ელისაბედ დედოფლის კარისკაცი და ითვლებოდა „დეისტვიტელნი კამერჰერად“.

ორი ვაჟი ადრე გარდაეცვალა, ერთადერთი საყვარელი ქალიშვილი ანა თექვსმეტი წლის ასაკში ცოლად გაჰყვა ა. ბ. გოლიცინს, „გენერალ-მაიორსა და კავალერს“, და ისიც გარდაეცვალა 1779 წელს — 25 წლისა. მას დარჩა სამი ქალიშვილი და ერთი ვაჟი.

ბავშვები ჯერ მამასთან ცხოვრობდნენ, მისი სიკვდილის შემდეგ კი პაპასთან — გიორგი ვახტანგის ძესთან. 1793 წელს უფლისწულ გიორგის გარდაცვალების შემდეგ, ეკატერინეს ბრძანებით, პეტერბურგს გადასახლდნენ. მოსკოვის გენერალ-გუბერნატორს, თავად ა. ა. ვიაზემსკის ეკატერინე სწერდა:

„ან გარდაცვლილი თავადის ალექსი ბორისის ძე გოლიცინის სამ ქალიშვილს განუცხადეთ ჩემი სურვილი, რათა აქ, ჩემთან ჩამოვიდნენ“. შემდგომში მანვე გაათხოვა ისინი.

ანას ვაჟიშვილი, გიორგი, საინტერესო ადამიანი იყო. მოგონებებიდან ცნობილია, რომ „მას ადრე გარდაეცვალა დედა და განათლება პარიზში მიიღო, სადაც გაიგზავნა ფრანგი გუვერნიორის თანხლებით. პარიზში აღზრდილი, იგი ფრანგული ენის შესანიშნავი მცოდნე შეიქნა. ნიჭიერი კაცი იყო. ხატავდა, გამოირჩეოდა გონებამახვილობით. თავისუფალი აზროვნების გამო „იაკობინელად“ მიიჩნეეს. პავლეს სასტიკი რეჟიმისადმი პროტესტის ნიშნად

იგი ერთხელ დაუდევრად და უხალისოდ ემთხვია ხელზე იმპერატორს, რის გამოც დედაქალაქიდან გაასახლეს.

გიორგი უცოლო იყო და გარდაეცვალა ახალგაზრდა — 39 წლისა. **მისი ერთ-ერთი და, სოფიო, ცოლად გაყვა გენერალ-ადიუტანტი ე. ფ. სენ-პრის, რომელიც ბაგრატიონის არმიის შტაბის უფროსი იყო. ბოროდინოს ბრძოლაში დაიჭრა. სმოლენსკთან მე-4 კორპუსს მეთაურობდა გრაფი ოსტერმან-ტოლსტოი, მას ცოლად ჰყავდა ანას მეორე ქალიშვილი ელისაბედი.**

უფროსი ქალიშვილი — მარიამი (1772-1826) ცოლად გაჰყვა პ. ა. ტოლსტოის. პ. ა. ტოლსტოი პ. ი. ბაგრატიონის ახლობელი და თანამებრძოლი იყო. მან თავი გამოიჩინა ვარშავის აღებისა და პრადის იერიშის დროს. პარიზის ბრძოლის რელაციაში სუფოროვი დედოფალს მოახსენებდა: „გრაფი ტოლსტოი, რომელიც ორ ბატალიონს მეთაურობდა, კოლონასთან ერთად, პირველი ეკვეთა ბატარეას და დაიკავა იგი, სადაც დაიჭრა. ეკატერინე დედოფალმა თვითონ „დააბნია“ მას მკერდზე მესამე ხარისხის გიორგის ორდენი. იგი პავლეს გენერალ-ადიუტანტი იყო და იცოდა შეთქმულების ამბავი. შემდგომში მეთაურობდა პრეობრაჟენსკის ლეგიონს, სადაც კაპრალის წოდებით დაიწყო სამსახური. 1801 წელს მეთაურობდა კორპუსს, იყო აუსტერლიცზე. იმოგზაურა, როგორც სპეციალურმა ელჩმა პარიზში, მონაწილეობდა ტილზიტის შეხვედრაში. 1812 წლის ომში გენერალ-ლეიტენანტი პ. ა. ტოლსტოი მეთაურობდა სახალხო ლაშქრის მესამე ოლქს, რომლის შტაბი ნიჟნი-ნოვგოროდში იდგა. 1813-14 წლების საფრანგეთის ლაშქრობის დროს, იყო ალექსანდრე პირველის მორიგე გენერალი, „მისი თვალი და ყური“, მეფისთვის ყველაფერი გულწრფელად უნდა მოეხსენებინა.

მარიამი მეფის კარის უმაღლეს წრეს ეკუთვნოდა. ნაპოლეონის ელჩი სავარი „ახალი ამბების

ფურცლებში“, რომელსაც სისტემატურად აგზავნიდა პარიზში, წერს მარიამზე, როგორც მნიშვნელოვან პიროვნებაზე პეტერბურგის საზოგადოებაში.

მარიამი გარდაიცვალა 54 წლისა, დაკრძალულია დონის მონასტერში, მის წინაპრებთან ერთად, მეუღლის გვერდით.

მათ ბევრი შვილები ჰყავდათ.

და აი, ბენეკალ ვ. ა. ტოლსტოისა და მარიამის ერთ-ერთი ვაჟს, ალექსანდრე პეტრეს ძეს მისთვის ანა ბიორგის ასული ბრუზინსკაია, ასე და ამგვარად, გადანიხლართა გაბრაბიონთა მორიქის — გატონიშვილების — გაქარისა და ბიორგის შტო. მორივე იყო პირდაპირი შთამომავალი ვახტანგ VI-ისა. მართხა თაობის ბიბათაშვილები. თუნდაც ეს გარემოება ანიჭებდა ამ ქორწინებას რაღაცნაირ განსაკუთრებულ მნიშვნელობას. ალექსანდრე პეტრეს ძეს მორწმუნე კაცნი იყო და, შესაძლოა, არანაკლებად, ვიდრე თავადის ასული.

მაგრამ იყო კიდევ ერთი გარემოება, რის გამოც ეს ქორწინება არც თუ ჩვეულებრივად ჩაითვლებოდა. დავეკმაყოფილდეთ იმავე ა. ო. სმირნოვას ცნობებით: „...ანა გიორგის ასული 35 წლისა გაჰყვა ცოლად ა. პ. ტოლსტოის, წმინდა ადამიანს. იგი დაემორჩილა თავის უცნაურ ცოლს და მასთან ცხოვრობდა, როგორც ძმა... ეს ტოლსტოები ყველანი დიდად ორიგინალური არიან“, — დაასკვნის სმირნოვა.

დიახ, ისინი ცხოვრობდნენ როგორც და-ძმა, და ეს გასაკვირველი იყო იმათთვის, ვინც არ იცოდა ქალის მიერ ახალგაზრდობაში განცდილი მძიმე მღელვარება, მის მიერ მამა ანტონთან დადებული საგულისგულო აღთქმა, არ იცნობდა მის ღვთისმომშიშობას.

ალექსანდრე პეტრეს ძე უგანათლებულესი ადამიანი იყო, სრულყოფილად ფლობდა მრავალ უცხო ენას, მათ შორის — ბერძნულს; სხვადასხვა დროს იყო ტვერისა და ოდესის გენერალ-გუბერნატორი, სინოდის ობერ-პროკურორი, სახელმწიფო საბჭოს წევრი, მაგრამ კარიერისტი არ ყოფილა, აფასებდა დამოუკიდებელ და მონინავე ადამიანებს. მან, მაგალითად, თანამშრომლობა შესთავაზა მ. ა. ბაკუნინს, ცნობილ ანარქისტსა და მემბოხეს. ჰუმბოლდტი, დე მესტრი, კარამზინი, კაპოდისტრია, ჟუკოვსკი, სპერანსკი, პუშკინი, გოგოლი მისი ახლო ნაცნობები და მეგობრები გახდნენ.

„ძალზე მახვილგონიერი კაცი იყო, მგრძობიარე და ნიჭიერი, ყველაფრის ღრმად ჩამწვდომი“, განსაკუთრებით უყვარდა ბერძნები და საბერძნეთი.

გოგოლს, მეფის ადმინისტრაციის მიმართ თავისი სკეპტიციზმისა და ნიკოლოზის რუსეთის სამხედრო-ბიუროკრატიული სისტემის უკიდურესი მიუღებლობის მიუხედავად, ა. პ. ტოლსტოი მიაჩნდა „სახელმწიფოებრივი ადამიანის ფენომენად — იგი მკაცრია, სასტიკი, პატიოსანი, ვერ იტანს პირფერობას, ნამდვილად მორწმუნე კაცია“.

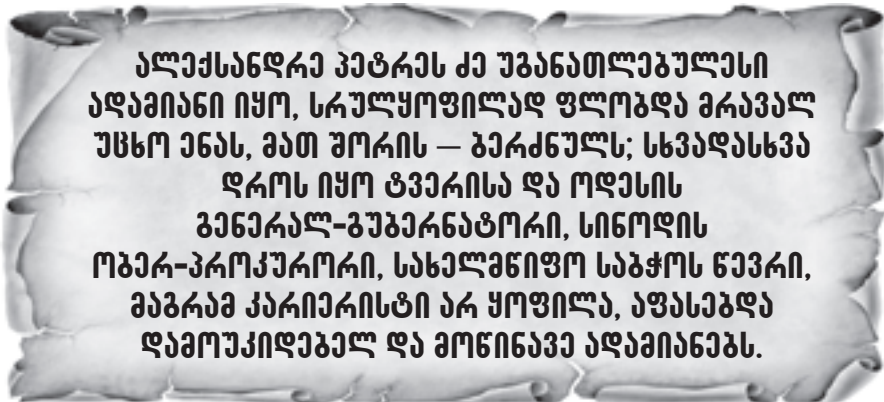
მათ ცხოვრებაზე ერთგვარ წარმოდგენას იძლევა ა. ო. სმირნოვას როსეტის მოგონებები.

„გრაფმა იერუსალიმიდან ჩამოიყვანა დიაკვანი. ეს ისეთი მედავითნე იყო, მარგალიტებივით აწყობდა სიტყვებს. ნაწირებს ვსვამდით ჩაის მოგრძნო სასტუმრო ოთახში; ჩაის ასხამდა სოფიო პეტრეს ასული აპრაქსინა, გრაფის და. მოგვართმევდნენ ჩაის, ყავას, შოკოლადს, ნამცხვრებს და სხვადასხვა სახის ორცხობილას. სასტუმრო ოთახში იდგა როიალი, გაშლილი ნოტებით, მუსიკა მთლიანად სასულიერო შინაარსისა იყო, გრაფის მეუღლე საუკეთესოდ უკრავდა. გრაფი თავისუფლად კითხულობდა და ლაპარაკობდა ბერძნულ ენაზე.“

გრაფის მეუღლეს სალამოს შვიდი საათიდან ჰქონდა მიღება. სერაფიმა გოლიცინა ხმამაღლა უკითხავდა მათ რომელიმე სასულიერო წიგნს, დღეგამოშვებით მოდიოდა ბერძენი ბერი და ისიც კითხულობდა. გრაფის მეუღლის საზრუნავი იყო — როგორმე გრაფისთვის ეამებინა. ქალი მხოლოდ მათ აქცევდა ყურადღებას, ვინც მის ქმარს უყვარდა. „როგორ მიყვარს ბერძნული ხმა, იმიტომ, რომ გრაფს უყვარს იგი. თქვენც იმიტომ მიყვარხართ, რომ გრაფს უყვარხართ. მაღლიერი ვარ გოგოლისა თქვენი გაცნობისათვის. ტოლსტოები ყველანი ორიგინალური არიან, ყველაზე მეტად კი — ალექსანდრე პეტრეს ძე“.

ამ აღწერაში საღებავების ოდნავი გამუქება იგრძნობა. ა. ო. სმირნოვა სხვა წყობის ადამიანი იყო. მის ლიტერატურულ სალონში იკრიბებოდნენ პუშკინი, ჟუკოვსკი, ვიაზემსკი, გოგოლი, ლერმონტოვი და კარამზინი, მისთვის უცხო არ იყო საზოგადოებრივი ინტერესები და არც გაურბოდა მაღალ საზოგადოებას. ამიტომ განდგომა, გამიჯვნა მინიერისაგან, ასეთი თავდადებული სამსახური ღმრთისა, მას მეტისმეტად მიაჩნდა.

მაგრამ, რასაკვირველია, ყოველივე ეს ასე არ იყო. ახალგაზრდობაში ალექსანდრე პეტრეს ძე

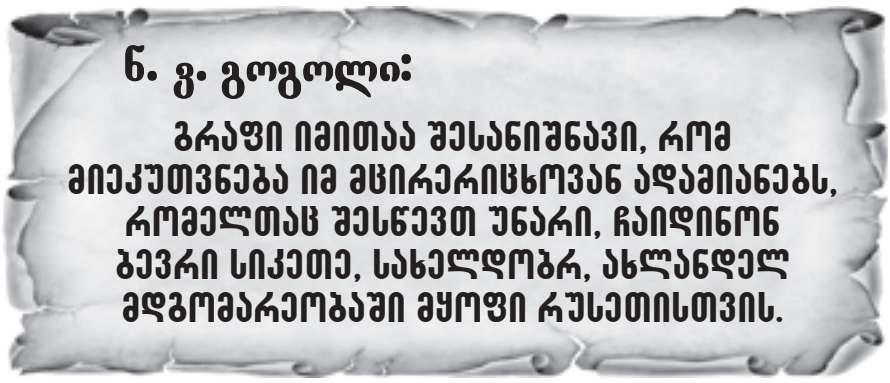
სამხედრო იყო, 1834-37 წლებში — ტვერის გუბერნატორი, 1837-1840 წლებში — ოდესისა. მას ურთიერთობა ჰქონდა მათი სახლით დაინტერესებულ მრავალნაირ ადამიანთან.

მძიმე და რთული ვითარება იდგა რუსეთში. ნიკოლოზი და ბენკენდორფი ახშობდნენ ყოველგვარ ცოცხალ აზრს. ბატონყმური ნყობილება სულს ლაფავდა. შემთხვევითი არ იყო, რომ ბევრი რუსი წლობით ცხოვრობდა საზღვარგარეთ, იქ ეძიებდნენ პასუხს მათთვის საინტერესო საკითხებზე და საერთოდ, სურდათ, ესუნთქათ „თავისუფლების ჰაერით“. რომ არაფერი ვთქვათ გერცენისა და ოგარიოვის შესახებ, საზღვარგარეთ დიდხანს ცხოვრობდა ჟუკოვსკი. ნავიდნენ გოგოლი, სმირნოვა-როსეტი. გაემგზავრნენ, სხვათა მსგავსად, გრაფი და გრაფის მეუღლე ტოლსტოები.

ახლა შეგვიძლია შევუდგეთ იმ ამბების თხრობას, მართლაცადა, ყველაზე საინტერესო მოვლენას რომ წარმოადგენს გრაფისა და გრაფის მეუღლის ცხოვრებაში.

1842-43 წლებში პარიზში მათ გაიცნეს გოგოლი. 1844 წლის 12 ნოემბრის თარიღით ნ. მ. იაზიკოვისადმი ფრანკფურტიდან მიწერილ ვრცელსა და დანვრილებით წერილში ნ. ვ. გოგოლი იტყობინება:

„...მე მყავს ერთი ახლობელი ადამიანი, ერთობ შესანიშნავი, რომელსაც შემდგომში გავაცნობ. იგი ახლა პარიზშია, მაგრამ გაზაფხულზე ან ზაფხულში ჩამოვა მოსკოვს, სახელდობრ — გრაფი ალექსანდრე პეტრეს ძე ტოლსტოი, რომლის ძმასაც შენ იცნობ. გრაფი იმითაა შესანიშნავი, რომ მიეკუთვნება იმ მცირერიცხოვან ადამიანებს, რომელთაც შესწევთ უნარი, ჩაიდინონ ბევრი სიკეთე, სახელდობრ, ახლანდელ მდგომარეობაში მყოფი რუსეთისთვის. იგი ევროპული ამპარტავნული სიმაღლიდან კი არა, არამედ რუსული კეთილგონიერებით უყურებს მოვლენებს. მას ბევრი რამ აქვს ნანახი, ორჯერ გუბერნატორი იყო ოდესასა და ტვერში, უნა-

ნ. ვ. გოგოლი:

პრაფი იმითაა შესანიშნავი, რომ მიეკუთვნება იმ მცირერიცხოვან ადამიანებს, რომელთაც შესწევთ უნარი, ჩაიდინონ ბევრი სიკეთე, სახელდობრ, ახლანდელ მდგომარეობაში მყოფი რუსეთისთვის.

რი შესწევდა, დაენახა სხვისი და საკუთარი შეცდომები, ახლა ისეთ თვალსაზრისს ადგას, რომ შეუძლია, ადამიანთა დაუნიოკებლად და აურზაურის აუტეხლად, ჩაიდინოს არსებითი სიკეთე, ესე იგი მოარიგოს საქმე იქ, სადაც ზოგიერთს, თითქოსდა კეთილშობილური მიზნით, შეუძლია ყველაფერი აურ-დაურიოს...“

1845 წელს, მეორე წერილში ნიკოლოზ ვასილის ძე იაზიკოვს წერს:

„...პარიზში ერთ თვეს დავყოფ, შესაძლოა, მეტსაც: თავად პარიზი არ მიყვარს, მაგრამ მახარებს შეხვედრა ჩემს სულიერ ახლობლებთან, რომლებიც ახლა აქ არიან, სახელდობრ — გრაფის მეუღლე ვიელგორსკისა და გრაფ ტოლსტოისთან, რომელთანაც მე გავჩერდები, ასე რომ, შემდეგი წერილი გრაფ ტოლსტოის სახელზე გამომიგზავნე პარიზში, სასტუმრო ვესტმინსტერი, №9“.

შემდგომ წერილში, პარიზში ყოფნის გამო, გოგოლი წერს:

„პარიზის შესახებ შემიძლია გითხრა, რომ თვალთ არ მინახავს იგი. მე ადრეც არ ვიყავი ამ ქალაქის მოყვარული, მით უმეტეს ახლა... არავინ, გარდა ჩემთვის სულიერად უახლოესი ადამიანებისა, ესე იგი გრაფის მეუღლე ვიელგორსკისა და გრაფ ა.პ. ტოლსტოის გარდა, არ მინახავს... ეს სამი კვირა გავატარე კარგად, მორალური თვალსაზრისით; ვცხოვრობდი სულიერად, როგორც მონასტერში“.

გრაფ ტოლსტოისა და მის მეუღლეს გოგოლი იხსენიებს ვიელგორსკიასადმი მიწერილ წერილში — „სხვათა შორის, გამახსენ-

და გრაფ ტოლსტოის მეუღლე, რომელიც თქვენთან ერთად არის პარიზში“. ნ. ნ. შერემეტიევას („პარიზში ვხვდებოდი მხოლოდ რამდენიმე ახლობელს. მაგრამ შესანიშნავი სულის ადამიანებს“) ვ. ა. ჟუკოვსკის („გრაფი ა.პ. ტოლსტოი ჩემთან ერთად მარხულობდა“), ს. მ. სოლოგუბს („გრეფენბერგშია გრაფი ა. პ. ტოლსტოი, რომელიც ყველა თქვენგანს გულითა და სულით მოგიკითხავს“) და ვ. ა. ჟუკოვსკისადმი მიწერილ წერილებში („გრაფენბერგში წასვლა... გრაფ ა. პ. ტოლსტოის ჩამოსვლამ გადაამწყვეტინა“).

შემდგომში გოგოლის ტონი უფრო თბილი და გულითადი ხდება. ა. ო. სმირნოვას რომიდან სწერს: „ხშირად ვარ სოფიო პეტრეს ასულ აპრაქსინასთან, რადგან ისიც ისევე კეთილია, ამასთანავე და არის ჩემი საყვარელი ალექსანდრე პეტრეს ძისა“, ვ. ა. ჟუკოვსკის ფლორენციიდან ატყობინებს: „სამი დღით შევივლი პარიზში მხოლოდ იმისათვის, რომ მოვიხახულო ჩემი კეთილი გრაფი ა. პ. ტოლსტოი“. მასვე ოსტენდიდან სწერს: „ამ დღეებში დიდად გავიხარე ჩემი საყვარელი გრაფის, თქვენთვის ყველასათვის ცნობილი ა. პ. ტოლსტოის მოულოდნელი ჩამოსვლის გამო“. პ. ა. პლეტნევის ნეაპოლიდან სწერს: „გრაფი ალექსანდრე პეტრეს ძე ტოლსტოი ჩემი დიდი მეგობარია და რუსეთისათვის მეტად საჭირო ადამიანი“...

ნეაპოლში ყოფნისას, გოგოლი ელოდა ა. პ. ტოლსტოის. „იგი ჩამოვა ნეაპოლში, რომ წმინდა ადგილებში გამგზავნოს. შესაძლოა, თავადაც წამოვიდეს იქ“, — წერს გოგოლი.

სხვა წერილში, რუფის მონასტრის წინამძღვარს, მ. ა. კონსტანტინოვსკის, რომელიც გოგოლს გრაფმა ტოლსტოიმ გააცნო. ნიკოლოზ ვასილის ძე ატყობინებს: „გრავი ალექსანდრე პეტრეს ძე ვნახე მისი ინგლისს გამგზავრებაამდე ერთი დღით ადრე... გაზაფხულამდე რუსეთში არ დაბრუნდება. იგი, აგრეთვე, ნეაპოლში ჩამოვა, თავის დასთან — აპრაქსინასთან შესახვედრად. ასე რომ, ისევ შევხვდებით ერთმანეთს“.

შემდგომ გოგოლი იტყობინება, რომ ტოლსტოი შეწუხებულიაო, მეორე წერილში მოუთხრობს ამ წუხილის მიზეზს: „დავინახე რა მისი შეძრული სული და მოვისმინე უნუგეშო ჩივილი ცხოვრებაზე, რომელსაც მისთვის ფასი დაჰკარგოდა და რომლის დასასრულსაც მოუთმენლად ელოდა, შევეცადე, დამეთანხმებინა იგი, რათა ხელი მოეკიდა რაიმე თანამდებობისთვის რუსეთში და მიელო იგი, როგორც ქრისტიანული საქმე... შევიტყვე ათასგვარი უსამართლობისა და უწესრიგობის ამბავი, რომელიც მომდინარეობს უფროსებისგან. ისიც რომ არ იცინა, თუ როგორ მოჰკიდონ საქმეს ხელი. ალექსანდრე პეტრეს ძე, როგორც დიდი გამოცდილების და ბევრის გადამტანი ადამიანი, მე მგონია, ახლა განსაკუთრებულად საჭიროა რუსეთისთვის. ამის გამო დავწერე კიდევ წერილები, რომლებიც წიგნში არ მოხვდა, მაშინ, როცა, ჩემი ღრმა რწმენით, ისინი უფრო სასარგებლოა, ვიდრე სხვა იქ მოთავსებული წერილი“.

ნ. ვ. გოგოლის მიმონერა ანა გიორგის ასულსა და ალექსანდრე პეტრეს ძესთან ასახავს მათი სულიერი სიახლოვის ზრდას, რაც მალე მეგობრობად გადაიქცა.

ისინი ხვდებიან ერთმანეთს, აგრეთვე, გრეფენბერგში, სადაც ერთად მკურნალობენ, ოსტენდში, რომსა და ფრანკფურტში. გოგოლი განაგრძობს ურთიერთობას ალექსანდრე პეტრეს ძის ძმებსა და დასთან, სოფიო პეტრეს ასულთან, რომლის შესახებ ა.ო. სმირნოვა გოგოლს სწერს,

რომ **„იგი ძალზე ამაყია, როგორც ყველა გრუზინსკების ჯიშის ტოლსტოი“**. სოფიო პეტრეს ასული ხან რომშია, ხან ნეაპოლში, ყოველ დღე ხვდება ნიკოლოზ ვასილის ძეს, რასაც გოგოლიც აღნიშნავს თავის წერილებში: „აქ არის თქვენი დაიკო“. მეორე წერილში წერს, რომ შეხვდა ალექსი და ივანე ტოლსტოებს და მათგან შეიტყო, რომ სოფიო პეტრეს ასული ნეაპოლში იმყოფება და ეპატიჟება ყველას. „თქვენი ნათესავი ნორდერნეუმი იმყოფება“... „რუსებიდან... ჰო, თქვენი ნათესავი სენ-პრი დოლგორუკაია“. ფიქრი იმისა, რომ თქვენთან ერთად გავატარებ ნახევარ ზამთარს ნეაპოლში, ძალზე სასიხარულოა“. ანა გიორგის ასულს ერთ-ერთ წერილში სთხოვს, გადასცეს უღრმესი სალამი მამამისს — გიორგი ალექსანდრეს ძეს, რომელსაც, ეტყობა, იცნობდა. ოსტენდიდან 1847 წლის 11 სექტემბრის თარიღით მიწერილ წერილში სთხოვს ტოლსტოებს, გაუგონ, მიიღო თუ არა ბელინსკიმ მისი წერილი. ბელინსკი პარიზში იმავს სასტუმროში ცხოვრობდა, სადაც ტოლსტოები დაბინავდნენ.

ანა გიორგის ასული როგორცაც ამ მამაკაცური მეგობრობის ჩრდილში იმყოფება. საერთოდ, მას არ უყვარდა თავის გამოჩენა, რის გამოც თითქმის შეუფასებელი დარჩა თანამედროვეთა მიერ. პარიზში 1844 წელს ვ. გაუს მიერ დახატულ პორტრეტზე, ვხედავთ ჯერ კიდევ ახალგაზრდა ქალს, „მშვენიერს“, უწყინარი გამომეტყველებით, მაგრამ შინაგანი ღირსების ურყევი გრძობით. ფართო სევდიან თვალებში, პირდაპირ რომ მოგვჩერებია, გამოკრთის თავისი გზით მიმავალი ადამიანის ურყევი რწმენა. მისი სახე იმდენად მიმზიდველია, რომ უნებლიე მღელვარებას იწვევს.

1845 წლის 14 იანვარს გოგოლი პარიზში ჩავიდა. იანვრის მეორე ნახევარი და თებერვალი პარიზში ტოლსტოებთან გაატარა. აგვისტო-სექტემბერში, ალექსანდრე პეტრეს ძესთან ერთად, მკურნალობს გრეფენბერგში. შემდეგი

წლების მათში გოგოლი ისევ პარიზშია, სტუმრად ტოლსტოებთან. აგვისტოში რამდენიმე დღით ისევ ჩადის ოსტენდიდან, სადაც თავის მხრივ მას მოინახულებს ალექსანდრე ტოლსტოი. გოგოლი ამ დროს განაგრძობს მუშაობას წიგნზე — „მიმონერა მეგობრებთან“.

1847 წლის მათში ნიკოლოზ ვასილის ძე სწერს ტოლსტოის : „ამ დღეებში გამოვდივარ ნეაპოლიდან და პირადად მოგვხვებით პარიზში“. ნოემბერ-დეკემბერში გოგოლი ისევ ნეაპოლშია; ხშირად ხვდება ს. პ. აპრაქსინას და მასთან ჩამოსულ ტოლსტოებს. ა.პ. ტოლსტოის გავლენით გოგოლი იწყებს ბერძნული ენის შესწავლას.

შემდეგი წლიდან, უკვე რუსეთში გოგოლი მუდმივ საცხოვრებლად ტოლსტოებთან გადადის.

მის წერილებში ვკითხულობთ, აგრეთვე, მალთის ამბებს, იერუსალიმში მოგზაურობის შესახებ, რომელიც მან ცოდვების მოსანაწიებლად წამოიწყო. გოგოლმა შეიარა კოპტინის უდაბნოში („ეტყობა, იქ ნატერაზე სუფევს“) და ბოლოს ვასილევკიდან, თავისი მშობლიური სოფლიდან, სადაც დასაბეჭდად ამზადებს „მკვდარი სულების“ მეორე ტომს, უგზავნის გრაფს მხნეობით აღსავსე წერილს: „გონების ძალა, მადლობა ღმერთს, ჯერ კიდევ საღი მაქვს“.

1847 წელს ნ. ვ. გოგოლმა გამოსცა „რჩეული ადგილები მეგობრებთან მიმონერიდან“, რომელშიაც ავითარებს „მკვდარი სულების“ მეორე ტომის იდეასა და აზრებს. წიგნი უხეირო გამოვიდა, რამაც გოგოლის უახლოესი მეგობრების მკაცრი კრიტიკა გამოიწვია. ს.ტ. აქსაკოვმა, რომელიც ყველაზე უფრო ახლო იყო მასთან, „რჩეულ ადგილებს“ მთლიანად უწოდა „სიცრუე, ყყეჩობა და უაზრობა, რომელიც გოგოლს ხდის მთელი რუსეთის სასაცილოდ“. ბ. გ. ბელინსკი თავის ცნობილ „გოგოლისადმი წერილში“, წიგნს ახასიათებდა როგორც „მძიმე ცოდვას“, რაც ავტორმა ახალი ქმნილებებით უნდა გამოსციდოს“.

მაგრამ ჩვენ, ამ შემთხვევაში, სხვა რამ გვინტერესებს — ვნახოთ, ვის მისწერა გოგოლმა „წერილები“.

წიგნის „მავნე, დამღუპველი“ თავები, ბელინსკის გამოთქმით, დაწერილია წერილების ფორმით, მიმართულია ყველაზე ახლო მეგობრების ა.ო. სმირნოვსადმი — სამი წერილი, ნ.მ. იაზიკოვისა და ვიელგორსკებისადმი სამ-სამი, ვ.ა. ჟუკოვსკისა და ს.პ. შვეიროვისადმი — ორ-ორი, რამდენიმე ადრესატი დაუდგენელი დარჩა. რაც შეეხება სტატიას „რუსი მემამულე“, ლიტერატურაში გამოითქვა აზრი, რომ ამის საფუძველი გახდა გოგოლის საუბარი ა.პ. ტოლსტოის დისშვილთან ვ. ვ. აპრაქსინთან, დიდ მემამულე-მინათმფლობელთან.

თვით ა. პ. ტოლსტოისადმი შვიდი წერილია მიწერილი.

წერილში „უნდა გიყვარდეს რუსეთი“ — თავისი მორალური ტენდენციებით ეხმაურება გუბერნატორის სიტყვას „მკვდარი სულების“ მეორე ტომის დასკვნითი თავიდან, თავად გუბერნატორს ახასიათებს ზოგიერთი თვისებებით, რაიც გოგოლმა ტოლსტოის მიანერა.

„რჩეულ მიწერ-მოწერაში“ გოგოლი აკრიტიკებდა ბიუროკრატიულ აპარატს, უმაღლეს თავადაზნაურულ საზოგადოებას და ადრესატებს უზიარებდა თავის მოსაზრებებს რუსეთის მდგომარეობის გამო.

აი რას წერს გოგოლი წერილში „უნდა გიყვარდეს რუსეთი“, რომელიც ა.პ. ტოლსტოისადმია მიწერილი:

„ყოველგვარი ჭეშმარიტი რუსული გრძნობა ჩახშობილია და არავინაა მისი გამკითხავი“, „თვლემს ჩვენი სიმამაცე და გაბედულება, სიმტკიცე და ძალა, თვლემს ჩვენი ტვინი უსიცოცხლო და დაბერებულ მაღალ საზოგადოებაში, რომელიც ჩვენ წარმოგვიდგინეს განმანათლებლის სახელით“. „უნესობა, სიცრუე, მექრთამეობა ინვესს უკვე არა ყვირილს, გულისწყრომას კეთილშობილთა უსინდისობის მი-

მართ, არამედ მთელი ჩვენი მიწა-წყლის ყვირის“. ყოველივე ეს ჰბადებს მხოლოდ „უსულგულო წყენას და სასონარკვეთას“.

მაგრამ გოგოლს ამგვარი კონსტანტაციებისათვის კი არ აკრიტიკებდნენ, მარამედ მორჩილები-სა და თავმდაბლობის მონოდებისათვის.

ტოლსტოის ორი წერილი მისწერა გოგოლმა ეკლესიის თაობაზე, რის გამოც ბელინსკი წერდა: **„გულუბრყვილო სათნოების დრო დიდი ხანია წავიდა“**.

საინტერესოა ტოლსტოისადმი მიწერილი მეორე წერილი თეატრის შესახებ: „თქვენს მიერ თეატრზე თავდასხმა ცალმხრივი და უსამართლოა. უმჯობესია გააჩიოთ: სწორია საერთოდ თეატრის წინააღმდეგ გამოსვლა თუ მხოლოდ იმ სახის თეატრის წინააღმდეგ, რომელსაც იგი ახლა წარმოადგენს. მოვლენებს უნდა შევეხოთ სათავიდან და ისიც განვჭრიტოთ, თუ როგორი უნდა იყოს იგი, კი არ უნდა ვიმსჯელოთ მასზე კარიკატურის მიხედვით, თეატრი სრულებითაც არ არის უსაქმურობა და ცარიელი ადგილი, თუ მხედველობაში მივიღებთ, იმას, რომ თეატრში შეიძლება მოთავსდეს ხუთი, ექვსი ათასი სრულიად განსხვავებული ადამიანი. შესაძლოა ისინი შევძრათ ერთიანი შეძრწუნებით, ავადიროთ ერთიანი ცრემლით და გავაცინოთ ერთიანი საერთო სიცილით. ეს ისეთი კათედრაა, საიდანაც შესაძლოა სამყაროს ბევრი სიკეთე მიანოდო.

ჩემო მეგობარო — წერდა გოგოლი ამ წერილის დასასრულს — ღმერთმა დაგიფაროთ ცალმხრივობისაგან. ამით ადამიანი ყველგან ბოროტებას ჩადის: ლიტერატურაში, სამსახურში, ოჯახში, საზოგადოებაში — ერთი სიტყვით — ყველგან! ცალმხრივი ადამიანი თვითდაჯერებულია, უტიფარია, ყველას ამხედრებს თავის წინააღმდეგ. ცალმხრივ ადამიანს არაფერში არ შეუძლია გამონახოს საშუალო. ცახმლრივი ადამიანი შეიძლება მხოლოდ ფანატიკოსი იყოს“.

წიგნის წარუმატებლობამ გოგოლი იმ დასკვნამდე მიიყვანა, რომ საჭირო იყო მისი რუსეთში დაბრუნება. მიხვდა, რომ საზღვარგარეთ დიდხანს ცხოვრების დროს რუსულ სინამდვილეს „ჩამორჩა“. მისი კავშირი რუს საზოგადოებასთან, განსაკუთრებით მის მოაზროვნე ნაწილთან, შესუსტდა და შემდგომში მთლიანად განყდა.

მოსკოვში ჩამოსვლის შემდეგ გოგოლმა რამდენიმე ხანს იცხოვრა მ.პ. პოგოდინთან, შემდეგ ტოლსტოებთან გადასახლდა.

სახლი ნიკიტსკი ბულვარზე, შურნალისტთა სახლის პირდაპირ, სადაც გოგოლმა ბაატარა თავისი სიცოცხლის ბოლო ოთხი წელი, სადაც დანვა „მკვდარი სულების“ მეორე ტომის ხელნაწერი და სადაც გარდაიცვალა, ანა ბიორგის ასულისა და ალექსანდრე პეტრეს ძე ტოლსტოევის სახლი იყო.

ეს სახლი არ არის გადაკეთებული, როგორც მაშინ, ახლაც აქვს ეზოს მხარეს თექვსმეტი, ქუჩისაკი — ხუთი ფანჯარა, ორსართულიანია, სვეტებზე შემდგარი ქვის აივნით. ეზოში, იმ ადგილას, სადაც ახლა გოგოლის ძეგლი დგას, იყო ჭა ოწინარით.

დ.ა. ობელენსკი, სახლის პატრონის ნათესავი, აგვიწერს, თუ როგორ მუშაობდა გოგოლი:

„გრაფმა ა.პ. ტოლსტოიმ მითხრა თუ როგორ მუშაობდა გოგოლი „მკვდარ სულებზე“. მისი ჩაკეტილი ოთახის კარებთან გავლისას ხშირად შემომესმოდა, რომ საოცარი, არაბუნებრივი ხმით თითქოს ვილაცას ელაპარაკებოდაო“.

გოგოლის დაკრძალვის შემდეგ ყველა მისი ხელნაწერი, მათ შორის „მკვდარი სულების“ შავი ვარიანტი, გრაფმა ა.პ. ტოლსტოიმ გოგოლის ახლო მეგობარს ს.პ. შვიროვს გადასცა.

მაღე მეორე უბედურება ეწიათ. პეტერბურგში გარდაიცვალა ალექსანდრე პეტრეს ძის ძმა — ივანე, აგრეთვე, ვახტანგ VI-ის შთამომავალი. იგი დაკრძალულია ალექსანდრე ნეველის ლავ-

რაში. 1852 წლის 15 მაისს კი, თავის მამულში — ლისკოვოში, ნიჟნი-ნოვგოროდის ახლოს — 90 წლის ასაკში გარდაიცვალა ანას მამა გიორგი ალექსანდრეს ძე გრუზინსკი, უკანასკნელი პირდაპირი მემკვიდრე ვახტანგ VI-ისა, ადამიანი, რომელთანაცაა დაკავშირებული ნიჟნი-ნოვგოროდის ცხოვრების მთელი ეპოქა.

მის დაკრძალვაზე, ტრუბეცკების, გოლიცინების, ბახმეტეევების, მენშიკოვების, ბაგრატიონების, ციციანოვების და სხვა ნათესავების გარდა, ჩამოვიდა აგრეთვე, მრავალი ნიჟეგოროდელი თავადი და აზნაური, რომელთა წინამძღოლი იგი საუკუნის დამდეგიდან მოყოლებული მთელი 29 წელი იყო.

ამქვეყნიდან წავიდა ადამიანი, რომელიც, იცნობდა ეკატერინეს, პავლეს, ალექსანდრე I-ს და ნიკოლოზ I-ს, პუშკინს, კარამზინს, გოგოლსა და მე-18-19 საუკუნეთა მრავალ სხვა მოღვაწეს.

იგი დაკრძალეს ლისკოვოში მაცხოვრის ფერისცვალების ტაძარში — დედის, მეუღლის, ვაჟისა და დის გვერდით.

ანა გიორგის ასულისათვის მძიმე იყო ეს დღეები. მამასთან დაკავშირებული გახლდათ მისი ბავშვობა, ახალგაზრდობა და მრავალი განცდა. რასტრელის აგებული უზარმაზარი სასახლე და პარკი ერთობ ბევრ მოგონებას უღვივებდა მას. წამოსვლისას მან უკანასკნელად გადაავლო თვალი ვოლგის ვრცელ ნაპირებს, ნიჟნი-ნოვგოროდის საუცხოო ეკლესიებს. მოეჩვენა, რომ მისი სიცოცხლე მთავრდებოდა.

1856-1862 წლები ტოლსტოებმა პეტერბურგში გაატარეს, სადაც გრაფი სინოდის ობერ-პროკურორი ე.ი. საეკლესიო საქმეთა მინისტრი იყო.

ადრე, მიუხედავად გოგოლის რჩევისა, ა. პ. ტოლსტოის არ სურდა ჰქონოდა ადმინისტრატორული თანამდებობა. კერძოდ „შერჩეული ადგილებიდან“ ჩანს, რომ მას სთავაზობდნენ გუბერნატორის ადგილს კავკასიაში, მაგრამ უარი თქვა, რადგან ესმოდა, თუ

რა პოლიტიკა უნდა გაეტარებინა იქ. ახლა ამ თანამდებობას დათანხმდა ნიკოლოზ I-ის სიკვდილის გამო და მისი შთამომავლების მიერ საშინაო პოლიტიკის შეცვლის იმედით. მაგრამ ამ მხრივაც იმედგაცრუებულმა გრაფმა საბოლოოდ მიატოვა სახელმწიფო სამსახური.

ალექსანდრე პეტრეს ძე გარდაიცვალა 1873 წელს ჟენევაში.

ჟენევიდან ჩამოსვენებული მიცვალებული დაასვენეს ღვთისმშობელი მარიამის ეკლესიაში. **ანა გიორგის ასულმა იგი დაკრძალა დონის მონასტერში მისი მშობლების სახელგანთქმული რუსი გენერლის, ბატონიშვილ გიორგის შვილიშვილის გვერდით.**

ანა გიორგის ასულმა გაყიდა ნიკიტსკიზე მდებარე სახლი და თავის ძველ სახლში სადოვო-კუდრინსკის ქუჩაზე გადასახლდა. იგი სულ მარტო დარჩა. მართალია, ჰყავდა მრავალრიცხოვანი ნათესაობა, მაგრამ ახლობელთაგან არავინ აღარ შერჩა.

მემუარულ ლიტერატურაში ანა გიორგის ასული ცნობილია „თავის კეთილმოწყალებით“. ახლა კი მზრუნველობა-დახმარება მის მთავარ საქმედ იქცა. ანამ დიდი თანხა შეწირა დონის მონასტერს (2000 მ.), ზოსიმეს უდაბნოს (6000 მ.) და სხვა მონასტრებსა და საყდრებს, დახმარებას უწევდა სხვადასხვა საზოგადოებას, მონაწილეობას იღებდა საქველმოქმედო საქმეებში.

ანა გიორგის ასულმა მეუღლის სიკვდილის შემდეგ 15 წელი იცოცხლა. გარდაიცვალა 1889 წელს — 92 წლისა. დაკრძალულია დონის მონასტერში, მეუღლის გვერდით. მათი საფლავები არ შემონახულა.

მთელი მისი ქონება, მათ შორის ლისკოვოს მამული და თავად ლისკოვო, მან დაუტოვა ვინმე სტროგოვს, მოხუცი თავადის უკანონო შვილს. ყოველივე ის, რაც აკავშირებდა ალექსანდრე პეტრეს ძესთან, ისიც, რაც ნ.ვ. გოგოლს ეკუთვნოდა, გადასცა კალუგის გუბერნიაში მცხოვრებ ა.ი. ტოლსტოის ძმის ოჯახს. ნაწილი ნივთებისა,

მათ შორის გოგოლის კალამი, გადაეცა კალუგის ისტორიულ-მხარეთმცოდნეობის მუზეუმს.

თავისი 100.000 მანეთად ღირებული უზარმაზარი სახლი, ეკლესიით, ფლიგელითა და ბალით სადოვო-კუდრინსკიზე, ანა გიორგის ასულმა მოსკოვის სამღვდელოებას უანდერძა. ამ სახლში, მისი სურვილის თანახმად, მოეწყო ორმოცი მოხუცი სასულიერო მსახურისათვის თავშესაფარი, რომელსაც ალექსანდრე პეტრეს ძის პატივსაცემად „ალექსანდროვსკი“ ეწოდა. დიდი თანხა გაიღო აგრეთვე ამ სახლის შენახვისა, გათბობისა და პირველი საჭიროებისათვის. თავშესაფრის ეკლესიას შესწირა თავისი ყველა ძვირფასი ხატი, სამკაული და შესამოსელი, გარდა კიდობნისა, რომელშიც ქართველ წმინდანთა ნაწილები ინახებოდა. იგი ანდერძის მიხედვით, უნდა გადაეცათ ერთ-ერთი ქართული დედათა მონასტრისათვის.

ანას სიკვდილამდე ცოტა ხნით ადრე, 1887 წელს, „რუსსკი არხივში“ დაიბეჭდა სია ჯერ კიდევ ცოცხალ პირთა, რომლებიც პირადად იცნობდნენ პუშკინს. ესენი იყვნენ: ბარონი ა.ი. დელვიგი, ა.ა. კრასოვსკი, პუშკინის ნეკროლოგის ავტორი, გრაფის მეუღლე ა.გ. ტოლსტოი და დეკაბრისტი ა.ს. განგებლოვი, რუსი გენერალის სიმონ განგებლიძის ვაჟი. იმ დროს კიდევ არ იცოდნენ, რომ ცოცხალი იყო ვერა ალექსანდრეს ასული ნაშროკინა, პუშკინის უახლოესი მეგობრის პეუღლე.

„ნ. ვ. გოგოლის მემორიალურ სახლში“, სუვოროვის ბულვარზე, შუშის ქვეშ დევს მენდელსონის პიესების ალბომი, რომელიც ანა გიორგის ასულს ეკუთვნოდა. შესასვლელში, სტენდზე შეიძლება გაცნობთ სახლის მოკლე ისტორიას, ალექსანდრე პეტრეს ძისა და ანა გიორგის ასულის მოხსენიებით. მათ შესახებ ლიტერატურულ წყაროებში ცოტა რამ მოიძებნება, მაგრამ მათი ცხოვრების ისტორია მთლიანად თითქმის უცნობია.

მე შევეცადე, ეს ხარვეზი შეძლებისდაგვარად შემევესო.

XIX საუკუნის გაორენილი ქართველი მწერლები და საზოგადო მოღვაწეები აფხაზეთის შესახებ

მოდმე ქართველი და აფხაზი ხალხების კულტურულ ურთიერთობას შორეული და მდიდარი ტრადიციები გააჩნია. ეს ხალხები საუკუნეების მანძილზე საერთო ისტორიული ცხოვრებით ცხოვრობდნენ, რამაც განაპირობა მათი სულიერი სამყაროს თავისებურება. აფხაზური კულტურა ვითარდებოდა ქართულ კულტურასთან მჭიდრო კავშირში, მისი ცხოველმყოფელი ზეგავლენით. ქართული და აფხაზური კულტურის ურთიერთდამოკიდებულება თავს იჩენდა ეთნიკურ, საყოფაცხოვრებო, პოლიტიკურ, ეკონომიურ, მხატვრულ და სხვა სფეროებში.

მეცნიერებაში აღიარებული ფაქტია, რომ ქართველებისა და აფხაზების წინაპრებმა ჯერ კიდევ უხსოვარ დროში შექმნეს დიდი საერთო კულტურა, რომლის განვითარების უმაღლეს საფეხურს „კოლხური კულტურა“ წარმოადგენდა და რომელიც მაშინდელი მსოფლიო ცივილიზაციის ერთ-ერთი მონაპოვარი იყო.

სპეციალურ სამეცნიერო ლიტერატურაში დადგენილია, რომ ქართველებისა და აფხაზების ისტორიული თანაცხოვრების შედეგად IX საუკუნიდან მოყოლებული, თუ უფრო ადრე არა, ვიდრე უშუალოდ აფხაზურ ენაზე შეიქმნებოდა დამწერლობა, აფხაზთათვის საეკლესიო ღვთისმსახურების, სახელმწიფო საქმის წარმოებისა და სამწერლო ენას ქართული ენა წარმოადგენდა, ხოლო XIX საუკუნიდან დიდ როლს თამაშობს რუსული ენაც.

მაგრამ მხოლოდ მეზობლობა და მეგობრობა, ეკონომიური და კულტურული თანამშრომლობა როდი განაპირობებდა ქართველებისა და აფხაზების ურთიერთობას საუკუნეების მანძილზე. ცნობილია, ქართველები და აფხაზები იბერიულ-კავკასიურ ეთნიკურ ოჯახს მიეკუთვნებიან. ამ

ხალხების წარმოშობის საწყისები ვლინდება მათი როგორც ენების ნათესაურ დამოკიდებულებაში, ისე მატერიალური და სულიერი კულტურის სპეციფიკური ელემენტების თავისებურებაში.

ქართულ საისტორიო წყაროებში, მწერლობასა და ხალხურ ზეპირსიტყვიერებაში აფხაზეთი მოხსენებულია როგორც სიმშვენიერისა და სილამაზის განსახიერება, ხოლო აფხაზი — სიმართლისა და მოქნილობის, სტუმართმოყვარეობისა და ზნეობრივი სისპეტაკის სიმბოლო. ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი **მისარ ჭურღულია** პირველი იყო, ვინც ქართველი და აფხაზი ხალხების კულტურული ლიტერატურული ურთიერთობების საფუძვლიან შესწავლას მოჰკიდა ხელი და ერთ კრებულში მოუყარა თავი. მასში გაშუქებულია მთელი რიგი მოვლენებისა, რომლებიც მანამდე სულ არ იყო გამოვლინებული ან ცალმხრივად იყო შესწავლილი. აქვე გთავაზობთ ამონარიდს ამ „ნარკვევებიდან“, რომელშიც საუბარია იაკობ გოგებაშვილის ამაგ ზე აფხაზი ხალხის ისტორიასა და კულტურულ ცხოვრებასთან მიმართებაში.

იაკობ გოგებაშვილი

XIX საუკუნის მეორე ნახევარში ქართველი ხალხის ეროვნულ-გამათავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთი გამოჩენილი მოღვაწე, ცნობილი პუბლიცისტი, მწერალი და ქართული პედაგოგიკის კლასიკოსი იაკობ გოგებაშვილი ყოველთვის დიდი გულისყურით ადევნებდა თვალს ჩაგრული ერების ცხოვრებას, იყო სოციალური და ეროვნული უსამართლობის წინააღმდეგ დაულალავი მებრძოლი. „თავისი ერის დიდ სიყვარულსა და პატრიოტულ გრძნობას იგი თავისუფლად უთავსებდა სხვა ერების ღირსებათა დაცვისა და მათი უაღრესი პატივისცემის ინტერნაციონალურ გრძნობას“.

ი. გოგებაშვილისათვის სამშობლო, მისი ბედი და ილბალი, წარ-

სული, ანმყო და მომავალი ყოველთვის სათუთი ზრუნვის საგანი იყო. მას ინტერნაციონალიზმის გარეშე წარმოდგენილი არ ჰქონდა პატრიოტიზმის გაგება. ისე, როგორც მის ღირსეულ თანამედროვეებსა და თანამებრძოლებს — ი. ჭავჭავაძესა და აკ. წერეთელს, მასაც პატრიოტიზმი გააზრებული ჰქონდა, როგორც **„ძლიერი სიყვარული სამშობლოსადმი“, რომელიც „შბადებს ძლიერ სიყვარულს კაცობრიობისას“.**

პატრიოტიზმის თემა, პატრიოტული აღზრდა ი. გოგებაშვილის პედაგოგიკისა და მთელი შემოქმედების მთავარი მოტივია.

დიდი ჰუმანისტი და განმანათლებელი ყოველთვის მედგრად იბრძოდა ერთი ერის მიერ მეორის ჩაგვრის წინააღმდეგ. მისი მართებული გაგებით, ყოველ ერს — დიდსა თუ პატარას — აქვს უფლება თვითგამორკვევისა, საკუთარი ეროვნული კულტურის შექმნისა და განვითარებისა, ყოველ ერს, ეროვნებას ბოლოს და ბოლოს აქვს უფლება არსებობისა და ეს კი ნიშნავს მისი ეროვნული თავისებურების: ენის, სულიერი წყობის, ხალხური კულტურის, ტრადიციების, ტერიტორიის აღიარებას. ი. გოგებაშვილი განსაკუთრებული აღმფოთებით გამოდიოდა ბურჟუაზიული ნაციონალიზმისა და დიდმპყრობელური შოვინიზმის წინააღმდეგ, რომლებიც ფეხქვეშ თელავდა ადამიანისა და ერისადმი ჰუმანურ დამოკიდებულებას, ხოლო ადამიანის სიყვარულისა და პატივისცემის გარეშე არ არსებობს არც სამშობლოს სიყვარულის ჯანსაღი გრძ-

ნობა და არც მეგობრობის განცდა. ამ საკითხთან დაკავშირებით იაკობი წერდა:

„ვინც გამსჭვალულია ადამიანისადმი სიყვარულით, ის ამ კეთილშობილურ გრძნობას ანხორციელებს, პირველ ყოვლისა, თავის სამშობლოსა და თვისტომთა მიმართ, როგორც კაცობრიობის იმ ნაწილის მიმართ, რომელიც უფრო ახლოა მასთან და, მამასადამე, არის ჭეშმარიტი პატრიოტი, მაგრამ ამავე დროს ის სიყვარულითა და სამართლიანობით ეპყრობა სხვა ერებსაც და, ამგვარად, ემსახურება საყოველთაო ძმობის მაღალი ცნების განხორციელებას“.

ი. გოგებაშვილი ხალხთა მეგობრობის დაუცხრომელი მქადაგებელი იყო. მას კავკასიელი ხალხები, მიუხედავად თითოეული მათგანის ეროვნული თავისებურებისა, მაინც ერთ ოჯახად ჰქონდა წარმოდგენილი. ქართველები, აფხაზები, ოსები, სომხები, აზერბაიჯანელები, ჩრდილოეთ კავკასიის ხალხები საუკუნეების მანძილზე ერთმანეთის გვერდით, მეზობლად ცხოვრობდნენ და მოძალებულ მტერთან ბრძოლაში საერთო ინტერესებს ემსახურებოდნენ. **ი. გოგებაშვილი სასტიკად იბრძოდა, პირველ რიგში, ქართული ნაციონალური ყოყონობის, სომხური ბურჟუაზიული ნაციონალიზმის, ველიკორუსული შოვინიზმის გამოვლენის წინააღმდეგ.** იგი მთელ რიგ სტატიებში საგანგებოდ მიუთითებდა ამ ხალხების მშრომელი ფენების, მოწინავე ინტელიგენციის ძმური მეგობრული ურთიერთობის მტკ-

იცე საფუძველზე. სტატიაში „ქართლი“ იგი აღნიშნავდა:

„ქართველებსა და სომხებს შორის რომ ანტაგონიზმი არსებობდეს, სომხებს ადვილად შეეძლოთ განცალკევება, გამიჯვნა, შეეძლოთ შეექმნათ ცალკეული, კარჩაკეტილი ჯგუფები და დარჩენილიყვნენ ქართველი ხალხისათვის უცხო ელემენტებად (აქ საუბარია ქართლში მცხოვრები სომხების შესახებ, — ო.ჭ.)... მათ უარყვეს მექანიკური თანაცხოვრება ქართველ ხალხთან, გააბეს უმჭიდროესი ზნეობრივი კავშირი და შექმნეს მათთან ერთი ორგანული მთლიანობა. ქართლელი სომხებისათვის ძნელი არ იქნებოდა, სრულიად ხელუხლებლად შეენარჩუნებინათ ყველა თავიანთი ნაციონალური თავისებურებანი, მაგრამ იმდენად ძლიერი იყო ქართველ ეროვნებასთან ნათესაობის და ძმობის შეგნება, რომ მათ არა მარტო სოფლად, არამედ სამაზრო ქალაქებშიც ქართული ენა გახადეს სიტყვიერ იარაღად, თავიანთ ყოველდღიურ ურთიერთობაში სომხები და ქართველები ერთმანეთისაგან თავს არაფრით ანსხვავებენ. ქართველი ისევე ადვილად და სიამოვნებით უწევს სამსახურს სომხებს, აბამს მასთან მეგობრულ ურთიერთობას, როგორც თავის თვისტომთან“.

მაგრამ ეს ხელს არ უშლის ამავე დროს მათ ჰქონდეთ თავიანთი ეროვნული და რელიგიური რწმენა. იაკობი მსჯელობას შემდეგ ასეთნაირად წარმართავს:

„ქართველთა და სომხთა ერთ ორგანულ მთელად შეერთებას ყველაზე მკაფიოდ ცხადყოფს მათი რელიგიური ცხოვრების გამოხატულებანი. უნდა ვიცოდეთ, რომ ქართველებიც და სომხებიც მეტიმეტად ერთგულნი არიან თავიანთი სარწმუნოებისა და დიდი წარმოდგენა აქვთ მის სრულყოფასა და ღირსებებზე“.

აქ, როგორც ვხედავთ, ი. გოგებაშვილი ერთა გათქვეფასა და ასიმილაციაზე კი არ ლაპარაკობს, არამედ მეგობრულ ურთიერთობაზე თავიანთი მშობლიური თვი-

ი. გოგებაშვილი ერთა გათქვეფასა და ასიმილაციაზე კი არ ლაპარაკობს, არამედ მეგობრულ ურთიერთობაზე თავიანთი მშობლიური თვი-

სებების შენარჩუნებითა და განმტკიცებით. სწორედ ასეთი კულტურული, ლიტერატურული და მეგობრული ურთიერთობა მიაჩნდა მას ხალხთა მომავალი ურთიერთდამოკიდებულების საფუძვლად. ქართველი, რუსი და სომეხი ხალხების მაგალითზე იგი წერდა:

„ძმობა ქართველებსა და სომხებს შორის და უმჭიდროესი ერთიანობა რუსეთთან — აი, ორკეცი დევიზი, რომელიც მოისმის ხალხის ცხოვრების სიღრმიდან და რომლისადმი მტკიცე ერთგულება, გონებრივი, ზნეობრივი და მატერიალური წარმატების პირობებში ჩვენს განაპირა მხარეს გადააქცევს ერთ-ერთ მადლიან კუთხედ და ბრწყინვალე მომავალს შეუქმნის მას“.

აქ ძირითადად გადმოცემულია ხალხთა ურთიერთობის ი. გოგებაშვილისეული გაგება. იმ დროს ეს იყო მტკიცეული საკითხის ყველაზე სწორი, რეალური, ობიექტური და ჰუმანური გადაჭრა. ი. გოგებაშვილი ამ საზომით უდგებოდა ყველა ერისა და ეროვნებისადმი ქართველი ხალხის მიმართებას, მათი ეროვნული პოზიციების გარკვევას.

ი. გოგებაშვილი მთელ რიგ სტატიებში საგანგებოდ ეხება აფხაზი ხალხის ცხოვრებას, მის მიზანყალს, ენას, კულტურას, სახალხო განათლებას, ისტორიას, აფხაზებისა და ქართველების ურთიერთდამოკიდებულების კულტურულ და ტრადიციულ საფუძვლებს.

ი. გოგებაშვილი აფხაზების შესახებ ყოველთვის ლაპარაკობდა გულისხმიერად, დიდი ყურადღებით, პატივისცემით, გულწრფელად, თანაგრძნობით ეპყრობოდა აფხაზი კაცის გასაჭირსა და სიხარულს. როდესაც რუსეთ-თურქეთის ომის შედეგად გასული საუკუნის 70-იანი წლების დასასრულს აფხაზ ხალხს დიდი ეროვნული უბედურება დაატყდა თავს მაჰაჯირობის სახით, ი. გოგებაშვილი გულისტკივილით წერდა:

„ახლანდელმა ომმა, სხვა მრავალ შედეგებთან ერთად, გამოიწვია ის შედეგიც, რომ ჩვენი

ქვეყნის საუკეთესო კუთხე მოულოდნელად გაუდაბურდა, ვინაიდან ის მიატოვა თითქმის ყველა მისმა მკვიდრმა მცხოვრებმა. ჩვენ ვლაპარაკობთ აფხაზეთისა და მისი მცხოვრებლების შესახებ, რომლებმაც დატოვეს თავიანთი სამშობლო და გადასახლდნენ თურქეთში“.

ი. გოგებაშვილი გულწრფელად დიდ ეჭვებს გამოთქვამდა, რომ ეს გადასახლება არ ყოფილიყო საბედისწერო, სამუდამო.

ამ ვრცელ სტატიამში ავტორი სასტიკ წინააღმდეგობას უწევდა ცარიზმის კოლონიზატორულ პოლიტიკას, რომელიც მიზნად ისახავდა მთლიანად კავკასიის და, კერძოდ, ადგილობრივ მკვიდრთაგან დაცარიელებული აფხაზეთის კოლონიზაციას, აფხაზეთის თავისუფალ მიწებზე მხოლოდ უცხო ტომების ჩასახლებას. იაკობი მოითხოვდა, რომ კავკასია ყოფილიყო კავკასიელი ხალხებისათვის და არავითარ შემთხვევაში ძალმომრეობა მის მიმართ არ გამოეყენებინათ. მართალია, როგორც მიუთითებს ი. გოგებაშვილის თხზულებათა ათგომეულის სარედაქციო კოლეგია, „გოგებაშვილი ამ სტატიამში გადაჭარბებულად აფასებს გეოგრაფიულ-კლიმატური პირობების ფაქტორის მნიშვნელობას და ზოგჯერ მცდარ დასკვნამდე მიდის“, მაგრამ მისი შეცდომა გულწრფელი, უანგარო იყო. იგი გამომდინარეობდა იმ რწმუნებიდან, რომ მეფის მთავრობის მოხელეები „დაავადებული იყვნენ რასიული განკერძოებულობის თვისებით და სხვაშიც ამ ულამაზო თვისებას ხედავდნენ“.

ი. გოგებაშვილის მთელი პედაგოგიური მოძღვრება ექვემდებარება იმ ცნობილ პრინციპს, რომლის მიხედვით სკოლებში ბავშვების სწავლება უნდა მიმდინარეობდეს მშობლიურ ენაზე. ქართველი განმანათლებელი სასტიკი წინააღმდეგი იყო სწავლების „მუნჯური“ მეთოდისა, რომლის წარმომადგენლები ბავშვებს გაუგებარ სიტყვებსა და მოვლენებს გაუგებარი სიტყვებით ან სიტუაციის იმიტაციით, მუნჯურად უხ-

სნიდნენ. ეს იყო სასწავლო პროცესის აშკარა დამახინჯება. არარუსი ხალხების ეროვნული მეობის აბუჩად აგდება. ამის გამო ი. გოგებაშვილი აღშფოთებით წერდა:

„ყველა ევროპელ პედაგოგთა შორის ყველაზე უფრო დიდი ახირებულობით გამოირჩეოდნენ ავსტრიელი პედაგოგები, მაგრამ ისინიც კი არ მისულან არასოდეს ისეთ უაზრობამდე, რომ სახალხო მასწავლებელმა შეიძლება არ იცოდეს იმ მოსახლეობის ენა, რომელსაც ეკუთვნის სკოლა. თურქი პედაგოგებიც კი საჭიროდ თვლიან სახალხო სკოლებში აუცილებლად ისეთი მასწავლებლები ჰყავდეთ, რომლებმაც კარგად იციან ბავშვების მშობლიური ენა“.

ამ წერილში ი. გოგებაშვილი იცავს ქართველების, აფხაზების, სომხების, თათრების სკოლებში მშობლიურ ენაზე სწავლების აუცილებლობას.

ი. გოგებაშვილი, ეკამათებოდა რა ალექსანდრეს სახელობის სასწავლებლო ინსტიტუტის დირექტორ ზახაროვს, რომელიც სასწავლებლო ინსტიტუტთან არსებულ სამოქალაქო ორკლასიან სასწავლებელში ქართული ენის სწავლებას ქართველი ბავშვებისათვის სრულებით უარყოფდა, მიმართავდა აფხაზეთის მაგალითსაც, სადაც ასევე იდევნებოდა აფხაზური ენა სკოლებიდან. ამ ფაქტით აღშფოთებული იყო იგი. მას თავის სტატიამში მოაქვს ვრცელი ამონაწერი ოფიციალური დოკუმენტიდან, რომელშიც აღნიშნულია:

„სამასწავლებლო სკოლის უფროსი კლასის აღსაზრდელებმა პედაგოგიური საბჭოს დროს განაცხადეს, რომ ადგილობრივ ენებზე სწავლებისათვის დანიშნული ორი წელიწადი ძალიან ბევრია, ოსებმა ისიც კი თქვეს, რომ მეორე წელიწადს მათ მოუხდებათ რუსული სიტყვების დამტკრევა და იქიდან ოსური სიტყვების შედგენა იმისათვის, რომ რამენაირად მოახერხონ და აწარმოონ ოსურ ენაზე სწავლება. ხოლო აფხაზი

სრულ გაუგებრობაშია, მას ვერ წარმოუდგენია, თუ როგორ უნდა ასწავლოს აფხაზურ ენაზე“.

ხაზგასმულმა სიტყვებმა სულის სიღრმემდე აღაშფოთა ი. გოგებაშვილი. მან ამ უხამს, შავრაზმულ აზრს ასეთი პასუხი გასცა:

„მკითხველს ვთხოვ ყურადღება მიაქციოს ჩვენს მიერ ხაზგასმულ უკანასკნელ ფრაზას. იგი შეიცავს ზუსტად შემდეგ აზრს: პირველდაწყებითი, ელემენტარული სწავლების წარმოება აფხაზურ ენაზე შეუძლებელიაო. არა, თუ საგანს თავის სახელს ვუნოდებთ, მაშინ მოვალე ვართ, ვთქვათ, რომ ეს აზრი უაღრესად არაკეთილსინდისიერია, ვინაიდან არ არსებობს და არც შეიძლება არსებობდეს ისეთი ადამიანური ენა, რომელზედაც არ მოხერხდება პირველდაწყებითი სწავლების მოგვარება ისევე, როგორც არ შეიძლება წარმოვიდგინოთ ისეთი ადამიანური ენა, რომელზედაც უბრალო, ჩვეულებრივი აზრების გამოთქმა არ შეიძლებოდეს...“

დირექციამ აფხაზური სკოლები გამოიყენა დასაყრდენ პუნქტად, სადაც ფეხი უნდა მოეკიდა და უნდა განვითარებულიყო სწავლების ეს ყველაზე უზადრუკი სისტემა და საიდანაც ის შემდეგ უნდა გავრცელებულიყო ყველა დანარჩენ მთიელთა სკოლაში“.

ასეთი თავგამოდებით იცავდა ი. გოგებაშვილი ეროვნულ უფლებებს ყველა ერისა და მათ შორის განსაკუთრებით აფხაზი ხალხისას, რომელიც მაშინ მეტად მძიმე პირობებში იმყოფებოდა.

ი. გოგებაშვილი XIX ს. ქართული აზროვნების ისტორიაში ერთ-ერთი პირველი მოღვაწეა, რომელიც კატეგორიულად მოითხოვდა რუსული ენისა და ლიტერატურის შესწავლის აუცილებლობას. იგი ის თავკაცია, რომელსაც ი. ჭავჭავაძისა და აკ. წერეთლის მხარდამხარ ჩინებულად ესმოდა დიდი რუსი ხალხის, მონინავე რუსული აზროვნების განმანათლებლური მისია კავკასიელ ხალხთა მიმართ, მაგრამ ნაციონალურ სკოლებში სწავლების ენად იაკობი სამართ-

ლიანად მიიჩნევდა მშობლიურს. რუსული ენა მას მეორე მშობლიურ ენად ჰქონდა აღიარებული. ი. გოგებაშვილი ქართველი და რუსი ხალხების მეგობრობის დაუღალავი მქადაგებელი იყო. ერის ეს სასახელო შვილი აი რას წერდა:

„ქართველი, მაგალითად, რომელსაც შეიძლება არც კი ესმოდეს არც რუსული სიტყვა და, რომელსაც უყვარს თავისი ეროვნება და თავისი დედაენა, რომლებიც მან ათასწლოვან ბრძოლებში გადაარჩინა და დაიცვა მილიონობით მტრებისაგან, დიდი ხანია რუსეთს თვლის თავის სამშობლოდ და რუსი ერის თავისებურებათა და თვისებათა პატივისცემასა და სიყვარულში ნამდვილ მოსკოველს არ ჩამორჩება“.

ი. გოგებაშვილის პედაგოგიური მოძღვრებისა და ეროვნული კონცეფციის საფუძველი, ამოსავალი არის დედა-ენა, რომელიც მას, ისე როგორც ყველა პროგრესულ მოღვაწეს, მიაჩნდა ეროვნების ბურჯად. დედა-ენას მონყვეტილი პიროვნება და საზოგადოება განწირულია დასაღუპავად.

„დედა-ენა არის ძვირფასი საღარო, — მიუთითებდა იგი, — რომელშიც დაცულია მთელი სიმდიდრე ხალხის გონებისა, ფანტაზიისა და გულისა, ნაფიქრისა, ნაგრძნობისა და ნამოქმედარისა და რომლის შესწავლა ბავშვს აკავშირებს მთელის ერის სულთან და გულთან, მის ხანგრძლივ ისტორიულს ცხოვრებასთან და ავსებს მას სულიერის ღონით და მხნეობით“.

როდესაც ბავშვს ამ უფლებას ართმევენ, მის სულს ამახინჯებენ. ასეთი იყო დიდი პედაგოგის დასკვნა.

ი. გოგებაშვილი ამ მხრივ მოითხოვდა ყველა ერისა და ეროვნების უფლების დაცვას როგორც სკოლაში, ისე სახელმწიფო მმართველობაში. იგი ორგანულად ვერ იტანდა ეროვნულ ქედმაღლობასა და ვინრო ნაჭუჭში მოქცეულ პატრიოტობას, რომელსაც უწოდებდა „ლობოს პატრიოტობას“. იგი ასეთ გამოვლინებებს სასტიკადებრძოდა. თვით ფართო ბუნების

მოღვაწე, სხვებისაგან მოითხოვდა დიდსულოვნებასა და კეთილშობილებას განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც საკითხი შეეხებოდა ერთა უფლებების გარკვევას. ეს ყოველი პატიოსანი ადამიანის ნმიდათანმიდა მოვალეობად მიაჩნდა.

ი. გოგებაშვილმა სასტიკად ამხილა ზოგიერთი ქართველი და აფხაზი უგუნური კაცუნა, რომლებიც ნაციონალიზმის ბანგით გაბრუებულნი იყვნენ და ისტორიულ ძმებს — აფხაზებსა და ქართველებს შორის მეგობრობის განმტკიცების ქადაგების ნაცვლად თესავდნენ უნდობლობას, შურს. ეს გარემოება მას მეტად საზიანოდ მიაჩნდა ორივე ერისათვის. სტოლიპინის რეაქციის მძიმე წლებში ი. გოგებაშვილი სახალხოდ ამბობდა:

„გაზეთების ზოგი კორესპონდენტი მტრულად ეპყრობა აფხაზურ ენაზე საღვთისმსახურო წიგნების თარგმნას და ამ ენაზე ღვთისმსახურების შესრულებას. ეს მეტისმეტად მაოცებს. მართალია, აფხაზეთი მრავალი საუკუნის მანძილზე შეადგენდა საქართველოს პოლიტიკური სხეულის ნაწილს, იქ ღვთისმსახურება სრულდებოდა ქართულ ენაზე და დამწერლობაც ქართული იყო თვით აფხაზთა სურვილისამებრ, მაგრამ ხომ უეჭველი ფაქტია, რომ აფხაზური ენა ქართული ენის კილო კი არ არის, არამედ დამოუკიდებელი ენაა, თუმცა ქართული ენის მონათესავე. როგორც დამოუკიდებელ ენას, მას უდავოდ აქვს უფლება თავის ღვთისმსახურებაზე, თავის დამწერლობაზე, თავის ხალხურ ლიტერატურაზე...“

უსამღველოესი კირიონი დიდად თანაუგრძნობდა აფხაზური დამწერლობისა და ლიტერატურის შექმნას. მან მოითხოვა კიდევ, მონაწილეობა მიეღო აფხაზური ენის ნაციონალური სახელმძღვანელოს შედგენაში. ამ მიმართულებით უნდა იმოქმედონ სოხუმელმა ქართველებმა და ყოველნაირად დაეხმარონ აფხაზებს ამ კულტურულ ნამოწყებაში“.

ეს სტატია გამოქვეყნდა 1907 წელს გაზეთ „ზაკავკაზიეში“. როგორც მოტანილი სიტყვებიდან ჩანს, ი. გოგებაშვილი სრულიად ჯანსაღად, აბსოლუტურად სწორი პოზიციებიდან უყურებდა ისტორიული ძმების ურთიერთობის საკითხს.

სწორედ სტოლიპინის რეაქციის მძიმე წლებში, როდესაც მეფის მთავრობამ დაუნდობლად შეუტია დემოკრატიულ ძალებს და სამკვდრო-სასიცოცხლოდ გადაჰკიდა ერთმანეთს საერთო ისტორიითა და თანაცხოვრებით დაკავშირებული კავკასიელი ხალხები, ი. გოგებაშვილმა ხმა აიმაღლა დაჩაგრული ერების, კერძოდ, აფხაზების უფლებების დასაცვად, მოუწოდა უგუნურ ადამიანებს, გონს მოსულიყვნენ და საღად შეეფასებინათ არსებული სიტუაცია. დიდ ქართველ პედაგოგს მშვენივრად ესმოდა აფხაზი ხალხის გულის სატკივარი და საფუძვლები იმ აღშფოთებისა, რომელსაც ზოგიერთი ინტელიგენტი გამოხატავდა. **საკითხი შეეხებოდა აფხაზურ ენას, მის დევნას და ამ ენაზე დამწერლობის დაარსებას. აფხაზთათვის ეს იყო სისხლბორცეული ეროვნული საკითხი, რომლის დადებითად გადაწყვეტა მაცოცხლებელ წყაროდ მოველინებოდა განანამებ ერს.**

ი. გოგებაშვილმა აქაც გადამწყვეტი სიტყვა თქვა. **მან მოუწოდა ქართველ მოღვაწეებს, ქართველ ინტელიგენციას, რომ დახმარებოდნენ მოძმე აფხაზებს ეროვნული კულტურის აღორძინებასა და განვითარებაში, რაც პირველ რიგში უნდა გამოხატულიყო ეროვნული აფხაზური დამწერლობის შექმნაში, ხელი შეეწყოს აფხაზური სახელმძღვანელოების შედგენაში. ეს იყო არა მარტო რჩევა-დარიგება, არამედ ძმური დახმარება, ეს იყო აზრი, რეალობად ქცეული.**

სხვათა შორის, როგორც ი. გოგებაშვილი, ისე ინტელიგენციის სხვა წარმომადგენლები ამ საქმეში ადანაშაულებდნენ არა მარტო ქართველებს, რომლებმაც ჯეროვანი დახმარება ვერ აღმოუჩინეს

თანამოძმეებს, არამედ თვით აფხაზი ინტელიგენციის წარმომადგენლებსაც, იმ აფხაზ ახალგაზრდობას, რომელსაც მიღებული ჰქონდა აკადემიური განათლება, მაგრამ ერთგვარ ინდიფერენტობას იჩენდა ამ საკითხისადმი.

ი. გოგებაშვილმა მეორე სტატიაში სათაურით **„პოლიტიკანობა აფხაზეთში“**, რომელიც დაიბეჭდა გაზეთ „წყაროში“ 1907 წელს, იმასაც მიაცქია ყურადღება, რომ ამ ორი ერის შვილების ზოგიერთი წარმომადგენელი ზოგჯერ სწორად ვერ განსაზღვრავდა ხალხთა ურთიერთობის რთულ საკითხებს და ცდილობდა სუბიექტურად გადაეჭრა დიდი ეროვნული პრობლემები, რასაც, რასაკვირველია, სარგებლობის მოტანა არ შეეძლო. სტატიაში ვკითხულობთ:

„ამჟამად აფხაზებს ორი მოტრფიალე ჰყავს, ერთნი ცდილობენ სრულიად დაამოშონ იგინი საქართველოს, გაიმართოვონ და გადიბირონ თავისკენ. მეორენი მონატრულნი არიან დაიცვან ისტორიული კავშირი აფხაზებისა ქართველებთან“. ავტორი ამის შემდეგ აფხაზურ-ქართული ურთიერთობის ერთგვარ ისტორიულ ექსკურსს მიმართავს და აცხადებს:

„თუ შეგნებული აფხაზები დაახლოებით გაიცნობენ თავისი სამშობლოს წარსულს, ცხადად დარწმუნდებიან, რომ აფხაზეთი მხოლოდ იმ საუკუნეებში სტკბებოდა კეთილდღეობით და კაი სახელით, როცა შეკავშირებული იყო საქართველოსთან პოლიტიკურად, სარწმუნოებით და ღვთისმსახურებით, მეტსაც შეიტყობენ. მაშინ აფხაზეთი სათავეში ედგა მთელ დასავლეთ საქართველოსა, რომელსაც აფხაზების სახელმწიფო ერქვა. მაგრამ, როცა ისტორიის უკუღმართმა ტრიალმა იგი მოსწყვიტა საქართველოს და გაამართოვა; აფხაზები უკან-უკან ნავიდნენ, დაეცნენ, რიცხვით მეტად შემცირდნენ... მტკიცე კავშირი კი მეგრელებთან და სხვა ქართველებთან წელში გამართავს აფხაზებს, ზურგს გაუმაგრებს, ძალას და

ღონეს მისცემს და კარგის მომავლის იმედით აღავსებს.

პირადად ჩვენ მზად ვართ, ყოველი დახმარება აღმოვეუჩინოთ შეძლებისდაგვარად ტრადიციულის ძმობის და ერთობის მოციქულებს მეტადრე ახალის მნიგნობრობის შექმნასა და გამოცემაში“.

ასე აღელვებით წერდა ქართველი და აფხაზი ხალხების მეგობრობაზე ქართული აზროვნების ერთ-ერთი ბრწყინვალე წარმომადგენელი.

ი. გოგებაშვილს მტკიცედ სჯეროდა და ეს იყო პროგრესული ინტელიგენციის აზრიც, რომ მხოლოდ ურთიერთგაგება, ურთიერთპატივისცემა, კმოგა და მეგობრობა, თანასწორუფლებიანობა იყო ის ძალა, რომელიც, მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, აფხაზებს და ქართველებს შეადუღებავდა „უწინდელი შინაგანი სოლიდარობით და ინტენსიური კმოგით“.

ი. გოგებაშვილი სასტიკად ილაშქრებდა ყოველგვარი ნაციონალისტური და შოვინისტური გამოხდომების, ერთი ერის მიერ მეორე ერის ღირსების დამცირების წინააღმდეგ. აქაც იგი თავისი ხალხის მოწოდების სიმაღლეზე იდგა. თვითონ ჰუმანისტი განმანათლებელი იყო და სხვებისგანაც ყოველთვის დემოკრატიული პრინციპების დაცვას მოითხოვდა:

„ჩვენ, ქართველებს, — წერდა იგი, — მხურვალედ გვსურს როგორც ჩვენი საღვთისმსახურო ენის, ისე ჩვენი მშობლიური ლიტერატურის განვითარება და გამდიდრება, მოვალენი ვართ იგივე ვისურვოთ სხვა ეროვნებებისათვისაც, მათ შორის აფხაზებისთვისაც“.

ეს იყო აზრი, მრწამსი არა მარტო ი. გოგებაშვილისა, არამედ XIX საუკუნის მთელი მონინავე ქართველი ინტელიგენციისა, ქართველი მშრომელი ხალხისა.

წარკვევი ქართულ-აფხაზური კულტურულ-ლიტერატურული ურთიერთობებიდან, გამოცემლობა „ალაშარა“, სოხუმი, 1983 წ.

XIX საუკუნის აფხაზი საზოგადო მოღვაწეები და მწერლები და საქართველო ბრიგოლ შარვაშიძე

გასული საუკუნის აფხაზ მოღვაწეთა შორის თვალსაჩინო ადგილი უკავია გენერალ-ლეიტენანტ გრიგოლ ალექსანდრეს (ალი-ბეგის) ძე შარვაშიძეს (ჩაჩბას). იგი ბევრის მომხრე და მნახველი იყო. მთელმა მეცხრამეტე საუკუნემ მის თვალწინ ჩაიარა. თვითონ იყო უშუალო მონაწილე იმ რთული და საბედისწერო ცხოვრებისა, რომელიც თავს გადახდა აფხაზ ხალხს XIX საუკუნის მანძილზე.

სოხუმის თავი ბრიგოლ შარვაშიძე ნათესავეებთან, ბრიგოლ დადიანი, ვარლამ ანჩაბაძე და სხვ.

გრიგოლი აფხაზეთის მთავართა შთამომავალი იყო. მამამისი ალექსანდრე (ალი-ბეგი) დიდი ავტორიტეტით და გავლენით სარგებლობდა აფხაზეთში; იყო აბჟუის (დღევანდელი ოჩამჩირის რაიონი) მფლობელი.

დედა კესარია, სამეგრელოს კანონმდებლის — დიდი ნიკო დადიანის ასული — სამეგრელოს მთავართა საგვარეულო შტოს წარმომადგენელი, ყოფილა ფრიად განათლებული, კეთილი, დარბაისელი ადამიანი. ქმრის სიკვდილის შემდეგ იგი პირადად განაგებდა აბჟუის ოლქს და აფხაზი ხალხის დიდი სიყვარული მოუპოვებია.

კესარია პოეტ გ. შარვაშიძის აღმზრდელი იყო. გ. შარვაშიძის დედა ალექსანდრა კესარიას ძმის — გიორგი დადიანის ასული იყო. ამდენად, კესარია დადიანი-შარვაშიძე იყო პოეტ გ. შარვაშიძის დედის ალალი მამიდა. კესარიასა და ეკატერინე ცნობილი პოეტის — მამია გურიელის დედა იყო. კესარიას მეორე და კი იყო დედა ცნობილი კონსტანტინე დადემქელიანისა, რომელმაც ხანჯლით განგმირა ქუთაისის გუბერნატორი გაგარინი აბუჩად აგდებისთვის.

მამასადამე, მამია გურიელი, გრიგოლ შარვაშიძე და კონსტანტინე დადემქელიანი ალალი დეიდაშვილები იყვნენ, ხოლო მათთვის პოეტი გ. შარვაშიძე ბიძაშვილის შვილი იყო დედის მხრით.

გრიგოლ შარვაშიძეს სამხედრო განათლება ჰქონდა მიღებული. სამხედრო სამსახური დაუწყია 20 წლის ასაკიდან, ე. ი. 1828 წლიდან და ხანგრძლივი ცხოვრების მანძილზე არაერთი და ორი საომარი ოპერაციის მონაწილე ყოფილა. მას არაერთგზის უსახელოდ თავი განსაკუთრებით თურქების წინააღმდეგ ბრძოლაში უსახელებია. მისი დამსახურების შესახებ გაზეთი „კავკაზი“ წერდა: „ზთყოუგმ ეგრ (ე. ი. გრ. შარვაშიძისა, — ო. ჭ.) ქძომ ნერჯენმსძ ლოჭ პუყყარგრ რპუდმჭ“.

გრიგოლს განსაკუთრებით გამოუჩენია თავი 1877-1878 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის დროს. ამ

ომში მიღწეული წარმატებისთვის (მას 12 მეტაკეპაში მიუღია მონაწილეობა) იგი დაუჯილდოებიათ წმინდა ვლადიმირის მესამე ხარისხის ორდენით.

გ. შარვაშიძე მეტად განათლებული, ცხოვრებაში ღრმად ჩახედული პროგრესული მოღვაწე იყო. ესმოდა მშობლიური ხალხის გულისტკივილი, ხედავდა მისი ჩამორჩენის, სიბნელის მიზეზებსაც, ამიტომ ყოველმხრივ ცდილობდა, თანამემამულეებში განათლება და კულტურა შეეტანა, სკოლები დაეარსებინა, იგი სწავლა-განათლებაში ხედავდა პროგრესის რეალურ საფუძველს.

გრ. შარვაშიძემ მონაწილეობა მიიღო 1865 წელს თბილისში გამოცემული აფხაზური ანბანის შედგენაშიც. მან ცნობილ საზოგადო მოღვაწე კონსტანტინე გიორგის ძე შარვაშიძესთან ერთად საყურადღებო შენიშვნები შეიტა-

ნა აფხაზური ანბანის შემდგენი კომისიის მუშაობაში.

გრიგოლი განსწავლული კაცი ყოფილა. სცოდნია აფხაზური, ქართული, რუსული, მეგრული, თურქული ენები. მისი მრავალრიცხოვანი ოჯახი (მან სიკვდილის შემდეგ დატოვა 40 შთამომავალი) მუდამ ხალხის სამსახურში იდგა. მეუღლე ალათი დადიანი-შარვაშიძე საქვეყნოდ ცნობილი ქველმოქმედი მოღვაწე გახლდათ, რომლის თაოსნობით ხშირად იმართებოდა სცენისმოყვარეთა საქველმოქმედო წარმოდგენები აფხაზეთში. ეს ოჯახი სანიმუშოდ ითვლებოდა მთელ საქართველოში.

გრ. შარვაშიძეს მჭიდრო კავშირი ჰქონდა ქართველ მოწინავე მოღვაწეებთან: დიმ. ყიფიანთან, ნ. ნიკოლაძესთან, რაფ. ერისთავთან, ი. ჭავჭავაძესთან, ნ. დადიანთან, მათთან მიმონერას აწარმოებდა ქართულ და რუსულ ენებზე. ქართული ენა მისთვის მეორე მშობლიურ ენას, დედის ენას წარმოადგენდა. იგი ამავე დროს ქართულ კულტურულ სამყაროსთან მისი ურთიერთობის საშუალება იყო.

გრიგოლს განსაკუთრებით თბილი მეგობრული ურთიერთობა ჰქონდა დიმ. ყიფიანთან. როგორც ცნობილია, სამსახურებრივი მდგომარეობით დიმ. ყიფიანი დაკავშირებული იყო დასავლეთ საქართველოსთან, კერძოდ, აფხაზეთთან. კავკასიის მმართველობის მიერ იგი მივლინებული იყო აფხაზეთში 60-იანი წლების დასაწყისში ცარიზმის პოლიტიკით აფხაზი ხალხის უკმაყოფილების მიზეზების დასადგენად და ამ საქმეში მთავრის — მიხეილ შარვაშიძის მონაწილეობის გასაარკვევად.

დიმ. ყიფიანი აფხაზეთის უსულგულო სტუმარი როდი იყო. მას აინტერესებდა მოძმე აფხაზი ხალხის ბედი, მისი წარსული და თანამედროვე ცხოვრება, სულიერი და მატერიალური კულტურა. ინერდა ხალხში არსებულ ლეგენდებს, თქმულებებს, თვალყურს ადევნებდა ინტელექტუალურ ცხოვრებას. აფხაზთა შორის დი-

XX საუკუნის დასაწყისი, აფხაზი და მეგრული თავადაზი

მიტრის ჰყავდა ბევრი გულითადი მეგობარი, რომლებთანაც ჰქონდა ტკბილი ურთიერთობა, ხშირი მიმონერა. ეს მასალები დაცულია დიმ. ყიფიანის არქივში საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აკად. კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტში. აფხაზეთში დიმ. ყიფიანის სახელმწიფოებრივი მოღვაწეობა აღწერილი აქვს ცნობილ ისტორიკოს ს. ესაძეს.

დიმ. ყიფიანის აფხაზ მეგობართა შორის პირველ რიგში უნდა დავასახელოთ კონსტანტინე და გრიგოლ შარვაშიძეები. პირველი იყო აფხაზეთის მთავრის — მიხეილის ძმა. დიმიტრი და კონსტანტინე ერთად მონაწილეობდნენ მეფის მთავრობის კოლონიური პოლიტიკის წინააღმდეგ მიმართულ 1832 წლის შეთქმულებაში. მათ ერთად იგემეს თავისუფლებისთვის მებრძოლთა სიკვპოცა და სუსხიც. შემდეგ მთელი ცხოვრების მანძილზე ერთმანეთი არასოდეს დაუკარგავთ.

გრ. შარვაშიძესთან დიმ. ყიფიანს აკავშირებდა ასევე გულთბილი და უანგარო მეგობრული გრძნობა, ხუთი ათეული წლის ხალასი ურთიერთობით ნაწრთობი. ქართველი და აფხაზი ხალხების საუკეთესო შვილების ასეთი ურთიერთდამოკიდებულება კარგად ჩანს იმ ეპისტოლარულ მემკვიდრეობაში, რომელიც ისტორიის ქართველებს შემორჩა დიმ. ყიფიანისა და გრ. შარვაშიძის მიმონერის სახით.

დიმ. ყიფიანი თავის მეგობარ გრ. შარვაშიძეს 1884 წელს სწერდა:

„შენ აღმიდგინე ისევე ის იმედი, შენ გამიცხოველე და გულდამშვიდებული ვარ, რომ ისევე შენი ძველი მეგობრობა, 47 წლის მეგობრობა, გამიმართავს ხელს და დიდის განსაცდელისაგან გამომიყვანს.

ხორციელი კაცი არ იპოება ქვეყნად, რომ იმედი მქონიყოს იმისი, როგორც შენი მაქვს.

შენი უერთგულესი და ძველი მეგობარი დიმიტრი“.

დიმ. ყიფიანს აფხაზეთში ყოფნის დროს 1862 წელს ჩაუწერია ერთი მეტად საყურადღებო ამბავი აფხაზთა ცხოვრებიდან, რომლის დაახლოებით ანალოგიური ფაბულა გამოყენებული აქვს აფხაზ მწერალს მიხ. ლაკერბაიას თავისი პიესის „დანაყის“ საფუძვლად. ეს არის „თავად ანჩაბაძისა და თავად ინალ-იფას ქალის ამბავი“.

გრ. შარვაშიძეს მეტად ახლო მეგობრული ურთიერთობა ჰქონდა ნ. ნიკოლაძესთანაც. მათი მიმონერიდან ჩანს, რომ ისინი ერთმანეთთან „გაშინაურებულები“ იყვნენ და ჰქონდათ ტრადიციული ძმობამეგობრობა და საქმიანი დამოკიდებულება. წერილების უმეტესობა შეეხება გრ. შარვაშიძისა და მისი შვილის — ივანეს მამულებს, რომლებიც გაჭიმული იყო კოდორიდან ლალიძემდე. აქ გრიგოლს ჰქონდა 3.000 დესეტიანა მამული ძვირფასი ტყით (მუხა, ბზა, ნაბლი, ნიფელი), რომელიც შეფასებული იყო 600.000 მანეთად.

ამ მამულების რეალიზაციისა და სოხუმი-ახალი სენაკის რკინიგზის გაყვანის საქმეში (ამ გეგმის განხორციელებაზე ბევრს ფიქრობდა გრიგოლი. განსაკუთრებით აინტერესებდა რკინიგზის გაყვანა თავისი ქვეყნის კულტურული აღორძინების მიზნით) იგი დახმარებას თხოვდა ნ. ნიკოლაძეს, როგორც გამოცდილ ადამიანსა და მეგობარს.

გრ. შარვაშიძე წერდა გამართული ქართულით. მაგალითად, ერთ-ერთ წერილში იგი ნ. ნიკოლაძეს მიმართავდა:

„საყვარელო ნიკოლაი იაკობჩი, გუშინდელ გაზეთში წავიკითხე, რომ ქუთაისის ბანკის საქმისთვის აგზავნიან კომისიას აქედამ და, თუ შეიძლება, ერთი სვიმონ მომიყვანე და მოდი და მოვილაპარაკოთ. გაზეთს გიგზავნი.

კნ. გრიგოლ შარვაშიძე“.

მეორე წერილში იგი ქართველ მეგობარს სწერდა:

„უძვირფასესო ნიკოლაი იაკობის ძე, პირადად ვიძღვნი ჩემს უგულითადეს მოკითხვასა და პატივისცემას და გისურვებ ყოველსა კარგსა და კეთილსა და სიმართლესა. იმედი მაქვს, ჩვენცა გვიკითხავ, ვართ სიმრთელით...“

მერე მოსდევს საქმიანი საუბარი.

მკითხველი უთუოდ იგრძნობს ამ წერილების სიტყვებში დიდ სიბოძას და მეგობრულ გრძნობას, კდემამოსილ დამოკიდებულებას აფხაზი და ქართველი ხალხების საუკეთესო შვილებს შორის. სამწუხაროდ, ნ. ნიკოლაძის პასუხები დაკარგულია.

გრ. შარვაშიძე ეწეოდა მეტად სასარგებლო საზოგადოებრივ მოღვაწეობას. პირველ რიგში, ეს გამოიხატებოდა სახალხო განათლების პროპაგანდაში, აფხაზი მოღვაწის საქმიან კავშირში ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებასთან, რომლის მეშვეობით იგი ცდილობდა თავის სამშობლოში სკოლების ქსელის გაფართოებასა და ახალი თაობის აღზრდის სწორ ორგანიზაციას. ამ გარემოებას ჯეროვან ყურადღებას უთმობდა ქართული პრესა.

სოხუმი, სანაპირო

გრ. შარვაშიძის თაოსნობით, 1880 წელს მაშინ დაბა ოჩამჩირეში მოუნვევიათ აფხაზეთისა და სამურზაყანოს (მაშინ არსებობდა ასეთი ადმინისტრაციული დაყოფა. დღევანდელ გალის რაიონს ეწოდებოდა სამურზაყანო და ითვლებოდა ცალკე ადმინისტრაციულ ერთეულად) „კეთილშობილთა თათბირი ქურდობის მოსპობის თაობაზე მოსალაპარაკებლად“, სადაც მრავალი წინადადება ყოფილა წამოჭრილი მოსაგვარებლად. მათ შორის ყველაზე მტკივნეული საკითხი აღუძრავს თვით გრ. შარვაშიძეს. თუ რა შინაარსისა იყო იგი, ამის შესახებ მოგვითხრობს გაზეთი „დროება“:

„ამ ყრილობაზე ღენ. თ. გრიგოლ შარვაშიძეს მიუცია დამსწრეთათვის წინადადება, რომ, რადგან უმთავრესი მიზეზი ქურდობისა არის უმეცრება და ურიგოდ გაგებულები თავმოყვარეობა; რადგან სკოლა და სწავლა დაგისწინით თქვენ ამ ნაკლოვანებათაგან, ამის გამო გირჩევთ, რომ „საქართველოში წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების“ წევრად ჩაენეროთ“.

ეს აზრი დამსწრე საზოგადოებას მოსწონებია და მიუღია კიდევ. ბევრს გამოუთქვამს წერა-კითხვის საზოგადოების წევრობის სურვილი. განათლებული და გავლენიანი მოღვაწის წინადადებას თავისი დადებითი შედეგი მოუტანია. „დროების“ მომდევნო წლის ერთ-ერთ ნომერში არის ვრცელი ინფორმაცია იმის შესა-

ხებ, რომ გრ. შარვაშიძეს მარტო ლიტონი განცხადება როდი გაუკეთებია, არამედ მიჰყოლია საქმეს და მისი წყალობით ბევრი თანამემამულე გამხდარა ი. ჭავჭავაძისა და დიმ. ყიფიანის მიერ 1879 წელს დაარსებული წერა-კითხვის საზოგადოების წევრი. ინფორმაციაში მითითებულია:

„ჩვენ გვაცნობეს, რომ გენერალ-მაიორის, თავ. გრ. ა. შარვაშიძის თაოსნობით, აფხაზეთის საზოგადოებას განუცხადებია სურვილი, რომ „წერა-კითხვის საზოგადოებამ“ იკისროს აფხაზეთში სკოლების გამართვა და ბევრ თავად-აზნაურთ გამოუცხადებით კიდევ სურვილი საზოგადოების წევრათ შესვლისა. ჯერ დროებით საზოგადოებას მოსვლია ოცდაექვსი კაცისაგან საწევრო ფული და განცხადება წევრად მიღებაზე. უმეტესი ნაწილი ამათგანი არიან შარვაშიძეები, მარშანიები, ანჩაბაძეები და ემუხვარები“.

იმ განცხადებაში, რომელიც შემოუტანიათ საზოგადოების მმართველობაში, ისინი ითხოვენ, რომ **„სკოლებში პირველდამწყებითი სწავლა უეჭველად ქართულ ენაზე იყოსო, რადგანაც ძველის დროიდან ეს ენა არისო ჩვენთვის სამოქალაქო და საეკლესიო ენაო“.**

უფრო გვიან, 90-იანი წლებიდან, აფხაზეთის მოწინავე ინტელიგენცია მოითხოვდა აფხაზური სოფლების სკოლებში აფხაზურ ენაზე და ქართული მოსახლეობის სკოლებში ქართულ ენაზე სწავლების

შემოდებას. ამასთან, ეს ინტელიგენცია სასტიკად იბრძოდა იმათ წინააღმდეგ, რომლებიც უგულვებელყოფდნენ მშობლიური ენის როლსა და მნიშვნელობას ახალგაზრდობის აღზრდის საქმეში.

გრიგოლ ალექსანდრეს ძე შერვაშიძე გარდაიცვალა 1898 წელს, დასაფლავებულია მშობლიურ სოფელ ათარაში, მამა-პაპათა საძვალეში.

...1916 წელს გაზ. „საქართველო“ მაისის ნომერში გამოქვეყნდა „მცირედი განმარტება აფხაზთა მოთხოვნების შესახებ“, რომელსაც ხელს აწერდნენ მელიტონ ემუხვარი და პეტრე ანჩაბაძე. „განმარტებაში“ აფხაზი ხალხის სახელით შემდეგი არის აღნიშნული:

„ჩვენი სურვილია, შევინახოთ ენა და განსაკუთრებული თვისება... ჩვენი თვითარსებობის წინააღმდეგ ბევრნაირი ხიფათია, მაგრამ ყოველივე საშუალებით ვიბრძვით არსებობისათვის...“

ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ ისტორიულად და გარემოებით შეკავშირებული მოძმე ქართველები ყოველნაირად ხელს შეგვიწყობენ, შევინახოთ ჩვენი ეროვნული თავისებურება. ძლიერ კარგად გვესმის, რომ ერთობა ქართველებთან გვიხსნის მრავალნაირ განსაცდელისაგან და ამიტომაც ყოველ საქმეში ჩვენ ერთად ვართ და ვიქნებით.“

აფხაზეთის მონინავე ინტელიგენციას წარმოდგენილი არ ჰქონდა ამ ორი ხალხის ცხოვრება უერთმანეთოდ.

აფხაზი და ქართველი ხალხების ამ ურთულეს საკითხს ფართოდ გამოეხმაურა ჟურნალი „თეატრი და ცხოვრება“. მან მისცა ვრცელი ინფორმაცია, უფრო ზუსტად და კონკრეტული მოთხოვნების დასახელებით, ვიდრე გაზეთმა „საქართველომ“. ამასთან მოათავსა დეპუტაციის მონაწილე ზოგიერთ პირთა ჯგუფური ფოტოსურათი. რაც შეეხება დეპუტაციის მოთხოვნას, იგი ჟურნალის რედაქციის მიერ ასე არის ჩამოყალიბებული:

1. „მიექცეს განსაკუთრებული ყურადღება აქამდე მივიწყებულს სოხუმის ოლქს, 2. გაიხს-

ნას აქ რაც შეიძლება მეტი სკოლები, უმთავრესად პრაქტიკულ ხასიათისა, 3. გაყვანილ იქნას ახალი გზები და შესწორებული ძველი, 4. სწავლა სკოლებში სწარმოებდეს მშობლიურ ენაზე (ქართულსა და აფხაზურზე), 5. სოხუმის ოლქი გამოყოფილ იქნას ცალკე გუბერნიად და არას გზით არ იქნეს შეერთებულ-მინერილი სხვა უცხო გუბერნიასთან (მაგ. შავი ზღვის), 6. თუ შეუძლებელი იქნება ცალკე გუბერნიად სოხუმის ოლქის გარდაქმნა და იგი რომელიმე გუბერნიას უნდა შეუერთდეს, იმ შემთხვევაში სოხუმის ოლქი შეერთებულ უნდა იქნეს ქუთაისის გუბერნიასთან, 7. სოხუმის ეპარქია, რადგან ის მთელი თავისი წარსულით და აწმყოთი შესისხლბორცებულია საქართველოს ეკლესიასთან, არას გზით არ უნდა იქნეს გამოყოფილი საქართველოს საეგზარქოსოსაგან“.

ჟურნალის ცნობით, მეფისნაცვალს მიუღია ეს დეპუტაცია, ყურადღებით მოუსმენია და აღუთქვამს დახმარება. დეპუტაცია წარმდგარა, აგრეთვე, საქართველოს ეგზარქოს არქიეპისკოპოს პლატონის წინაშე და ისიც დაპირებია მხარდაჭერას.

ამავე ნომერში არის დაბეჭდილი სურათი ხუთი კაცისა. ოთხი ზის და ერთი ახალგაზრდა ჩოხა-ახალუხში გამოწყობილი ფეხზე დგას. სურათს აქვს ასეთი წარწერა: 1. თ. მ.კ. შარვაშიძე, 2. თ. ა.გ. შარვაშიძე, 3. თ. მელიტონ ემუხვარი, 4. თ. ასტამურ ინალიფა. ამას დართული აქვს რედაქციის ასეთი შენიშვნა:

„აქ ჩამოთვლილ პირთა გარდა დეპუტაციაში იყვნენ: თავ. პეტრე ანჩაბაძე და გლეხების წარმომადგენლები: ბ. ბ. ეზუგბაია და ანტონ ჩუკბარი“.

ჟურნალის მომდევნო ნომერში არის რედაქციის გამომხატურება აფხაზეთის დეპუტაციის ამ მოთხოვნისადმი. ეს მოცულობით პატარა, მაგრამ იდეური დატვირთულობით მეტად ღრმა შინაარსის დოკუმენტი, რომელშიც აშკარად ჩანს მონინავე ქართველი ინ-

ტელიგენციის დამოკიდებულება მოძმე აფხაზი ხალხისადმი, მოგვაქვს მთლიანად:

„სამშობლო იღვიძებს, წყლებების გამთელებას ცდილობს.“

დიდი ხნიდან დაქსაქსულნი ძმანი ძლივს ერთი კერის ირგვლივ — დედა ქართლის გარშემო — ვიკრიბებით.

გვეყო, რაც უერთმანეთოდ, ერთი მეორისაგან გათიშულნი ვცხოვრობდით. ქარლ-კახეთი, იმერ-ამერეთი, გურია-სამეგრელო-აფხაზეთ-აჭარა-სვანეთი რომ ერთ დედ-მამის შვილნი ვართ, განა ამას მტკიცება უნდა?

შავ დროთაგან გაგარევებულნი ქართველნი მაჰმადიანნი უკვე გვიბრუნდებიან.

ახლახან გაბებული ხმა ამოიღო ძველი საქართველოს მშვენივამ აფხაზეთმა და თავისი წარმომადგენლის ბაგით განაცხადა: მომეცით გზა განათლებულ ცხოვრებისა და ნუ მწყვიტავთ დედა საქართველოს მკერდს, მე მისი ძუ-ძუ მიწოვია, იგი ჩემით საზრდოებულა: მასთან სიცოცხლე, მასთან სიკვდილი! — ასე იყო ძველად, ასევე უნდა იყოს ახლაც...

ვაშა და დიდება გათვითცნობიერების გზაზე შემდგარ ხალხს. სჩანს, სიბნელეს სავსებით არ უძლევიართ, გარიჟრაჟი შემოგვლიმის და მომავალს გვიქადის...

სალამი ჩვენი გულის ჩამონაწყვეტ საკინძს — ჩვენს ძმებს აფხაზებს და გაუმარჯოს მათს პირველ ნაბიჯს“.

ასე გულლიად, გაშლილი ხელეებით შეხვდა მონინავე ქართველი ინტელიგენცია თავის ძმებს — აფხაზებს. ისინი გვერდში ამოუდგნენ ერთმანეთს და საერთო ძალით შეუტიეს უმეცრებასა და ძალმომრეობას, მოითხოვეს ადამიანური ღირსებების, ეროვნული ენისა და უფლებების დაცვა, ქვეყნის ეკონომიური და კულტურული ცხოვრების აღორძინება.

აფხაზი ხალხის ამ დიდ ეროვნულ საქმეს უშუალოდ ხელმძღვანელობდა გრიგოლ და ალათი შარვაშიძეების ღვიძლი შვილი ალექსანდრე შარვაშიძე.

ოთარ ჭურღულია

სიკო დოლიძე

უდიდეს ქართველს რეჟისორს, ქართული დოკუმენტური კინოსტუდიის დამაარსებელს, ავტორს დაუფინყარი ფილმებისა: „ფატიმა“, „დღე პირველი, დღე უკანასკნელი“, „ჭრიჭინა“, „ჯურღალის ფარი“, „დარიკო“, „პალიასტომის ტბა“, „ქალაქი ადრე იღვიძებს“ — სიკო დოლიძის დაბადებიდან 110 წელი, ხოლო გარდაცვალებიდან 30 წელი გავიდა.

გამოჩენილი ქართველი კინორეჟისორი ოზურგეთის რაიონში დაბადებულია, გიმნაზია ფოთში დაუმთავრებია, ხოლო უმაღლესი ისტორიული და ჟურნალისტური განათლება სახელმწიფო უნივერსიტეტში მიუღია და საკმაოდ წარმატებულად. საოცრად კეთილშობილი, გულისხმიერი, სხვისი პრობლემისა და ჭირ-ვარამის გამზიარებელი — ყველა ღირსება, რაც კი გააჩნდა, თვლიდა, რომ ოჯახის დამსახურება იყო. ასეთად აღუზრდიათ მშობლებს. მამა — ბესარიონ დოლიძე სასულიერო პირი ყოფილა, ხულოში პირველი ქართული ეკლესიის წინამძღვარი, ბოლშევიკების დროს იძულებული გამხდარა მღვდლობისთვის თავი დაენებებინა და ხელი შედაგოგური საქმიანობითვის მოექიდებინა. აჭარა ისე შეყვარებია, რომ ოზურგეთიდან მახინჯაურში გადასახლებულა, შედაგოგი ყოფილა სიკო დოლიძის დედაც.

თავად სიკო დოლიძე თავის ოჯახში უზუცესივით ყოფილა, ვინც კი მისი რაიონიდან ჩამოდიოდა, სხვაგან საცხოვრებლად არ უშვებდა და თავისთან იტოვებდა. სალამოს ექვსი საათისთვის ყველა შინ უნდა ყოფილიყო და ერთად უნდა ევახშმათ, ვახშამზე გადანყვებილები ერთობლივად უნდა მიელოთ. უყვარდა აღდგომის დღესასწაული და ამ დღეს დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა. მათ ოჯახში თურმე ოდითგანვე ტრადიცია ყოფილა, რომ ოთხშაბათსა და პარასკევს ხორციან კერძებს არ ამზადებდნენ და ეს ტრადიცია დღემდე შემორჩენიათ. უყვარდა ნიგნის კითხვა, განსაკუთრებით ფოლკნერი ჰყვარე-

ბია, როდესაც სიკო დოლიძის 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი იუბილე გაიმართა, სალამო ფოლკნერის მიერ ნობელის პრემიის მიღების დღეს წარმოთქმული სიტყვით დასრულდა, რადგან ბატონი სიკო დოლიძე აღფრთოვანებული ყოფილა აღნიშნული სიტყვით. **ის მეგობრობდა „ცისფერყანწლებთან“, ლექსებსაც წერდა, მაგრამ მერე ხუმრობით უთქვამს, — პაოლო იაშვილისნაირ ლექსებს მე ვერ დავწერ და ამიტომ თავი უნდა დავანებოო. ძალიან ახლო ურთიერთობა ჰქონია ნატო ვაჩნაძესთან, თურმე დაღუპვამდე რამდენიმე დღით ადრე ნატო ვაჩნაძესთვის უთქვამს, თვითმფრინავით ნუ მგზავრობ, მატარებლით იარეო, ოჯახში ამ ფაქტის ამსახველი ფოტოც არის შემორჩენილი, მათი ხელების მოძრაობით ნათლად ჩანს, რომ რალაცაზე დავობენ.**

სიკო დოლიძეს თავისი მოღვაწეობის პერიოდში ბევრი დაბრკოლება შეხვდა, მაგრამ არასოდეს დაუხვევია უკან, არასოდეს გატეხვია გული და საკუთარ შვილებსაც ასწავლიდა, რომ წყენა არასდროს ჩაედოთ გულში. 72 წლის ასაკში, ჯერ კიდევ შრომისუნარიანი რეჟისორი იძულებული გაუხდიათ, რომ კინოსტუდიის დირექტორის თანამდებობა დაეტოვებინა, ძალიან დასწყდა გული, მაგრამ არ გაბრაზებულა და უთქვამს: „ეს თაობათა ჭიდილიაო“. ერთადერთი ის მოუთხოვია, რომ მეშვიდეს მე დავასახელებო და ელდარ შენგელაია დაუსახელებია.

არქივი, რომელშიც სიკო დოლიძის პირადი ნივთები და წერილები ინახება, ძირითადად, თხოვნის წერილებს შეიცავს, ის გამუდმებით

დახმარებას სთხოვს ყველას, თან დახმარებას ითხოვს არა საკუთარი თავისთვის ან მხოლოდ მსახიობებისა და რეჟისორებისთვის, არამედ ყველასთვის, ვისი გაჭირვებაც მის ყურს მისწვდა და წერილებს აგზავნის ყველა იმ ადამიანის სახელზე, ვისაც ხელწიფება გაჭირვებულის დახმარება.

სიკო დოლიძე დიდი ქომაგი ყოფილა ახალგაზრდა, ნიჭიერი, დამწყები რეჟისორებისა. ის დაუზარებლად ნახულობდა მათ ნამუშევრებს, გულისყურით აკვირდებოდა ყველა ნიუანსს და საჭირო, სწორ რჩევებს აძლევდა. საბჭოთა პერიოდში აკრძალული ფილმების ჩამოტანისთვის იბრძოდა, რომ ახალგაზრდებს საშუალება ჰქონოდათ, მსოფლიო კინოს შედევრებს გასცნობოდნენ, სწორედ მისი დიდი ძალისხმევით შედეგად ქართველი ახალგაზრდები ბერგმანის, ფელინისა და სხვა მსოფლიო დონის რეჟისორების შედევრებს ეზიარნენ.

მას არამარტო საქართველოში, მთელს საბჭოთა კავშირში უდიდეს პატივს სცემდნენ. ერთხელ სიკო დოლიძეს მოსკოვში თავისი ფილმი ჩაუტანია, სწორედ ამ დროს კანჩაროვსკის რომელიღაც ფილმთან დაკავშირებით მთავრობისგან პრობლემები შექმნია და ქართველ რეჟისორთან მისულა, უთხოვია, რომ თუ თქვენ

ჩვენს გვერდით დადგებით, აუცილებლად გავიმარჯვებთო. და მართლაც ასე მომხდარა.

ბატონი სიკო საოცრად გულჩვილი ადამიანი ყოფილა. ტარკოვის ფინანსური კრიზისის შესახებ რომ გაუგია, ძალიან უნერვიულია, მერე დიდხანს უფიქრია, თუ რითი შეძლება მის დახმარებას და მოუფიქრებია ასეთი რამ: ტარკოვსკი კინოს პროპაგანდის ხაზით საქართველოში ჩამოყვანია, რათა მისი ფილმების ჩვენება გაემართა და ამით ცოტა ფული გაეკეთებინა. ყველა მისი ასეთი საქციელი კი მხოლოდ და მხოლოდ მისი კეთილშობილებიდან გამომდინარე იყო და არა პოპულისტური.

სტალინის აღიარება

ბრწყინვალე ქართველ რეჟისორს დაბრკოლებებიც ჰქონდა და უდიდესი წარმატებებიც. საინტერესო ისტორიაა ფილმ „ჯურღლის ფართან დაკავშირებით“. ფილმზე მუშაობა 1944 წელს დასრულებულა, მაგრამ მაშინვე აკრძალულა მისი ჩვენება. წლები გადიოდა და უნიკალური, საოცრად პატრიოტული ქართული ფილმი, რომელშიც ქართველი ხელოვანების მთელი თანავარსკვლავედი მონაწილეობდა, თაროზე ჩამოდეს.

1950 წლის ზაფხული იყო, სიკო დილიძის მეუღლე მოსკოვში იმყოფებოდა. ერთ მშვენიერ დღეს ქუჩაში გასულს დაუნახავს, რომ მთელ ქალაქში „ჯურღლის ფარის“ აფიშებია გამოკრული და სასწრა-

კადრი ფილმიდან „ჭრიჭინა“

ფოდ თბილისში, მეუღლესთან დაურეკავს, სასწაული ხდება, მთელი ქალაქი შენი ფილმის აფიშებით არის საფარული. მეუღლის ზარის შემდეგ დიდი დრო არ გასულა და სიკო დოლიძე მთავრობაში დაუბარებიათ და სასწრაფოდ მოსკოვში ჩასვლა უბრძანებიათ. მაშინ ქართველი რეჟისორი და მთელი შემოქმედებითი ჯგუფი სტალინის, შემდეგში კი სახელმწიფო პრემიით დაუჯილდოებიათ. როგორც მოგვიანებით გაირკვა, ასეთი რამ მომხდარა: ერთ მშვენიერ დღეს სტალინი ბერიასთან ერთად საზაფხულო აგარაკზე მიემგზავრებოდა. ყველასთვის ცნობილია, რომ ის ყველაფრის საქმის კურსში იყო და განსაკუთრებით — თუ საქმე საქართველოს ეხებოდა. მისი ყურადღების მიღმა არც „ჯურ-

ღის ფარი“ დარჩენილა. ბერიასთვის უკითხავს, ქართველები რომ ფილმს იღებდნენ, იმ ფილმს რა ბედი ეწიაო? ბერიას არაფერი სცოდნია, მაშინ სტალინს მოუთხოვია, რომ მისთვის ფილმი ეჩვენებინათ. სასწრაფოდ გადაუგზავნიათ თბილისიდან ფილმი სტალინის აგარაკზე და იქ უჩვენებიათ. დარბაზში სულ ხუთი ადამიანი მსხდარან. ფილმის ყურების შემდეგ საოცარი სიჩუმე და დაძაბულობა ყოფილა. რამდენიმე წუთიანი დუმილი სტალინს დაურღვევია, მოტრიალებულა და სხამაღლა უთქვამს: — რას იტყვით, არ ეკუთვნის ჩვენი სახელობის პრემიაო?! ზუსტად ერთ კვირაში ფილმი ეკრანებზე გამოვიდა და დიდი აღიარებაც მოიპოვა.

ეკა ნასყიდაშვილი

კადრი ფილმიდან „დარიკო“

„დღე უკანასკნელი, დღე პირველი“

წეროვანთან რომ ჩაქრა პარსკვლავი, მაშინ ეპოქა დასრულდა დიდი...

„მე ხატივით ვემთხვევი გამარჯვებას გონების, არის რალაც ამაში, რითაც სამანს გასცდები!.. არც ის იყო შემთხვევით ღელვა სტადიონების, ღელვა სტადიონების ყიფიანის თამაშით!..“

რეზო ამაშუკელი

რამდენი რამ დანერგა და თქმულა ამ მართლაც ლეგენდარული ფეხბურთელისა და პიროვნების შესახებ მის სიცოცხლეშიც და გარდაცვალების შემდეგაც სიტყვა-კალმის დიდოსტატების თუ უბრალოდ „ყიფოს“ ახლობლების მიერ. და მე, ვინც არც ერთი მათგანი არ ვარ, რა უნდა ვთქვა უკეთესად ან ახალი? ამიტომაც წინამდებარე წერილს მხოლოდ ერთი პრეტენზია აქვს — ჩემი გადმოსახედიდან სიყვარულით გავიხსენო დიდი დათო ყიფიანი. სიყვარული კი, იმის გარდა, რომ „ვერტიკალურია და ბრუნვადი“, სუბიექტურიც არის და, აქედან გამომდინარე, მავანს, ალბათ, ტენდენციურადაც შეიძლება მოეჩვენოს წინამდებარე წერილი, რაც სრულებით არ მადლევენს...

დიახ, ის, რაც თავის დროზე გალაკტიონმა წინამურზე და ილიას შესახებ ბრძანა, იმის მცირე პერიფრაზით „ყიფოს“ შესახებ წერილის სათაურად აღება უპრიანი მგონია. რასაც, თუ „გავშლით“, გამოვა, რომ წეროვანთან იმ საშინელ დღეს ოფიციალურად დასრულდა ყიფიანის ეპოქა ფეხბურთში, თორემ, ფაქტობრივად, ის მაშინ დამთავრდა, როდესაც „ყიფო“ 1982 წლის შემოდგომაზე კრასნოდარის ყუბანთან უსახურმატჩში უკანასკნელად გამოვიდა „დინამოს“ სტადიონის მწვანე მინდორზე. თორემ, ვიმეორებ, „ყიფოს“ სიკვდილი (კიდევ ერთი პოეტის არ იყოს, რაც „საშინლად

იყო მართალი“), ეპოქის დასასრულის ოფიციალურად გაფორმება, გნებავთ, ფარდის დაშვება იყო!

დათო ყიფიანს, რა თქმა უნდა, წინამორბედებიც ჰყავდა: ბორის პაიჭაძე, ბასა ლოლობერიძე, მიშა მესხი, სლავა მეტრეველი, შოთა იამანიძე და ა. შ. ლეგენდარული ფეხბურთელები იყვნენ, რომლებმაც მართლაც ეპოქები შექმნეს ქართულ ფეხბურთში და არა მხოლოდ ქართულში. იმავეს თქმა „ყიფოს“ თანაგუნდელების მიმართაც შეიძლება. უპირველესად, ვოვა გუცავევი და ვიტალი დარასელია. აღარაფერს ვიტყვი ყიფიანის „დინამოს“ პრაქტიკულად მთელს დანარჩენ „სასტავზე“, რომლებიც, დარწმუნებული ვარ, დღეს რომ თამაშობდნენ, სოლიდურ „ფორას მისცემდნენ“ ბევრ დღევანდელ, მრავალმილიონად შეფასებულ ე.წ. ვარსკვლავებს. დასახელებულ თუ ვერდასახელებულ (ვინ და რა მოთვლის მაგათ ბოლომდე?) მქუხარე სახელების გვერდით, ჩემთვის მაინც გამოირჩევა დათო ყიფიანი.

იმიტომ, რომ ჩემი თაობის ფეხბურთელი იყო? ანუ, ზემოთ ჩამოთვლილი მესხები და მეტრეველები კი მინახავს მწვანე მინდორზე, მაგრამ იმას, რასაც ნამდვილი და არა ბავშვური „ბალელშიკობა“ ჰქვია, ჩემმა თაობამ სწორედ „ყიფოს“ დროს დაიწყო! მაშ, მხოლოდ ამიტომ? არა მგონია, რის დასტურადაც იმავე მიშა მესხის სიტყვებს მოვიყვან დათო ყიფიანზე თქმულს:

„ბორია პაიჭაძის თამაში მე არ მინახავს და ვერ ვიტყვი. ხოლო ყველა დანარჩენს შორის, ვინც მე ვნახე და დღესაც ვუყურებ, დათოსნაირი ჩვენ არ გვყოლია“...

როგორც იტყვიან, აქ კომენტარი ზედმეტია — ვინ ვინ და მიშა მესხმა (ვისაც ყალბი თავმდაბლობის გარეშე „საკუთარი წონის“ თუ დარ ფეხბურთელად მხოლოდ მანე გარინჩა მიაჩნდა(!!!), მაგრამ ამაზე სხვა დროს) კარგად იცოდა, რა იყო დიდი ფეხბურთი და, აქედან გამომდინარე, ისიც, რასაც ამბობდა „ყიფოზე“.

როგორც იტყვიან, სიტყვამ მოიტანა და გარინჩა ვახსენე. ამასთან დაკავშირებით დიდი რეზო ლალიძის ერთი ინტერვიუ მახსენდება, რომელიც ამ 30 თუ მეტი წლის წინათ სადღაც ნავიკითხე. ციტირებაზე თავს ვერ დავდებ, მაგრამ შინაარსით დაახლოებით ასე ბრძანა გენიალურმა კომპოზიტორმა და დიდმა ქართველმა: „ვინმე თუ „თავის“ ჯუზეპე ვერდის და ენრიკო კარუზოს ახსე-

ნებს, მე ჩემი ზაქარია ფალიაშვილი და ვანო სარაჯიშვილი უნდა ვთქვაო”...

ჰოდა, მეც მანდა ვარ — თუ ვინ-მე თავის პელე-მარადონებს, პლატინი-ზიდანებს და ა. შ. იტყვის, მე არა ნაკლები რიხით ვახსენებ მიშას, სლავას, ვოვას, ვიტალის და, რა თქმა უნდა, უპირველესად, დათო ყიფიანს. არა იმ გაგებით, რომ „ყიფო“ აბსოლუტურ განზომილებაში, შინ თუ გარეთ უპირველესი მგონია, არამედ სწორედაც, რომ რეზო ლალიძის გაგებით, **დათო ყიფიანიც იმას ნიშნავს საქართველოსთვის, რასაც პელე — ბრაზილიისთვის და მარადონა — არგენტინისთვის, დისტაფანო — ესპანეთისთვის, ან კრუიფი — ჰოლანდიისთვის, პლატინი — საფრანგეთისთვის და ა.შ.**

რაც შეეხება წმინდა საფეხბურთო ასპექტებს, აქაც, არა მგონია, საქმე „ჭაკად გვეკონდეს“ — ზემოთ ჩამოთვლილ ფეხბურთის „მეფე-თავად-აზნაურთა“ შესრულებითაც იშვიათად მინახავს ისეთი სიზუსტის ე. წ. გრძელი პასი, როგორცაც რამდენიმეს ასრულებდა ყიფიანი პრაქტიკულად ყველა მატჩში, მნიშვნელოვანში თუ უმნიშვნელოში. ბურთთან დამოკიდებულება? მსგავსი ტექნიკა, ბურთთან „შენობითი ურთიერთობა“ ხომ მის დროსაც, და მითუმეტეს ახლა, დიდი იშვიათობა იყო და არის.

მაყურებელზე თამაშობსო! — იძახდნენ „ყიფოს“ მომხრენი, რომელთა გასაგონად მაშინაც ვამბობდი და ახლაც გავიმეორებ: შემირცხვენია ის ფეხბურთელი, რომელიც მაყურებლისთვის და მაყურებელზე არ თამაშობს! კარგ მთქმელს (კარგის მქმნელსაც) კარგი გამგონე უნდაო და, როდეს-

საც დიუსელდორფის ფინალში „ყიფომ“ კრაუზესთან დუელის დასასრულს კისერზე გაიჩერა ბურთი (იმ კრაუზესთან, ვინც მთელი 90 წუთი „ბუცებზე კბენდა“), ზოგზოგებივით, ეს იაფვასიან საცირკო ტრიუკად კი არ აღმიქვამს, არამედ ეს ეპიზოდი იყო ბურთის ენით ნათქვამი თბილისური ჟარგონი — ნადი, ბიჭო, ტოლი ნახე, კოჭი გააგორეო! გნებავთ, ვირტუალური ავტოგრაფი, გამარჯვების თასზე წაწერილი.

სწორად შენიშნა ერთხელ ჩემთან საუბარში „ათიანის“ რედაქტორმა და „ყიფოს“ სიყრმის მეგობარმა გიორგი გორგოძემ: — **„ყიფიანის „დინამოს“ დროს თბილისში ფავორიტის სტატუსით გუნდი (საბჭოთა თუ ევროპული. — ავტ.) არ ჩამოსულა“.** მოგვიგია და ნაგვიგია კიდევ, მაგრამ, როგორც იტყვიან, პირველ ნომრად ყოველთვის ყიფიანის „დინამო“ თამაშობდა. აქედან გამომდინარე, მაშინდელი „ბალელშიკებისთვის“ უცხო იყო წილისყრისწინა

შიშები, თუ ვინ შეგვხვდებოდა, რადგან, თუ „იმათ“ პლატინ-კიგან-დალგლიშ-რუმენიგეები ჰყავდათ, ჩვენ ყიფიანის იმედად არავისი გვემინოდა!

ზემოთ ყიფიანის „დინამო“ ვახსენე და თითქმის იმავეს რუსულად გავიმეორებ — „Команда Давида Кипиани“! ასე მოიხსენიებდა რუსული საბჭოთა მედია, როდესაც თბილისის „დინამო“ რუსეთში სათამაშოდ ჩადიოდა. არადა, ეს მაშინ, როდესაც იყო და სრულიად დამსახურებულად, „Команда Валерия Лобановского“ კიევის „დინამო“ და, გნებავთ, მოსკოვის „სპარტაკი“ — „Команда Константина Бескова“. არა და არ გახდა თბილისის „დინამო“ „Команда Нодара Ахалкаци“, რაც, რბილად რომ ვთქვათ, არ სიამოვნებდა ქართული ფეხბურთის „გურუდ“ შერაცხულ, გაუცინარ ხელმწიფეს, ცხონებულ ნოდარ ახალკაცს.

ამასთან დაკავშირებით თუ აქედან გამომდინარე, ორი რამ მახსენდება: ერთი დიდი ეროსი მანჯგალაძის ნათქვამი, რაც, თუ არ ვცდები, ჟურნალ „მნათობში“ ნავიკითხე და რაც დაახლოვებით ასე ჟღერდა — „რა გავაჭირეთ საქმე? ევროპის ერთი, რიგითი თასი მოვიგეთ. ასეთი გუნდით მეტიცისთვის უნდა მიგვეწვინაო!“ და მეორე, ფეხბურთის პროფესიულ

დათო ყიფიანიც იმას ნიშნავს საქართველოსთვის, რასაც პელე — ბრაზილიისთვის და მარადონა — არგენტინისთვის, დისტაფანო — ესპანეთისთვის, ან კრუიფი — ჰოლანდიისთვის, პლატინი — საფრანგეთისთვის და ა.შ.

დონეზე მცოდნის და გურმანის, ცხონებული გურამ ფანჯიკიძის ჩემთან პირადად თქმული მაშინ, როდესაც „ყიფო“ რამდენიმე დღის წასული იყო დიდი ფეხბურთიდან და ამის გამო ქართველი გულშემატკივარი შოკიდან ჯერაც ვერ გამოსულიყო — „გუშინ იყო დათო ჩემთან და გულდანყვევით მითხრა, — როდესაც ახალკაცს ვუთხარი ფეხბურთს თავს ვანებებ- მეთქი, ერთი არ მითხრა არ წახვიდო!“

ვისაც როგორც უნდა, ისე გაიგოს ეს უკანასკნელი აბზაცი! ერთ რამეს დავძენ მხოლოდ — დიდი ფეხბურთელების გარეშე არც ერთ მწვრთნელს დიდი გუნდი არ გაუკეთებია და საშუალო დონის მწვრთნელებს კი დიდი ფეხბურთელებით დიდი გუნდები შეუქმნიათ! ამის მაგალითი თუნდაც ყურნალისტი **შოაო სალდანიას**, რომელიც არა თუ დიდი არც მანამდე და არც შემდეგ მწვრთნელი საერთოდ არ ყოფილა, მაგრამ 1970 წლის ბრაზილიის, ყველა დროის საუკეთესო გუნდად აღიარებული ნაკრების „ტრენერი“ კი იყო. ამას კი იმით მიაღწია, რომ უბრალოდ თავი ერთად მოუყარა საუკეთესოთა შორის საუკეთესოებს. ეგ იყო და ეგ, რადგან არა მგონია, რომ პელესა და კამპანიას მატჩისწინა განსაკუთრებული „უსტანოვკები“ სჭირდებოდათ!

სხვათა შორის, ასევე არა მგონია, რომ „ტრენერსკი უსტანოვკის“ გამო ითამაშა „ყიფომ“ თითქმის მთელი პირველი ტაიმი ლონდონის „ვესტჰემთან“ ლამის სტოპერის პოზიციაზე, საიდანაც პრაქტიკულად მარტომ გადაწყვიტა იმ ისტორიული მატჩის ბედი — ეს რატომღაც მხოლოდ ყიფიანის გენიალურობის „თვითუსტანოვკის“ ბრალი მგონია და რა ვქნა?! მსგავსი მაგალითების გახსენება კიდევ ბევრის შეიძლება...

მტკიცედ მჯერა, რომ მხოლოდ „ფარსადანოვიჩის“ შეედლო ყიფიანისთვის, მისი ემოციური და აქედან გამომდინარე მცდარი (ფეხბურთიდან ნაადრევი წასვლა რომ შეცდომა იყო, ეს თავად „ყიფომაც“ აღიარა მოგვიანებით) გადა-

წყვეტილების შეცვლა, რითაც მინიმუმ 2-3 წელიწადი გაგრძელდებოდა ის, რასაც დღესასწაულების ჩუქება ერქვა და რითაც ასე ვყავდით განებივრებული დათო ყიფიანს! მაგრამ მოხდა ის, რაც მოხდა. „ყიფო“ წავიდა და ნოდარ ახალკაცმა ახალი, ბოლოს და ბოლოს, „Команда Ахалкаци“-ს მშენებლობა დაიწყო...

როგორც მაშინ ამბობდნენ, ვიტალი დარასელიას ირგვლივ იყო ჩაფიქრებული ეს ამბავი. მაგრამ ვიტალი, ეს ლეგენდარული აფხაზი ფეხბურთელი და ვარსკვლავბიჭუნა, ნამდვილად ვერ იყო „ყიფოს“ დარი სიკაშკაშის ვარსკვლავი. თანაც, სულ მალე ტრაგიკულად დაიღუპა და აქედან რა გამოვიდოდა, არავინ იცის. სამაგიეროდ ის ვიცით, რაც ვნახეთ — დარჩენილი, ყიფიანის ძველი გვარდიის ბიჭები აშკარად უხალისოდ (განსაკუთრებით ვოვა გუცაევზე ითქმის ეს) ირჯებოდნენ „ყიფოს“ გარეშე და ნელ-ნელა ისინიც წავიდნენ. შედეგად კი ის მივიღეთ, რომ თბილისის „დინამო“, გუნდი, რომელიც ერთადერთი იყო კავშირში, რომელიც ათეულს მიღმა არასოდეს ყოფი-

ლა(!!!), ახალკაცის „ტრენერობის“ ბოლოს ძლივს გადაურჩა უმაღლესი ლიგიდან გავარდნას! ასე რომ, თუ ახალკაცის ხელში მივალწიეთ არნახულ დადებით შედეგებს, უარყოფითი კუთხითაც იგივე გამოდის.

როგორ არ გავიხსენო ვალერი ლობანოვსკი და ოლეგ ბლოხინი? ბლოხინი, რომელიც, ყიფიანისგან განსხვავებით, ბოლოს ფეხებს ძლივს დაათრევდა, მაინც არ გაუშვეს, ბოლომდე გამოწურა (ამ სიტყვის კარგი გაგებით) ვალერი ვასილიჩმა. „ბებერი“ ბლოხინის ქარიზმის აურაში გამოზარდა, გამოანართო ახალი თაობა, რომელმაც 1986 წელს მეორედ აჩუქა უკრაინელ ხალხს ევროპული ტრიუმფი!

აი კიდევ რაში უნდა გამოგვეყენებინა „ყიფოს“ გენია და ქარიზმა! ამას დაუმატეთ ისიც, თუ როგორ ნაჩქარევად დავტოვეთ სსრკ-ის „იმპერიული ჩემპიონატი“ და ქართული ფეხბურთის დღევანდელი სავალალო დონის კიდევ ერთი (იქნებ უმთავრესი) მიზეზიც სახეზეა! სხვათა შორის, მასწავლებელი და შეგირდი მაშინაც საპირისპირო ბანაკებში აღ-

მოჩნდნენ. „ფარსადანოვიჩი“ ურ-აპატრიოტი პეტრიაშვილების გვერდით, ყიფიანი კი მიშა მესხის, სლავა მეტრეველის, ბორია პაიჭაძის, მურთაზ ხურცილავას და სხვა, უმცირესობაში მყოფ სალად მოაზროვნეთა შორის!

ეჰ! სიტყვა გამიგრძელდა და ეს ნერილიც, მგონი, ახალკაცის კრიტიკას უფრო დაემსგავსა, ვიდრე „ყიფოს“ მოსაგონარს, არა? მაგრამ რა ვქნა?! ერთზე მეორის გარეშე საუბარი არ გამოდის. რადგანაც მაშინაც და, მითუმეტეს ახლა, უფრო აშკარად ჩანს, რომ ამ ორი პიროვნების ურთიერთობა, რბილად რომ ვთქვათ, მენტალური შეუთავსებლობის ფონზე მიმდინარეობდა — ბევრმა შეიძლება არ იცის, რომ დათო ყიფიანს ჯერ კიდევ 70-იანი წლების ბოლოს ჰქონდა ფეხბურთიდან წასვლის მცდელობა, ანუ მაშინ, როდესაც სპორტული კარიერის, საფეხბურთო ოსტატობის პიკზე იყო.

„ფარსადანოვიჩს“ კატეგორიულად მოუთხოვია „ყიფოსთვის“ მისი სამეგობროს ხშირი ვიზიტების ალაგმვა დიღმის ბაზაზე. რაზეც დათოს, საერთოდ წავალ გუნდიდანო, უპასუხნია, ანუ დიდ ფეხბურთს დიდი სამეგობრო, გნებავთ, კაცობა არჩია!!! ახალკაცს ყიფიანისთვის არც მაშინ „დაუგლეჯია კალთები“ და მხოლოდ მაშინდელი შს მინისტრის, ნალდი ქართველი კაცის, შოთა გორგოძის უშუალო ჩარევის შემდეგ დაბრუნდა დათო „დინამოში“.

ესეც სიტყვამ მოიტანა და მის სამეგობროზეც უნდა ითქვას. თუმცა გასაგები მიზეზების გამო ჩემგან უხვსიტყვაობა აქ არ ეგების. ამაშიც ნიჭიერი კაცი იყო. „მაღალი, უხვი, მდაბალი“ — ასე უპრიანი მგონია იმის გამოთქმა, რაც „ყიფოს“ მოედანსმიღმა ცხოვრებაზე წამიკითხავს თუ გამიგონია. დიდი სამეგობროს შემწე და დამხმარე, ხშირ შემთხვევაში, ანონიმურად. უკანასკნელს ამოიღებდა ჯიბიდან და დახარჯავდაო, — თვალ და ხმაცრემლიანმა მითხრა ერთხელ სუფრაზე, „ბებერმა“ ვერელმა და ლამის „ყი-

ფოს“ მამობილმა ლევან ჭაჭიაშვილმა, რომელიც დღესაც საკუთარი შვილივით გლოვობს დათო ყიფიანს.

და ბოლოს, რამდენიმე წლის წინ გაზეთ „კვირის პალიტრის“ ბოლო გვერდზე წავანყდი სტატიას სათაურით — „აუ, რა იქნებოდა ესპანეთში ბრაზილიასთან, ყიფიანი და გუცაევი რომ ყოფილიყვნენ“... ნერდა ვილაც (გვარი არ მახსოვს) ჩემსავით „დინოზავრი“ ავტორი. არადინოზავრებისთვის, ანუ ახალგაზრდებისთვის განვმარტავ, რომ იგულისხმებოდა 1982 წლის ესპანეთის მუნდიალი, სადაც ბრაზილია და სსრკ შეხვდნენ (2:1) ერთმანეთს. ალბათ, მიხვდით, რომ იმ სტატიის ავტორი ვარაუდობდა, იმ შემთხვევაში, თუ იმ დროის უპირველესი საბჭოთა (იქნებ არა მხოლოდ საბჭოთა?) ვარსკვლავები დათო და ვოვა იქნებოდნენ „სასტავში“, თამაში სხვა შედეგითაც შეიძლებოდა დასრულებულიყო.

მაგრამ მე სულ სხვა რამისთვის გავიხსენე ძველი გაზეთი — თუ რამით არის ნაკლები ჩვენი „ყიფო“ თავისი დროის „იმათ“ ვარსკვლავებზე, მხოლოდ იმით, რომ

მუნდიალზე თამაშის საშუალება არ მისცეს. უფრო სწორად, **მეტი თუ არა, მარადონას გარდა, ყველა დანარჩენზე ნაკლები არ იყო.** უბრალოდ, უმუნდიალობის გამო სხვებზე ნაკლებად „წავაროჩენები“ არიან ვოვაც და დათოც, თორემ...

სტადიონზეც იმიტომ ვერ დავდივარ, რომ სხვა, მართლაც დიდი ქართული ფეხბურთიც მინახავს და იმ საცოდაობის ცქერას, რომელსაც დღეს ქართულ ფეხბურთს უწოდებენ (ნურავინ მიწყენს, სხვა სტანდარტებს ვარ ჩვეული), ყიფიანის დინამოს ვიდეოჩანანერების ყურება მიჩვენია.

მართლაც, ნეროვანთან რომ ჩაქრა ვარსკვლავი, მაშინ ეპოქა დასრულდა დიდი! და ახალი რომ არ იწყება? არადა, მამაჩემის თაობა ამ მხრივაც ბედნიერი იყო — „საკუთარ“ მესხებსა და მეტრეველებზე ხომ „იკაიფეს“ და სიბერეში „ჩემი“ ყიფიანის დინამოთიც გაიხარეს!

ღმერთო, იქნებ მეც მარგუნო ბედნიერება და სიბერეში სტადიონზე მისვლის სურვილი გამიჩინო!..

ლავითი მხეიქა

თბილისის კულტურული განვითარება XVIII საუკუნეში

ქართული კულტურის მესვეურები ხედავდნენ, რომ XVII ს. მეორე ნახევრიდან „შეერიათ ქართველთა“ ყიზილბაშური, „უგვანო“ წეს-ჩვეულებანი. საჭირო იყო ეროვნული ქართული კულტურის შენარჩუნებისთვის ბრძოლის გაჩაღება. ამ საქმეში უდიდესი როლი შეასრულა ვახტანგ VI-მ. მან თავის ირგვლივ დარაზმა კულტურის მოღვაწეთა საკმაოდ მრავალრიცხოვანი დასი, რომელმაც დიდი სამუშაოები გაშალა. თბილისის სამეფო კარი „ერთგვარ პატარა აკადემიად“ იქცა (ა. ბარამიძე).

„სწორად გასაოცარი ხანა იყო ეს ხანა, — წერდა ივ. ჯავახიშვილი. — ასეთი დაუღალავი მადგარი მუშაობა, რომელსაც ერთი საზოგადო მიმართულება ჰქონდა, ფართოდ ღრმა ნიდაბი ეპყრა, უფლებას გვაძლავს ქართული მწერლობის ამ ხანას ენციკლოპედიური დავარქვათ სახელად. თითქმის ყველა იმდროინდელი მოღვაწის აზრი და გონება იმ ფიქრისაკენ იყო მიმართული, რომ ქართველი ხალხის შემოქმედებითი ნიჭის მრავალი საუკუნის ნამუშევარი და ნაჭირნახულები შეეპირებოდა, შეესწავლათ და შთამომავლობისათვის დამთავრებული, ყოველმხრივი წარმოდგენა და ცოდნა გადაეცათ. იმ დიდი საქმის მოთავედ და სულჩამდგმულად დიდებული, დაუპინჯარი ვახტანგი იყო“.

რი კერის ჩამოყალიბება ქ. თბილისში უაღრესად საჭირო იყო, რადგან, ვახტანგ VI-ის სიტყვებით რომ ვთქვათ, იმ დროს საქართველო „მრავალგზის მტერთაგან მოხრებულ იყო და არღა დამთომილ იყო ქართულსა ენასა ზედა სწავლა ესე ფილოსოფოსთა“, (რის გამოც) „სხვათა ენის კაცნი ქართველთა ეკიცხებოდნენ“.

ვახტანგი იყო „ყრმათათვის დიდად მოღვაწე და სწავლა-შემატების გულს-მოდგინე“.

სწავლა-განათლების განვითარებაში განსაკუთრებული წვლილი შეიტანა სულხან-საბა ორბელიანმა. მის მიერ შედგენილი საყოველთაოდ ცნობილი ლექსიკონი („სიტყვის კონა“) სასწავლო ნიგნად იყო გამიზნული. ასევე დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა საბას მიერვე დაწერილ ნიგნს — „სიბრძნე სიცრუისა“. იგი წარმოადგენს დიდაქტიკურ-მორალისტური ხასიათის ნაწარმოების ნიმუშს, რითაც ავტორმა „ახალი“, ორიგინალური იდეები წამოაყენა მომავალ თაობათა აღზრდა-განათლების დარგში და პედაგოგიკური აზროვნება მეცნიერულ ნიადაგზე დაამკვიდრა.

განათლებისა და მეცნიერების წარმატების საყრდენი გახდა თბილისში დაარსებული სტამბა. იგი მოეწყო რუმინეთის საეკლესიო-პოლიტიკური მოღვაწის — წარმოშობით ქართველის — **ანთიმოზ ივერიელის** აქტიური დახმარებით. ამისთვის ანთიმოზმა აქ მოავლინა თავისი მოწაფე **უნგრელახელი მიხაილ იშტვანოვიჩი.**

ქართული სტამბა 1708-1709 წლებში მოეწყო. სტამბისათვის მეფის სასახლესთან ააგეს „სახლები“ ანჩისხატისა და სიონის ტაძრებს შორის.

1709-1712 წლებში თბილისის სტამბაში დაიბეჭდა 14 წიგნი, რომელთაგან 11 სასულიერო ხასიათისა იყო, 2 — სასწავლო სახელმძღვანელო. 1712 წელს გამოიცა შოთა რუსთაველის გენიალური ქმნილება „ვეფხისტყაოსანი“. მისი პირველი მეცნიერული გამოცემა პირადად ვახტანგ მეფემ განახორციელა; ამისათვის მან დიდი ფილოლოგიურ-რედაქციული სამუშაოები ჩაატარა.

„ვეფხისტყაოსნის“ გამოცემას ვახტანგმა დაურთო ბოლოსიტყვაობა, რომელსაც „თარგმანი“ (განმარტება) უწოდა; დაასაბუთა გამოცემის აუცილებლობა, დასაბამი დაუდო უკვდავი ძეგლის მეცნიერულ-კრიტიკულ შესწავლას და მეცნიერულ რუსთველოლოგიას. „ვეფხისტყაოსნის“ გამოცემას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ქართული ლიტერატურის მომავალი განვითარებისთვის.

XVIII საუკუნის პირველ მეოთხედში ფართოდ გაიშალა მეცნიერული მუშაობაც. ცენტრალური ხელისუფლების ინიციატივით გარკვეული გარდატეხა მოხდა საისტორიო მეცნიერებაში. შეიქმნა ე. წ. „სწავლულ კაცთა კომისია“ ბერი ეგნატაშვილის მეთაურობით, რომელსაც დაევალა

„ქართლის ცხოვრების“ რედაქტირება-გამართვა და გაგრძელება.

საქართველოს ისტორიის მოთხრობის გამგრძელებლებმა განიხილეს საქართველოს ისტორიის ზოგი არსებითი საკითხი (საქართველოს პოლიტიკური დაშლა, სათავადოები, რუსეთთან ურთიერთობა და სხვ.). ისინი ძირითადად მაინც ქართლის წარსულს გადმოსცემდნენ.

მშობლიური ისტორიის შესწავლაზე მუშაობდა, აგრეთვე, XVIII საუკუნის დიდი ქართველი ისტორიკოსი ვახუშტი ბაგრატიონი, რომელმაც თავისი კაპიტალური ნაშრომი „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“, ანუ საქართველოს ისტორია, მოსკოვში დაასრულა 1745 წ. ახალგაზრდობის წლებში, როცა იგი თავის სახელოვან მამას მხარს უმაგრებდა ქვეყნის მმართველობაში (XVIII ს. 10-20-იან წლებში), როგორც ჩანს, საფუძვლიანად სწავლობდა საქართველოს გეოგრაფიას, ქართველი ხალხის ზნე-ჩვეულებებსა და მისი წარსულის საკითხებს. ვახუშტიმ ისარგებლა არამარტო ქართული დოკუმენტური წყაროებით, არამედ რუსეთში არსებული რუსული და უცხოური ლიტერატურითაც. ისტორიის გამართვისადმი მისი მიდგომა სრულიად ახლებური იყო ქართული ისტორიოგრაფიისათვის. ამ მხრივ ვახუშტი იმდროინდელი ევროპისა

და რუსეთის დანიშნულ დონეს უტოლდებოდა.

ვახუშტიმ რუსულიდან თარგმანა მსოფლიო გეოგრაფიის სახელმძღვანელო, რომელსაც 21 ფურადი რუკა დაურთო და საქართველოს შესახებ ცნობებს თავისი შენიშვნები დაუმატა.

XVIII ს. პირველი მეოთხედის მეცნიერებს უყურადღებოდ არ დაუტოვებიათ სხვა დისციპლინებიც. **ვახტანგ VI-მ შეადგინა ასტრონომია-კოსმოგრაფიის მოკლე კურსი, რომელშიაც განმარტებულია სხვადასხვაგვარი ცნობები თუ ტერმინები.**

ვახტანგ VI-ს შეუდგენია, აგრეთვე, „ნიგნი ზეთების შეზავებისა და ქიმიის ქმნისა“; იგი თვითონაც აწარმოებდა ქიმიურ ცდებს. ამავე სახელმძღვანელოზე უმუშავნია ვახუშტი ბატონიშვილსაც, რომელსაც მისთვის ფიზიკისა და ქიმიის დარგში ცდების საწარმოებლად მაშინ ხმარებულ ხელსაწყოთა ზოგიერთი ნახაზი დაურთავს.

განსახილველ პერიოდში გარკვეულად მოჩანს თბილისელთა დაინტერესება **ფილოსოფიური აზრის საკითხებითაც.** ეს გამოიხატა ბერძენ-რომაელ ფილოსოფოსთა გადმოქართულებასა და მათ გავრცელებაში. **ქართულად ითარგმნება სოკრატეს, პლატონის, არისტოტელეს, არისტოფანეს, ეპიკურეს აფორიზმები და**

სენტენციები, ადგენენ მათ შეხედულებათა კრებულებს. ღრმა ფილოსოფიური განსწავლულობა მოჩანს სულხან-საბას „ლექსიკონში“, სადაც მნიშვნელოვანი ადგილი ეთმობა ფილოსოფიურ ცნებათა ახსნას და სხვ. ქართული ლიტერატურაც ამ დროს მრავალუანროვანი და მალალმხატვრული გახდა.

კულტურული ცხოვრების ბაი-რახტარი მეფე ვახტანგი იყო „მრავალფეროვანი და ნაყოფიერი მწერალი-მწიგნობარი, მთარგმნელი, რედაქტორი, კომენტატორი, პოეტი“.

ვახტანგისა და საბას შრომის შედეგად ქართველ მკითხველთათვის ხელმისაწვდომი გახდა ძველ სპარსულ იგავ-არაკთა კრებული „ქილილა და დამანა“.

მას შემდეგ, რაც 1724 წელს განათლებისა და მეცნიერების წამყვან მოღვაწეთა დიდი დასი სამშობლოს მოსწყდა და რუსეთს გაიხიზნა, თბილისში დიდი ხნის განმავლობაში ჩაკედა კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობა. თბილისი დიდხანს, თითქმის 20 წელზე მეტი ხნის განმავლობაში გმინავდა ოსმალთა და ყიზილბაშთა ბატონობისას. ქალაქში ცხოვრება ჭირდა და მეცნიერულ-საგანმანათლებლო საქმისთვის არავის ეცალა.

ბანათლება

და მეცნიერება

თბილისში XVIII ს.

40-90-იან წლებში

მდგომარეობა მკვეთრად შეიცვალა ქართლში თეიმურაზ II-ისა და კახეთში ერეკლე II-ის გამეფების (1744 წ.), უფრო ზუსტად, ნადირ შაჰის გარდაცვალების შემდეგ (1747 წ.).

ქვეყნის კულტურული განვითარების მთავარი მზრუნველი და ხელშემწყობი ერეკლე II იყო, რომელსაც მხარში განათლებული ბატონიშვილი — ანტონ I ედგა. ერეკლესა და ანტონს მიაჩნდათ, რომ საქართველოს დანიშნულებისთვის საჭიროა „მამლსა შინა ჩუენსა განმრავლდნენ მეცნიერე-

ბითნი ნათელნი“, ერეკლესა და ანტონის ასეთი საქმიანობა უკვე 40-იანი წლებიდან დაიწყო, მაგრამ მას საგარეოპოლიტიკური ვითარება დიდხანს აფერხებდა.

შედარებით უფრო ხელსაყრელი პირობები განათლებისა და მეცნიერების განვითარებისთვის 70-იან წლებში შეიქმნა. ეს პერიოდი დაახლოებით 1770-1785 წლებს მოიცავდა: „უამსა ამას, ფრიად ბედნიერებასა შინა იყო წარმართებულ სამეფო ქართლისა და კახეთისა; რამეთუ განველო წელსა რაოდენსამე, რომელ არღარა მიელო ოხრება არცა უცხო თესლთაგან, არცა სრვისა და არცა სიყმილისგან, ხოლო უმეტეს ყუაოდა შორის ყოველსა საქართველოსა ქალაქი ტფილისი ყოვლითა წარმართებითა“. მაშინდელი საზოგადო მოღვაწენი დიდად აფასებდნენ ერეკლე II-ს როლს „საქართველოსა შინა მეცნიერებითისა ოქროსა საუკუნოისა შემოყვანისათვის“.

XVIII საუკუნეში თბილისი კვლავ რჩებოდა ამიერკავკასიის მთავარ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და კულტურულ ცენტრად. ტრადიციული ქართული ტოლერანტული პოლიტიკის წყალობით, თბილისში თავშესაფარს და უშიშარ სამყოფელს პოულობდნენ როგორც სომეხი, ისე აზერბაიჯანელი და აღმოსავლეთის სხვა ხალხების კულტურის მოღვაწეებიც.

განათლებისა და მეცნიერების დონა

XV-XVIII საუკუნეებში ქვეყნის საგარეო და საშინაო პოლიტიკური ვითარების სიმძიმის გამო საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების დონე საგრძნობლად ჩამორჩებოდა მაშინდელი ევროპის მოწინავე ქვეყნების დონეს. კულტურულ ტრადიციებს იცავდნენ, მაგრამ შემოქმედებითი საქმიანობის წინსვლა-განვითარება შეფერხებული იყო. ოსმალეთი ევროპასთან კონტაქტების საშუალებას არ იძლეოდა. ამის საშუალება საქართველოს მხო-

ელენე ახვლედიანი — „ქველი თბილისი“

ლოდ XVIII საუკუნის 60-იანი წლებიდან, რუსეთის გზით მიეცა. ამ დროიდან ქართველობა ევროპის მოღვაწეთა მხოლოდ იმ ნაწილს ეცნობოდა, რომელსაც რუსეთი, მაგრამ ესეც კი საკმაო აღმოჩნდა, რომ პროგრესისაკენ ლტოლვა ჩვენში კვლავ ახალი ძალით განახლებულიყო. 60-იანი წლებიდან გაიზარდა კონტაქტები ევროპასთან, გაიზარდა კულტურულ-სამეცნიერო ინფორმაცია, გაფართოვდა ინტერესების სფერო. თუ აქამდე თბილისში ქალაქის მოსახლეობის ეთნიკურ-კონფესიური სიჭრელის გამო საგრძნობი იყო აღმოსავლური კულტურულ-ყოფითი ელემენტები, XVIII საუკუნის შუა წლებიდან საქართველოს დედაქალაქი მტკიცედ დაადგა ევროპული ორიენტაციის გზას.

ეს ერეკლე II-ს პოლიტიკური ხაზის შედეგი იყო. **რუსი დიდმოხელე ს. ბურნაშოვი, რომელიც 1783-1787 წლებში დიპლომატიური მისიით თბილისში იმყოფებოდა, წერდა, რომ ერეკლე II „არაფრისაკენ ისე არ მიისწრაფვის, როგორც თავისი ხალხის ევროპულად გარდაქმნისაკენ“.**

განვილო საუკუნეთა მსგავსად, XVIII საუკუნის მთელ სიგრძეზე განათლებისა და მეცნიერების

განვითარება ჩვენში ეკლესიის ხელმძღვანელობითა და მეთვალყურეობით მიმდინარეობდა. ყურადღების ცენტრში თეოლოგია იდგა, მაგრამ ეპოქა უკვე „საქმიანი“ (პრაქტიკული) მეცნიერების დარგების განვითარებას მოითხოვდა და მათი ცოდნაც ჩვენში ნელ-ნელა ვრცელდებოდა. თეოლოგია-ფილოსოფიის ცოდნის წყაროდ ჩვენში ანტიკური და შუასაუკუნეებრივი ლიტერატურა რჩებოდა, გამოყენებით მეცნიერებათა ცოდნას კი ქართველები ევროპიდან (რუსეთის გზით) იძენდნენ.

სახალსო განათლება

XVIII საუკუნის მეორე ნახევარი თბილისის ისტორიაში განათლების წარმატების პერიოდი. დავით ბატონიშვილი არ აჭარბებდა, როცა ერეკლე II-ს დროინდელ საქართველოში სახალხო განათლების არსებობაზე წერდა. ერეკლე II-სა და ანტონ I-ს განათლების განვითარება უმნიშვნელოვანეს სახელმწიფო საქმედ მიაჩნდათ.

კათალიკოს ანტონ I-ის აზრით, განათლების შუქი თანაბრად უნდა ეფინებოდეს „მაღალთა და მდაბალთა“. განათლების განვი-

თარების თვალსაზრისით, მას იდეალად ესახებოდა ის მდგომარეობა, რაც მაშინ „რუსთა..., ფრანცისთა..., ანგლიელთა, პრუსიელთა“ ქვეყანაში არსებობდა.

სწორედ ამ მოსაზრებით იყო გაპირობებული ერეკლე II-სა და ანტონ I-ის პოლიტიკა განათლების დარგში, რასაც სულ მოკლე ხანში საყურადღებო შედეგი მოჰყვა; ყველაზე უფრო თვალსაჩინოდ ეს შედეგი სამეფოს დედაქალაქში გამოჩნდა.

1755 წლის 1 იანვარს თბილისში, ანჩისხატის ეკლესიის ეზოში, გაიხსნა „სემინარია ფილოსოფიისა“ — უმაღლესი სასულიერო სასწავლებელი. სემინარია მეფის ხარჯზე არსებობდა. მას განაგებდა მეფის დანიშნული რექტორი. სემინარიაში ასწავლიდნენ ქართულ წერა-კითხვას, გრამატიკას, რიტორიკას, სქოლასტიკას, ისტორიას, ფილოსოფიას (საკუთრივ ფილოსოფიას, ფიზიკას, მეტაფიზიკას, მორალის ფილოსოფიას, ლოგიკას, თეოლოგიას, მღვდელთმსახურების წესებს, არითმეტიკას, მათემატიკის საფუძვლებს...); სემინარიის სახელმძღვანელოები (ორიგინალური ან კომპილაციური) შექმნა ანტონ I-მა. სემინარიის პროგრამათა მიხედვით იყო შედგენილი. სწავლება წარმოებდა ლექციური სისტემით, სწავლის დამთავრებისას

ენცობოდა აქტი — საზეიმო შეკრება-გამოცდა, რომლის დროსაც იმართებოდა კურსდამთავრებულთა პაექრობა-შეჯიბრი. აქტს ზოგჯერ მეფე და კათალიკოსიც ესწრებოდნენ.

თბილისის სემინარიაში თავადაზნაურთა და სასულიერო პირთა შვილებს ლებულობდნენ, მდაბიონი სემინარიაში იშვიათად ხვდებოდნენ.

1741-1755, 1763 წლებში თბილისში არსებობდა კათოლიკეთა სასწავლებელი, რომელშიაც, გარდა საღვთისმეტყველო საგნებისა, ასწავლიდნენ ლათინურ, იტალიურ, ფრანგულ და ქართულ ენებს, არითმეტიკას...

არსებობს ცნობა, რომ 1780-1781 წლებში ი. რაინეგის და კათოლიკე პატრები მეფის სასახლეში სამეფო ოჯახის წევრებს ასწავლიდნენ ლათინურ, იტალიურ, ფრანგულ და გერმანულ ენებს. იმავე ცნობით, რაინეგის თბილისში გაუხსნია სამედიცინო სკოლა. ამ სკოლაში პატრებისგან მედიცინის საფუძვლები შეუსწავლიათ, სხვათა შორის, ცნობილ ქართველ ექიმებს — ანტონ და თათულა ყარაშვილებს და სოლომონ I-ის ექიმს ისარლოვს.

XVIII ს. მეორე ნახევრის თბილისში არსებობდა **კერძო დაწყებითი სასწავლებლების ფართო ქსელი**. ქართველთათვის ასეთი სკოლები იყო ნათლისმცემლის,

კალოუბნის, სიონის, ქაშვეთის, მეტეხისა და ანჩისხატის ეკლესიებთან. სკოლებში ასწავლიდნენ: საღვთო სჯულს, ქართულ წერა-კითხვას, არითმეტიკას, გალობას, უფრო დანიშნულ მოსწავლეებს — გრამატიკას, ძველ ისტორიას და ფილოსოფიასაც. ამ სასწავლებლებში 400-მდე მოსწავლე იყო. **სკოლების მუშაობას ზოგჯერ თვით მეფე ამონებდა.**

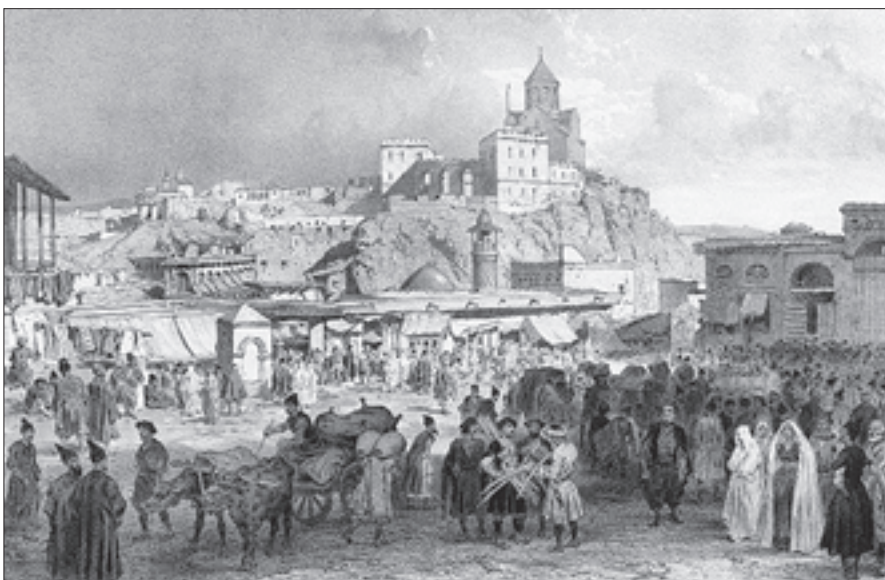
ჩვენამდე მოღწეულია რამდენიმე ცნობა იმის შესახებ, თუ რას სწავლობდნენ XVIII ს. მეორე ნახევრის თბილისის ქართველ არისტოკრატთა შვილები. გიორგი ბატონიშვილს (შემდეგ გიორგი XII) შეუსწავლია: ქართული წერა-კითხვა და გრამატიკა, თურქული, ბერძნული და სომხური ენები, საქართველოს ისტორია („ქართლის ცხოვრება“), ფილოსოფია, ბიბლია, სახარება, გალობა... იოანე ქართველიშვილსაც თავისი დროისთვის კარგი განათლება მიუღია, შეუსწავლია სამეცნიერო ნიგნები, იოანე დამასკელის ნაშრომები, ფილოსოფიური ტრაქტატი — პორფირი ტირელის „არისტოტელეს კატეგორიათა შესავალი“ და სხვ.

თბილისში კერძო დაწყებითი სასწავლებლები ჰქონდათ სომხებს და მაჰმადიანებსაც. ამ სკოლებში სწავლება მათს მშობლიურ ენებზე იყო.

საგარეო ურთიერთობათა გაცხოველებამ საჭირო გახადა უცხო ენების მცოდნეთა მომრავლება.

XVIII საუკუნეში თბილისელებს შესაძლებლობა ჰქონდათ, შეესწავლათ ფრანგული, იტალიური, ლათინური, გერმანული, რუსული და აღმოსავლური ენები. 1788 წლის ახლო ხანებში თბილისში ქართველთათვის გაიხსნა კერძო სკოლა, რომელშიაც რუსულ ენას ასწავლიდნენ.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია თბილისში ქალთა განათლების განვითარება, რასაც ჩვენში უძველესი ტრადიცია ჰქონდა. თბილისელი ქალები საშინაო განათლებას ლებულობდნენ; მათ ასწავლიდნენ წერა-კითხვას, ლოცვებს, არითმეტიკას, ხელსაქმეს... **იოანე**

ბატონიშვილს მიაჩნდა, რომ ქალს „ნამდვილად უნდა ასწავლონ ყოველი მეცნიერება, ლეოლრაფია, ზნეთსწავლულება, არითმეტიკა, ხელთსაქმეობა და იკონომია“.

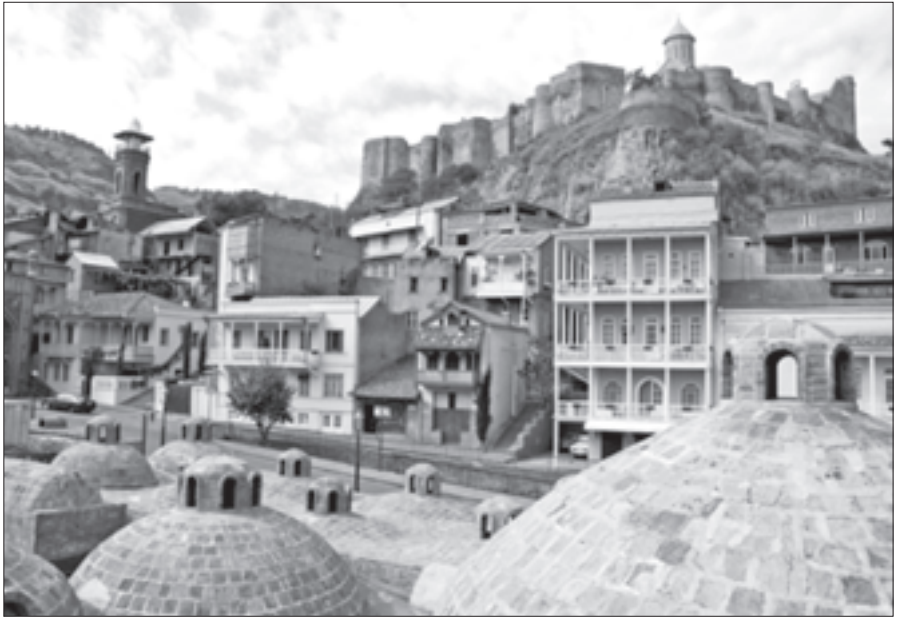
განათლებაზე ზრუნვა ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმებამდე რჩებოდა ცენტრალური ხელისუფლების ყურადღების ცენტრში. 1783 წ. ტრაქტატის დადების შემდეგ, რასაც, ქართველ პოლიტიკოსთა ვარაუდით, ქართლ-კახეთის სამეფოს აყვავება უნდა მოჰყოლოდა, ჩვენმა სახელმწიფო მოღვაწეებმა საჭიროდ მიიჩნიეს ძირეული რეფორმების ჩატარება, მათ შორის განათლების დარგშიც. დავით და იოანე ბატონიშვილების რეფორმათა პროექტებით თბილისში სახელმწიფო ხარჯზე უნდა გახსნილიყო საერო და სასულიერო სკოლები: მაღალი კატეგორიისა — თავადაზნაურთა და წარჩინებულ მოქალაქეთათვის, დაბალი — მსახურთა და ვაჭართა შვილებისათვის.

1795 წლის სექტემბერში თბილისის აოხრებამ ქალაქის საგანმანათლებლო-კულტურულ ცხოვრებას მძიმე დაღი დაასვა. სემინარიამ და სკოლების უმეტესობამ არსებობა შეწყვიტა.

წიგნის ბეჭდვა

ვახტანგ VI-ის ემიგრაციაში წასვლის შემდეგ გაუქმებული სტამბა თბილისში მხოლოდ 1749 წელს აღსდგა. სტამბა თეიმურაზ II-ის დროს საპატრიარქო სასახლეში იყო გამართული, შემდეგ კი მეფის სასახლის ეზოში გადაიტანეს. 1782 წელს მოძველებული სასტამბო მეურნეობა განაახლეს. 1749-1790 წლებში ამ სტამბაში 60-მდე დასახელების წიგნი დაიბეჭდა, მათი დიდი უმრავლესობა სასწავლო დანიშნულების სასულიერო ხასიათისა იყო, მაგ. „დავითნი“, რომლითაც კითხვას ასწავლიდნენ.

თბილისის სტამბის გამოცემათა ტირაჟი 400, 800 და 1000 ცალს შეადგენდა. მარტო 1783-1793 წლებში 10 დასახელების 8000 ცა-

ლი წიგნი დაიბეჭდა. თბილისის სტამბაში დაბეჭდილი წიგნები დასავლეთ საქართველოშიც იგზავნებოდა.

არსებობს ცნობა, რომ 1763-1769 წლებში თბილისის სტამბაში იბეჭდებოდა „ბრძანება და უწყება“ — მეფისა და პატრიარქის განკარგულებათა ფურცელი. მისი გამოცემა განახლებულა 1783 წელს „ლეპორტის“ სახელწოდებით.

ალა-მაჰმად ხანის შემოსევის დროს მესტამბეებმა სტამბის მონყობილობა, რაც მოასწრეს, მინაში ჩაფლეს. მტერმა სტამბა დაარბია და გადაწვა. თბილისში დაბრუნებისთანავე ერეკლემ სტამბის ნანგრევებიდან გადამალული მონყობილობა მოაგროვებინა და სტამბის აღდგენას ფიქრობდა. სტამბის მონყობილობის ნაწილი 1798 წელს ერთმა თბილისელმა ვაჭარმა განჯაში წახა, გამოისყიდა და გიორგი XII-ს მიართვა. გიორგი XII სტამბის აღდგენას შეუდგა, მაგრამ ვერ მოასწრო და მის შემდეგ ამ საქმეზე დავით ბატონიშვილი ზრუნავდა. **დავითმა და კათალიკოსმა ანტონ II-მ სტამბის ახალი შენობაც ააგეს და 1799 წელს სტამბა ამუშავდა. 1800 წელს ამ სტამბაში დაიბეჭდა ორი წიგნი — „დაუჯდომელი“ და დავით ბატონიშვილის „ნარკვევი“ — საქართველოს ისტორია.**

წიგნების გადაწერა. ბიბლიოთეკა-წიგნსაცავები

თბილისის სტამბა წიგნებზე გაზრდილ მოთხოვნილებას ვერ აკმაყოფილებდა, ამიტომ კვლავ გრძელდებოდა წიგნების ხელით გადაწერა-გამრავლების ტრადიცია. როცა წიგნზე დიდი მოთხოვნილება იყო, წიგნების გამრავლებას აჩქარებდნენ: ერთი მკითხველი (მოკარნახე) ერთდროულად 20-30 გადამწერს კარნახობდა. **განთქმული გადამწერნი იყვნენ: იესე ოსეს ძე, ნიკოლოზ მაღალაძე, ტრიფილე, იოანე მოძღვრიშვილი და სხვანი. ზოგჯერ გადაწერით მთელი ოჯახები იყო დასაქმებული, მაგ. განთქმული იყო კალიგრაფ მესხიშვილთა ოჯახი.**

განათლებისა და მეცნიერების განვითარებას დიდად უწყობდა ხელს თბილისში არსებული წიგნსაცავ-ბიბლიოთეკები. მდიდარი ბიბლიოთეკა ჰქონდა სამეფო კარს. **საპატრიარქოს წიგნსაცავში 76000 წიგნი იყო, წიგნსაცავი ჰქონდა თითქმის ყველა ეკლესიას. მრავალი წიგნი იყო განათლებულ საერო პირთა, მაგ. იესე ოსეს ძის, მზეჭაბუკ ორბელიანის, დავით ორბელიანის და სხვათა ბიბლიოთეკებში.**

„თბილისის ისტორია“, ტ. I გამოცემლობა „მერანი“, 1990

სიხლის ოსტატი

საქართველოს სახალხო არტისტი იპოლიტე ხვიჩია 31 დეკემბერს, იმერეთში, ხონის რაიონში 1910 წელს დაიბადა. 1934 წელს დაამთავრა თბილისის სამრეწველო-ეკონომიკური ტექნიკუმი. 1932-1936 წლებში იყო ხონისა და მარტვილის რაიონული თეატრების მსახიობი. ასრულებდა ძირითადად კომედიურ როლებს. იპოლიტე ხვიჩიას სახელს უკავშირდება ცნობილი ქართული ფილმები: „საბუდარელი ჭაბუკი“, „მანანა“, „თოფინები იცინიან“, „თხუნელა“, „პიერი მილიციის თანამშრომელი“, „ბოდიში, თქვენ გელით სიკვდილი“, „მე ვხედავ მზეს“, „შეხვედრა მთაში“, „მხიარული რომანი“ და ა. შ. გამოდიოდა ესტრადაზე. ხვიჩიას შემოქმედება მაცურებელს ხიბლავდა თავისი უბრალოებითა და ბუნებრიობით. იპოლიტე ხვიჩია დაკრძალულია თბილისში, საბურთალოს საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონში.

დღევანდელი ნოვრის სტუმარია ჩვენი იპოლიტე, ანუ ნაამბობი ქაზისა, როგორც ისევ იხინის

ჩვენი იპოლიტეც დაჭარმაგებულა, ამ ხუმრობა-ხუმრობაში და სიცოცხლე-სიცოცხლე სამოცდაათი წელი ჩამომარცვლილა. შეიძლება უცებ არც დაგვეჯერებინა, მაგრამ კალენდარს სად გაეჭევი?! — არც მაგ კალენდარშია მთლად ზუსტად, — ელიმება იპოლი-

ტეს. — მე გეტყვით, როგორც იყო... ნამდვილად 1910 წლის 31 დეკემბერს დავიბადე. ბაბუაჩემ კოსტა თოფურისა გამოუტანია ფილთა თოფი და მეზობლებს გაუგიათ ალექსი ხვიჩიას ოჯახში მეოთხე ბიჭის დაბადება (ორი დაც მყავდა).

ძალიან სუსტი დავბადებულვარ, ვკვდებოდი თურმე. მაშინ ბავშვს მოუნათლავს არ დამარხავდნენ და, რა თქმა უნდა, მღვდელი მოუყვანიათ. ღვთის მსახურს ჩავუსვვივარ თბილი წყლით სავსე ტაშტში და მეც გამოვბრუნებულვარ.

დამარქვეს იპოლიტე, მაგრამ კარგა ხანს ქვეყანა კუშიას მეძახდა. ეს მეტსახელიც ჩემი საცოდაობით შემერქვა. არ ვჭამდი, თურმე, არაფერს და ხან ქართულად მთხოვდნენ, ხან რუსულად — „კუში“, „კუშიო“.

სულ ავადმყოფსა და მილეულს დედაჩემი თურმე რაღაც წამალს მასმევდა, ერთხელაც შეშლია და წამლის მაგივრად სპირტი მოუცია, დამიჯერეთ, იმის შემდეგ სიცხე არასოდეს მქონია და, დიდობაში თუ ოდნავ შეუძლოდ გავხდებოდი, ცოტაოდენი არაყი იყო ჩემი წამალი...

ვიცინით გულიანად, იქვე მოფუსფუსე მეუღლეც თავს ვერ იკავებს.

— აბა, 15 ივნისი რაღა შუაშია, ბატონო იპოლიტე, ვინ გამოიგონა...

— დამლუპეს საპასპორტოში, რამდენიმე თვითაც დამაბერეს და თან დავთარიც ავვირიეს მეც და თქვენც. ასე იყო ეს საქმე: ქუთაისის თეატრის დირექციამ ორი თვის ხელფასით და მოსკოვში მივლინებით დამაჯილდოვა. პას-

პორტის მონესრიგება იყო საჭირო. მივიტანე საპასპორტოში და გამგზავრების წინა დღეს მივაკითხე. გაეზნათ თურმე ჩემი პასპორტი. რალას იზამდნენ, დაბადების თარიღი გვითხარი, სასწრაფოდ შეგივსებთო. მე გამგზავრების თარიღი გავიგონე და 15 ივნისი ვუკარნახე. ასე გაფორმდა ოფიციალურად ყოველივე... თუმცა ჩემი ხნის კაცისათვის ამას რალა მნიშვნელობა აქვს, ნეტა ისე ვიყო კარგად...

— ახლა უკეთესობა გეცობათ...

— თითქოს არა მიშავს, ისე ორი წელიწადი კი ჩამომაცილა ყველაფერს ამ ავადმყოფობამ...

რესპუბლიკის სახალხო არტიტი იპოლიტე ხვიჩია რომ საარაკოდ პოპულარული და მართლაც სახალხო მსახიობია, ეს თქვენზე უკეთ ვინ იცის, ძვირფასო მკითხველო. იგი, შეიძლება ითქვას, ერთი მოჰიკანთაგანია — სიცილის ოსტატთა იმ უფროსი თაობისა, რომლებმაც წარუშლელი კვალი დააჩნიეს ქართულ თეატრსა და კინოხელოვნებას.

დანებული წულუკიძის სახელმწიფო თეატრიდან (ახლა რომ სახალხოა) ი. ხვიჩიამ 200-მდე როლი შეასრულა ქუთაისის ლადო მესხიშვილის და თბილის-

სის რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო თეატრებში. და ყოველთვის უდუბლიოროდ. 62 მთავარი როლი — კინოში. ეპიზოდებზე ალარას ვამბობთ.

— გადასაღებ მოედანს თოკებს შემოავლებდნენ ხოლმე, ხალხი აწყდებოდა, დაგვანახვეთ, ერთი, ეს ლამაზი კაციო, — ეშმაკურად მეუბნება მეუღლე.

— ჰაი დედასა, ვინ იყო ის, პოლონეთში რომ გადასარევი ქალები შემოეხვია, ავტოგრაფი მოგვეციო! — არ ტყდება იპოლიტე. —

მაგას არ დაუჯეროთ, ახლა დროებით ჩამომაშორა ავადმყოფობამ ჩემს საყვარელ ხალხს, თეატრს, კინოს, მაგრამ ღმერთმა ნუ ქნას, ისევ არ შევხვდე მათ, ჩემი საოცნებო სანჩო და გვადი ბიგვა არ ვითამაშო.

— აბა როგორ, პატივცემულო იპოლიტე, ასეც იქნება. მაგრამ უკვე ნათამაშევი როლებიდან ხომ არ გაიხსენებთ რომელიმეს?

— ოოო... დახუნდარა მიყვარს ძალიან „კოლხეთის ცისკარში“. კინოში უფრო მეტი — აი, თუნ-

დაც, „არ დაიდარდოში“, ანდა „მხიარულ რომანში“...

მასპინძელს საპატიო ადგილას გამოუკრავს ფოტოები: აქამო ლუი დე ფიუნესია, შამდებ ევგენი მორგუნოვი, გიორგი ვიციანი, ვასტანგ კიკაბიძე, კადრები საყვარელი ფილმებიდან...

— ეს ფეხბურთელები რა ამბავია, პატივცემულო იპოლიტე... (დავით ყიფიანი, რამაზ შენგელია, თამაზ კოსტავა, თბილისის „დინამო“ ვარჯიშის დროს...)

— ამათ ვენაცვალე, ახლა ტელევიზორი და ამათი გულშემატკივრობაა ჩემი მთავარი საქმე. ფეხბურთი, ლელობურთი თავიდან მიყვარდა. ქუთაისის თეატრში ფიზკულტურის კომიტეტს ვმეთაურობდი. დიდი ამბები გვქონდა, ფეხბურთის მატჩებიც კი მოვანყვეთ რუსთაველისა და მარჯანიშვილის თეატრის მსახიობებთან.

რუსთაველის თეატრს რომ შევხვდით, ეტყობა მაგრად ვთამაშობდით და ეროსი მანჯგალაძემ და რამაზ ჩხიკვაძემ ძლივს შემაჩერეს, ბურთის მაგივრად მე მომახვედრეს ფეხი. მოედანზე გაშლართულს თავი უფრო მტკიოდა. მერე გავიგე, თურმე სანამ წავიქცეოდი, ბურთი თავზე დამცემია. კარში კი შესულა, მაგრამ მე ჩემი დამემართა... 4:4 დამთავრდა ეს

შეხვედრა. ბანკეტზე ემანუილ აფხაიძემ ექსპრომტი მომიძღვნა: „მიტომ გახდა ნიჩიაო, თამაშობდა ხვიჩიაო“...

მარჯანიშვილებს რომ უნდა შევხვედროდით, ერთი ჩემი მეგობარი ექიმი შემომიჩნდა თამაშის წინ, ისეთ ნემსს გაგიკეთებ, სირბილში ვერავინ გაჯობოსო. მართლაც ხუთი წუთით ადრე გამიკეთა ნემსი და გავედი სათამაშოდ. ვატყობ, ძილი მერევა. თურმე იმ ჩემი ცოდვით სავსეს მორფი გაუკეთებია. გამიტანეს საკაცით. ერ-

თი ტაიმი გამოვიძინე და მერე მაინც ვითამაშე...

... დედას გამოექცნენ ცეროდენები, მაინც შემოყრიამულდნენ ჩვენთან, ცნობისმოყვარედ გვითვალთვალევენ.

- ჩემი ბადიშიშვილები არიან,
 - სიამაყით ამბობს მსახიობი.
 - ბედნიერი კაცი ბრძანდებით.
 - კი, ბედს არ ვემდური.
- მზე იჭრება ფანჯრებში, მომღიმარე მზე.**

ვ. მარდალაიშვილი, გაზეთი „კომუნისტი“, 1983 წ.

მარინე თხილელი

კოტე მარჯანიშვილის სახელობის აკადემიური თეატრის მსახიობი ბარბარე (ბანი) დვალისძე დედის, მსახიობ მარინე თხილელის ძველ ფოტოალბომს დიდი სიყვარულით ფურცლავს..

მის საოჯახო ფოტოალბომში მრავალი საინტერესო და ცნობილი ადამიანის ფოტოს დაუდევს ბინა. უპირველესად კი საუბარს ქალბატონი ბაიას მშობლებით დავიწყებთ. მისი **დედა ერთ-ერთი ცნობილი და ულამაზესი მსახიობი მარინე დამბროვსკაია (თბილელი) გახლდათ.** მას კარგად იცნობდნენ როგორც ჩვენს ქვეყანაში, ასევე მთელი მაშინდელი საბჭოეთის მასშტაბით. ქალბატონ ბაიას **მამაც ცნობილი ადამიანი გახლდათ — კაკი დვალისძე გიორგი ტოვსტონოგოვის მოსწავლე იყო. იგი ცოტა ხანს რეჟისორად მუშაობდა რუსთაველის აკადემიურ თეატრში. რამდენიმე საეტაპო სპექტაკლიც დადგა, მაგრამ შემდგომში მას, როგორც რეჟისორს, თეატრიდან წასვლა მოუხდა და წლების მანძილზე აკაკი დვალისძე იყო მაშინდელი საქართველოს კულტურის მინისტრის — ოთარ თაქთაქიშვილის პირველი მოადგილე,** შემდგომში კი — კინემატოგრაფისტთა კავშირის თავმჯდომარე. მიუხედავად კარიერული წარმატებისა, იგი მუდამ წუხდა, რომ ვერ მოახერხა, საკუთარ პროფესიას დაბრუნებოდა. ალბათ, ცოტამ თუ იცის, რომ თავდაპირველად ქალბატონი მარინე რუსულ-ფილოლოგიურ ფაკულტეტზე ჩაბარებისთვის ემზადებოდა და პედაგოგობაზე ფიქრობდა, მაგრამ ბედისწერა ერთმა ფოტომ შეცვალა. ვორონცოვზე ერთ ფოტოატელიეში 16 წლის მარინეს სურათი გადაუღია. ფოტოგრაფს მოსწონებია ეს სურათი და ვიტრინაში გამოუკრავს. მოგვიანებით ამ ფოტოატელიესთან აკაკი ფალავას ჩაუვლია. იმ პერიოდში ის თეატრალური სტუდიისთვის ლამაზ სახეებს ეძებდა. მისი ყურადღება მარინეს სურათს მიუპყრია. შემ-

დეგ კი თავად ფოტოგრაფს მიუსწავლებია მარინეს საცხოვრებელი. ამის შემდეგ მარინემ ოჯახისგან ფარულად ჩააბარა თეატრალურ სტუდიაში. შემდგომ კი მისი საიდუმლო ცნობილი გახდა მისი და-ძმისა და დედისთვის.
— მინდა აღვნიშნო, რომ ჩემი მშობლების წყალობით ბედნიერი ბავშვობა მქონდა. მცირე ასაკიდან ვურთიერთობდი და პირადად ვიცნობდი საქართველოს სახელოვან და ნიჭიერ შვილებს. დედას უახლოეს მეგობართა შორის არ შეიძლება არ გამოვყო ქალბატონი ვერიკო და ქალბატონი სესილია, განსაკუთრებით კი ქალბატონი სესილია. ის ჩვენთან ძალიან ხშირად მოდიოდა ხოლმე. უმეტესად საღამო ხანს შემოვივლიდა და შემდეგ იყო საუბრები, მხიარული ამბების მოყოლა...
ასევე ძალიან დიდ ხანს საუბრობდნენ დედა და სესილია ტელეფონით. დედა ამბობდა, მამაშენს რომ გავყევი, სესილია მთელი წელი არ მელაპარაკებოდაო.

მარინე თხილელი 16 წლის ასაკში, ვარანცოვზე ერთ-ერთ ფოტოატელიეში გამოწვანილი ფოტო

სულ მიკვირდა, როგორ შეიძლებოდა, მათ ერთმანეთისთვის ხმა არ გაეცათ. ეს ამბავი ასე იყო: დედა და მამა ძალიან დიდი ხანი იცნობდნენ ერთმანეთს, მაგრამ გვიან შეუღლდნენ. სესილიას შესანიშნავი მეუღლე გარდაცვლილი ჰყავდა. ერთ საღამოს დედაჩემთან დაურეკავს და ჩვეულებისამებრ ხანგრძლივი საუბარი გაუმართავთ. მერე სესილიას უთქვამს, — მე ხანში შესული ვარ და მარტო დავრჩი, მაგრამ შენ ჯერ

„ძალის ტვირთი“, მართას როლში მარინე თხილელი, 1958წ.

მეუღლესთან ერთად სოსუშვი

ბაია დვალისხვილი გამასთან ერთად

კონსტანტინე გამსახურდიასთან ერთად

ახალგაზრდა ხარ და ვინმე მოძებნე, გათხოვდიო. ამ დროს დედაჩემს და მამაჩემს უკვე რომანი ჰქონიათ და სწორედ იმ საღამოს გადაუნწყვეტიათ, საბოლოოდ დაეკავშირებინათ ბედი ერთმანეთისთვის. რამდენიმეჯერ რომ გაიმეორა თურმე სესილიამ ეს ფრაზა: „ცოდვა ხარ მარტო“, მარინეს უთქვამს: — არ ვარ მარტო, სესილია, კაკო დვალისხვილი მყავს სახლში და გადავწყვეტეთ, ერთად ვიყოთო. ამის თქმა და სესილიას ყურმისლის დახეთქება ერთი ყოფილა. გაბრაზებულა თბილელზე, ასეთი რამ როგორ დამიმალაო და ერთი წელი ემდუროდა.

კიდევ ერთ შემთხვევას იხსენებს ქალბატონი ბაია:

— როცა დედა თეატრალურის ბოლო კურსის სტუდენტი იყო, წაიყვანეს მთელი ჯგუფი ქალბატონი ვერიკო ანჯაფარიძის გასაცნობად. კარი რომ გააღეს, ვერიკო ამ დროს ფანჯრებს წმენდდა თურმე. დედასთვის ეს იმხელა შოკი იყო... მაშინ მას ვერ წარმოედგინა, რომ ვერიკოს, რომელიც ასეთ როლებს თამაშობდა და ასე-

გომოლის „რევიზორში“ მარია ანტონოვნას როლში

მსახიობი 82 წლის ასაკში

თი შესანიშნავი და მიუწვდომელი იყო სცენაზე, შეეძლო ფანჯრები გაეწმინდა, როგორც ჩვეულებრივ ქალს... ასეთი იყო მარინეს პირველი შეხვედრა ვერიკოსთან და მისი პირველი შთაბეჭდილება. შემდეგ ისინი დიდი მეგობრები გახ-

დნენ და ვერიკოც ჩვენი ხშირი სტუმარი გახლდათ.

ძალიან ხშირად დედა, ვერიკო და სესილია ერთად დადიოდნენ ბაზარში. მეც მივყვებოდი ხოლმე. მახსოვს, ხალხი როგორ შემოეხვეოდა მათ. ესენიც ყველას დიდი

გულისყურით უსმენდნენ და ესაუბრებოდნენ. ყოფილა შემთხვევები, როცა მე გადავაგინყდებოდი დედას ამდენ ადამიანთან ურთიერთობისას და უკვე წასვლისას მეძებდნენ ხოლმე...

მინდა აღვნიშნო, რომ დედას არასოდეს უყვარდა თავის თავზე საუბარი. რაც უნდა შეექოთ და კარგი ეთქვათ მისთვის, ის მხოლოდ იტყოდა: — ხო, კარგი გოგო ვიყავი... და მორჩა. არასოდეს უყურებდა თავის ფილმებს. არასოდეს აგროვებდა ძველ აფიშებს. ის მიდიოდა მხოლოდ წინ და უკან არასდროს იყურებოდა. ასევე იყო მამაც. ბოლო დრომდე არ გამოთიშვია არც ერთ ღონისძიებას. ყოველთვის მიდიოდა, სადაც კი მიიწვევდნენ.

ჩემი მშობლები ჩემთვის, პირველ რიგში, სწორად ცხოვრებისა და სწორად დაბერების მაგალითები არიან. ასეთი ერთგული მეგობრობა და სიყვარული ქორწინებაში ძალიან იშვიათია.

ესაუბრა **პეპა კახიანი**

კადრი ფილმიდან „თოჯინები იცინიან“

თავილთის „დინამო“, 1981 წ.

ეაუნე ახვლედიანი — „ქველი თზილსი“